

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra**

Eglės Deltuvaitės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Karo nusikaltimų traktuotė tarptautiniuose teisės aktuose ir Lietuvos
Respublikos baudžiamajame kodekse**

**Treatment of War Crimes in the Instruments of International Law and
the Criminal Code of the Republic of Lithuania**

Vadovas: lekt. Dainius Stasiulis

Recenzentas: doc. dr. Egidijus Bieliūnas

Vilnius 2011

Turinys

Santrumpų sąrašas.....	3
Įvadas.....	4
1. Tarptautiniu lygmeniu pripažįstama karo nusikaltimų traktuotė	8
1.1. Tarptautinė humanitarinė teisė ir karo nusikaltimai: trumpa istorinė apžvalga.....	8
1.2. Tarptautinių baudžiamųjų teismų išskiriami preliminarieji požymiai kaip karo nusikaltimų kvalifikavimo pagrindas	15
1.2.1. Karo nusikaltimų padarymo laikas.....	16
1.2.2. Jungtis tarp ginkluoto konflikto sukurtų aplinkybių ir padaryto nusikaltimo.....	18
2. Karo nusikaltimų traktuotė Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: tarptautiniu lygmeniu pripažintos traktuotės atspindys	20
2.1. Karo nusikaltimų traktuotė XX a. Lietuvoje galiojusiuose baudžiamuosiuose įstatymuose.....	21
2.1.1. Karo nusikaltimų traktuotės užuomazgos: nepriklausomos Lietuvos požiūris tarpukario metais	21
2.1.2. Sovietinė okupacija Lietuvoje ir jos laikotarpiu galioję baudžiamieji įstatymai	23
2.1.3. Karo nusikaltimų traktuotės įtvirtinimas Lietuvos baudžiamajame įstatyme: Lietuvos požiūris atstačius nepriklausomybę.....	25
2.2. Karo nusikaltimų reglamentavimas 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jo pokyčiai iki 2011 m.	28
2.2.1. Pokyčiai karo nusikaltimų reglamentavime priėmus 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą	28
2.2.2. Karo nusikaltimų reglamentavimo Lietuvoje probleminiai aspektai	30
2.3. Lietuvos pastangos Baudžiamajame kodekse perteikti tikslų tarptautinės karo nusikaltimų traktuotės atspindį: požiūrio permainos ir 2011 m. pokyčiai	34
2.3.1. Karo nusikaltimų, padaromų netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, kriminalizavimas	36
2.3.2. Agresijos – kaip karo nusikaltimų padarymo laiko – požymio numatymas	38
2.3.3. Tarptautinėje humanitarinėje teiseje draudžiamos apgaulės – kaip kvalifikuotos karo nusikaltimo sudėties požymio – įtvirtinimas.....	45
2.3.4. Detalesnis vado baudžiamosios atsakomybės pagrindų įtvirtinimas	47

2.4. Karo nusikaltimų kvalifikavimo praktika Lietuvoje kaip karo nusikaltimų traktuotę atskleidžiantis veiksnys: esami ir galimi probleminiai aspektai	55
2.4.1. Lietuvos teismų praktika sprendžiant bylas dėl karo nusikaltimų, padarytų Lietuvos okupacijų laikotarpiu.....	56
2.4.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo pozicija, vertinant nacionalinių teismų sprendimus bylose dėl karo nusikaltimų	60
2.4.3. Diskusijų ir tendencijų – karo nusikaltimų traktuotės tematika – tarptautiniame lygmenyje apžvalga.....	64
Išvados ir pasiūlymai	67
Literatūros sąrašas.....	69
Santrauka.....	86
Summary	87
Priedas nr. 1	88
Priedas nr. 2	89
Priedas nr. 3	93

Santrumpų sąrašas

ATPK	Administracinių teisės pažeidimų kodeksas
BK	Baudžiamasis kodeksas
EŽTK	1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos žmogaus teisių teismas
HK	1954 m. Hagos kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija
JICL*	Journal of International Criminal Justice
JT	Jungtinės Tautos
JT ST	Juntinių Tautų Saugumo Taryba
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
LR	Lietuvos Respublika
LR AT	Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba
LTSR	Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika
RSFSR	Rusijos Sovietų Federacinė Socialistinė Respublika
SSRS**	Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
TBT	Tarptautinis baudžiamasis teismas
TBT RS	Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas
TBTJ	Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai
TBTR	Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Ruandai
THT	Tarptautinė humanitarinė teisė
TRKK	Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas
[ICRC*]	International Committee of the Red Cross]
ŽK	1949 m. Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos
I ŽK	dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo
II ŽK	dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo
III ŽK	dėl elgesio su karo belaisviais
IV ŽK	dėl civilių apsaugos karo metu
I PP	1949 m. Ženevos konvencijų 1977 m. papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos
II PP	1949 m. Ženevos konvencijų 1977 m. papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos

* Santrumpa vartojama tik išnašose ir literatūros sąraše.

** LR teisės aktų pavadinimuose aptinkama santrumpa TSRS yra tos pačios reikšmės.

*No one should use his military powers to terrorize the rest of the world
thinking no one will hold him accountable.¹*

Benjamin B. Ferencz

Įvadas

Temos aktualumas. Žmonijos istorija patvirtina, kad išiplieskę ginkluoti konfliktai, lemiantys aibę neigiamų padarinių, pasireiškiančių įvairiausiomis formomis, stipriai sukrečia tarptautinės bendruomenės sąmonę, tad siekis užkirsti kelią tokių situacijų susidarymui ar bent kontroliuoti galimą neigiamų padarinių mastą yra natūrali reakcija. Pastaroji lėmė ir karo nusikaltimų idėjos atsiradimą bei jos tolimesnį vystymąsi tarptautiniame lygmenyje,² kuri tapo pagrindu visoms tarptautinės bendruomenės narėms ar jų sukurtiems specialiesiems teismams vieningai realizuoti baudžiamąją atsakomybę už karo nusikaltimus. Atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, karo nusikaltimų traktuotės atskleidimas, yra aktuali tema tiek tarptautiniame, tiek nacionaliniame lygmenyje.

Autorė pažymi, jog XX a. Lietuva ir jos gyventojai taip pat nukentėjo nuo ginkluotų konfliktų, ypač okupacijų, kurių metu buvo padaryti karo arba jiems prilygintini nusikaltimai. Dera priminti, jog 1990–1991 m. susidariusios situacijos – nors jos vertinimas pagal tarptautinę teisę prieštaringas – metu, tikėtina, buvo padarytos karo nusikaltimams prilygintos nusikalstamos veikos. Atsižvelgdama į nurodytas aplinkybes, autorė pabrėžia, kad šių nusikalstamų veikų tinkamas kvalifikavimas priklauso ne tik nuo nurodytosios situacijos, bet ir nuo karo nusikaltimų traktuotės, įtvirtintos baudžiamajame įstatyme, vertinimo. Autorė pastebi, kad dėl dalies okupacijų bei 1990-1991 m. laikotarpiais padarytų nusikalstamų veikų vis dar vyksta ikiteisminis tyrimas, dalis baudžiamųjų bylų yra išnagrinėtos arba nagrinėjamos teismuose. Dėl šios priežasties, autorė yra įsitikinusi, kad tarptautiniu lygmeniu pripažįstamos ir LR BK³ atspindėtos karo nusikaltimų traktuotės atskleidimas yra ypatingai svarbus veiksnys, padėsiantis tinkamai interpretuoti BK XV skyriuje įtvirtintas nuostatas, o galbūt net pakreipti formuojamą Lietuvos teismų praktiką.

¹ Angl. – *Niekas neturėtų naudotis savo karinėmis galiomis likusiam pasauliui terorizuoti manydamas, kad niekas jo nelaikys atsakingu.*

² **Pastaba.** Individualios atsakomybės už karo nusikaltimus idėja užgimė filosofų raštuose, paklojusiuose pamatą karo įstatymams, jų kodifikacijoms, kurie galiausiai tapo karo papročiais, tačiau XIX a. viduryje tarptautinė bendruomenė pradėjo kelti mintį, jog karo nusikaltimai sukrečia visos tarptautinės bendruomenės sąmonę. Tai lėmė tarptautinių teisės aktų priėmimą, pagal kuriuos karo nusikaltimai laikytini tarptautinės reikšmės nusikaltimais. Plačiau apie tarptautinį nusikaltimą, kaip fizinio asmens padarytą tarptautinės teisės pažeidimą, skaityti: ŽILINSKAS, J. Tarptautinių nusikaltimų tarptautinio pripažinimo problema ir SSRS okupacijos metu padaryti nusikaltimai. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 10(88), p. 33-39.

³ Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

Pasaulyje vykstantys ginkluoti konfliktai, nors ir netiesiogiai, tačiau gali paliesti Lietuvą. Autorės nuomone, aktualiausia grėsmė šiandien – apie kurią nevengiama diskutuoti Europos Taryboje ir TRKK,⁴ yra galimas asmenų, šiaurinėje Afrikoje padariusių karo nusikaltimams prilygintinas veikas, atvykimas į Europos valstybes ir Lietuvą: šiuo metu pietinės Europos pakrančių valstybėse besiglaudžiančių pabėgėlių tarpe gali būti tokių asmenų; jie prieglobsčio gali paprašyti ir Lietuvoje. Dėl šios priežasties, siekiant už karo nusikaltimus baudžiamąją atsakomybę asmenims taikyti vieningai, Lietuvoje pripažįstama karo nusikaltimų traktuotė (toliau – traktuotė Lietuvoje) turėtų būti vertinama kaip kuo tikslesnis tarptautiniu lygmeniu pripažintos traktuotės (toliau – tarptautinė traktuotė) atspindys.

Šioje vietoje autorė pažymi, kad Vilniaus universiteto Teisės fakultete – 2007 ir 2009 m. – buvo pristatyti du magistro darbai karo nusikaltimų tema, kurių pirmajame pagrindinis dėmesys buvo skirtas tarptautiniams teisės aktams, įtvirtinantiems karo nusikaltimus, apžvelgiant šių raidą; antrajame – nuodugniai aptariami karo nusikaltimų objektyviosios ir subjektyviosios pusių požymiai, įtvirtinti tarptautiniuose teisės aktuose bei apžvelgti tarptautinių baudžiamųjų teismų.⁵ Atsižvelgdama į šių darbų turinį, autorė siekia pateikti magistro darbą, kuris į karo nusikaltimų traktuotę pažvelgtų iš naujos, originalios pusės. Dėl nurodytos priežasties šiame magistro darbe dėmesys skiriamas traktuotės raidai Lietuvoje, į kurią žvelgiama per tarptautinės traktuotės prizmę, todėl atitinkami karo nusikaltimų požymiai susilaukia išskirtinio dėmesio.

Darbo objektas ir tikslai. Šio magistro darbo tyrimo objektas yra rimtų THT pažeidimų – karo nusikaltimų, – traktuotė, kurią pripažįsta Lietuva. Siekdama sukonkretinti darbo objektą, autorė pažymi, jog su kariavimo priemonėmis – tiksliau, su specifiniais THT draudžiamais ginklais – susiję karo nusikaltimai šiame magistro darbe neminimi, atsižvelgiant į tai, jog tarptautinė bendruomenė nėra priėjusi vieningos išvados dėl šių karo nusikaltimų.⁶ Taip pat autorė pažymi, jog pateikia originalų darbą, kuriame išskirtinis dėmesys yra skiriamas traktuotės Lietuvoje pokyčiams, dėl šios priežasties karo nusikaltimų požymių visuma nėra analizuojama – nuodugnai apžvelgiami ir komentuojami tik tie požymiai, kurie buvo įvesti

⁴ Plačiau: Movement Position Statement on vulnerable people fleeing the violence in Northern Africa. *ICRC Statement*, 2011 march 11; The large-scale arrival of irregular migrants, asylum seekers and refugees on Europe's southern shores. *Council of Europe: Parliamentary Assembly*, 2011 April 13, Doc. 12581, ypač para. 43-45.

⁵ **Pastaba.** Kuomet autorė kalba apie TBTJ, TBTR ir TBT bendrai, apimdama visus tris – abu *ad hoc* tarptautinius baudžiamuosius tribunolus ir nuolatinį tarptautinį baudžiamąjį teismą, – šiame magistro darbe vartojama sąvoka „tarptautiniai baudžiamieji teismai“.

⁶ Plačiau rekomenduojama skaityti: ŠPOKAUSKAS, D. Su kariavimo priemonėmis susiję karo nusikaltimai: tarptautinės humanitarinės teisės ir tarptautinės baudžiamosios teisės santykio problemos. *Teisė*, 2010, nr. 75, p. 111-125.

paskutiniaisiais BK XV skyriaus pakeitimais,⁷ autorės požiūriu, galintys daryti žymią įtaką traktuotės Lietuvoje permainoms.

Šio magistro darbo tikslas yra atskleisti karo nusikaltimų traktuotę, pripažįstamą Lietuvoje, kaip tarptautinės traktuotės atspindį; įvertinti šio atspindžio tikslumą bei numatyti trūkumus; pateikti gaires, kuriomis vadovaujantis traktuotė Lietuvoje galėtų būti priartinta prie tarptautinės traktuotės. Autorė pastebi, jog šiame magistro darbe iškeltų tikslų pasiekimui yra numatomi tokie uždaviniai: a) apžvelgti tarptautinės traktuotės raidą, išgryninant pagrindinius veiksnius, darančius įtaką jos vystymuisi; b) išskirti pagrindinius karo nusikaltimų požymius, kurių nustatymas suponuoja pagrindą nusikalstamas veikas kvalifikuojantiems subjektams pradėti tyrimą būtent dėl karo nusikaltimų; c) išanalizuoti Lietuvos požiūrio kitimą tarptautinės traktuotės atžvilgiu ir išskirti galimas tokių pokyčių priežastis; d) įvertinti kokia apimtimi šie pokyčiai priartina traktuotę Lietuvoje prie tarptautinės traktuotės; e) apžvelgti Lietuvos teismų praktiką, kurioje pasisakoma dėl karo arba jiems prilygintinių nusikaltimų, ir nustatyti ar joje atsižvelgiama į tarptautinę traktuotę; f) įvertinti Lietuvos teismų praktiką, atsižvelgiant į reikšmingą tarptautinių teismų poziciją, išreikštą karo arba prilygintinių jiems nusikaltimų aspektu; g) apžvelgti galimas tendencijas bei diskusijas dėl tarptautinės traktuotės tolimesnės raidos, kuri galėtų daryti įtaką ir traktuotei Lietuvoje.

Tyrimo metodai. Rašant šį magistro darbą naudojami šie metodai: *istorinis metodas* naudojamas, apžvelgiant tarptautinės traktuotės bei traktuotės Lietuvoje raidą; *sisteminės analizės metodas* – siekiant išgryninti ir visapusiškai atskleisti Lietuvos teisės aktuose įkūnytą požiūrį į karo nusikaltimų traktuotę bei jį analizuojant nustatyti kylančias problemas; *lyginamasis metodas* panaudojamas, vertinant karo nusikaltimų reglamentavimą, įtvirtintą Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, su tuo, kuris perteikiamas tarptautiniuose teisės šaltiniuose; naudojantis *loginiu – sisteminiu metodu* siekiama atliktą analizę pateikti aiškiai, kaip atitinkamą visumą, kurios atskiros dalys yra tarpusavyje susijusios ir papildo viena kitą; *sintezės metodas* naudojamas, siekiant apibrėžti Lietuvos *opinio juris* – atskleidžiamos per Lietuvos požiūrio pokytį bei teismų praktiką – tarptautinės traktuotės atžvilgiu.

Tyrimo šaltiniai. Rašant šį magistro darbą buvo remtasi tarptautiniais teisės aktais, kurių svarbiausieji: 1949 m. ŽK⁸ ir jų 1977 m. I PP⁹ ir II PP¹⁰ (taip pat šių teisės aktų komentarai),¹¹

⁷ 2011 m. kovo 22 d. Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymas. Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1805.

⁸ Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1905, Nr. 63-1906, Nr. 63-1907, Nr. 63-1908.

⁹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909.

¹⁰ Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910.

¹¹ The Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary. ICRC: published under the general editorship of J. S. Pictet; Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August

1998 m. TBT RS.¹² Taip pat remtasi: tarptautinių teismų jurisprudencija, autorė išskiria TBTJ, TBT bei, tam tikra apimtimi, EŽTT jurisprudencijos svarbą; tarptautinės humanitarinės ir tarptautinės baudžiamosios teisės specialistų darbai, kurių svarbiausi: M. C. Bassiouni „Introduction to International Criminal Law“,¹³ E. La Haye „War Crimes in Internal Armed Conflicts“¹⁴ bei TRKK iniciatyva parengta – J. M. Henckaerts ir L. Doswald-Beck „Customary International Humanitarian Law“.¹⁵ Stengiantis kaip įmanoma išsamiau apžvelgti traktuotės raidą Lietuvoje buvo remiamasi LR (1918–1940 m. Lietuvos valstybės, 1940–1990 m. LTSR) įstatymais, *travaux préparatoires* bei kitais oficialiais dokumentais; taip pat Lietuvos teisės mokslininkų darbai.

1949. ICRC: editors Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, with the collaboration of J. S. Pictet, Geneva, 1987.

¹² Valstybės žinios, 2003, nr. 49-2165.

¹³ BASSIOUNI, C. *Introduction to International Criminal Law*. New York: Transnational Publishers, 2003.

¹⁴ LA HAYE, E. *War Crimes in Internal Armed Conflicts*. New York: Cambridge University Press, 2008.

¹⁵ HENCKAERTS, J. M., DOSWALD-BECK L. *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, Reprinted with corrections in 2009; HENCKAERTS, J. M., DOSWALD-BECK L. *Customary International Humanitarian Law. Volume II: Practice*. (Part 1 and 2) Cambridge: Cambridge University Press, (printed by Rotolito Lombarda, Italy), 2005.

1. Tarptautiniu lygmeniu pripažįstama karo nusikaltimų traktuotė

1.1. Tarptautinė humanitarinė teisė ir karo nusikaltimai: trumpa istorinė apžvalga

Apžvelgus žmonijos istoriją – nuo jos egzistavimo pradžios iki dabarties – galima teigti, kad įvairiausio pobūdžio klausimai, virtę tarpusavio kompromisų ir nuolaidų būdu neišsprendžiamais ginčais, sprendžiami ginklu, o tokiu būdu konfliktus sprendžia ne tik pavieniai asmenys, bet ir tautos, valstybės, jų susivienijimai.¹⁶ Tokių konfliktų metu žmonės vardan pergalės linkę aukoti viską, nesusimąstydami apie gėrius ir vertybes, kuriuos iš savęs atima: sugriaunami didingą istoriją menantys architektūros paminklai, miestai; neretai nepataisomai subjaurojama gamta, sunaikinama gyvūnija; atimama žmogaus garbė, orumas, laisvė, neretais atvejais ir gyvybė. Apie tokių konfliktų pasėkmes būtų galima kalbėti plačiai, tačiau, autorės nuomone, visuotinai žinomos grėsmės, kurias atneša ginkluoti konfliktai, dėl šios priežasties jėgos ir ginklo panaudojimą tarpusavio ginčų sprendimams siekta apriboti, sukuriant atitinkamas taisykles, jau labai seniai: panašaus pobūdžio mintis bei idėjas galime išskaityti įvairiuose senoviniuose raštuose, kuriuose tai dėstė visos didžiosios civilizacijos, aiškino visos religijos.¹⁷ Tad pirmieji karo įstatymai užgimė kovos laukuose dar prieš mūsų erą.

Bėgant amžiams šie įstatymai pamažu vystėsi, buvo valstybių kodifikuojami arba pripažįstami karo papročiais, nes „*egzistavo nuo neatmenamų laikų ir atspindėjo civilizacijos reikalavimus*“.¹⁸ Taip pat egzistavo principas, kad pažeidę karo papročius arba įstatymus asmenys turi atsakyti asmeniškai, tačiau individualios atsakomybės taikymas priklausė nuo vienos svarbios aplinkybės: niekas negalėjo žinoti, kurios pusės – savos šalies ar prieš – teismui pakliūs. Šis principas galiojo – kaip būtų pasakyta šiandien – tarptautinių ginkluotų konfliktų metu, nes asmuo, įvykdęs nusikaltimus civilinio karo metu, buvo teisiamas ne už karo papročių ar įstatymų pažeidimą, bet už išdavystę.¹⁹ Pastebėtina, kad karo įstatymų rinkinių augimas ir tam tikrų taisyklių virtimas papročiais, palaipsniui pildė paprotinę tarptautinę teisę ir pamažu klojo pagrindą THT atsiradimui.

¹⁶ **Pastaba.** Nors ir yra ginčijamasi dėl tikslų skaičių, tačiau, apžvelgiant maždaug 5600 metų rašytinę istoriją, yra suskaičiuojama apie 14600 karų, kurie buvo užfiksuoti istorijos metraščiuose. SOLIS, G. *Law of Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 4.

¹⁷ **Pastaba.** Atitinkamų idėjų aptinkama jau nuo V a. prieš mūsų erą: Sun Tzu „Karo menas“ (Kinija); „Manu knyga“ (Indija); Herodoto mintys (Europa); pranašo Mohameto „Sunnā“ (Islamiškosios šalys), padariusi įtaką Ispanijos ir Pietų Italijos mąstytojams: Vitoria, Suarez, Ayala, Gentili. Platesniam pasiskaitymui: BASSIOUNI, *supra note* 13, p. 21-31; BASSIOUNI, C. *International Criminal Law*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 271-275; SOLIS, *ibid.*, p. 3-6.

¹⁸ KELLENBERGER, J. Foreword. In HENCKAERTS, J. M., DOSWALD-BECK L. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. xv-xvii.

¹⁹ LA HAYE, *supra note* 14, p. 104-105.

THT – tokios kaip ji suprantama šiandien – atsiradimo momentas yra sietinas su XIX a. vidurio²⁰ įvykiais dabartinės Italijos teritorijoje. Šveicarijos verslininkas, Jean-Henri Dunant, tapęs šių įvykių, o būtent 1859 m. birželį vykusio Solferino mūšio, liudininku, buvo pašiurpintas kruvino mūšio vaizdų ir asmeniškai finansavo misiją, padėjusią sužeistiems kariams, kritusiems ir paliktiems likimo valiai kovos lauke,– bei, kartu su bendraminčiais, pareikalavo tarptautinės bendruomenės dėmesio dėl karo aukų ir asmenų, bandančių suteikti joms pagalbą, apsaugos.²¹ H. Dunant siekė tarptautinio pobūdžio principo įtvirtinimo, kuris būtų nepažeidžiamas ir išreikštas tarptautinėje konvencijoje. Skatindami 1864 m. Ženevos konvencijos dėl sužeistųjų ir ligonių mūšio lauke padėties gerinimo veikiančiose armijose priėmimą, H. Dunant ir kiti TRKK įkūrėjai įtvirtino kertinį THT akmenį, grįstą tarptautinėmis sutartimis ir humanizmo principais.²² Pažymėtina, jog neatskiriama nuo sutartinės THT tapę karo įstatymai bei papročiai, įvardijami kaip paprotinė THT, taip pat buvo pradėti kodifikuoti tarptautiniu lygmeniu, tačiau dera paminėti, kad ankstyvosios tarptautinės karo įstatymų kodifikacijos – kaip 1899 ir 1907 m. Hagos konvencijos dėl karo įstatymų ir papročių – numatė tik valstybių atsakomybę už konvencijų pažeidimus.²³ Tuo tarpu asmenys, padarę karo įstatymų pažeidimus – ilgainiui pradėti vadinti karo nusikaltimais,– buvo teisiami pagal valstybių nacionalinę teisę.²⁴

Permainų metas prasidėjo įžengus į XX a. ir prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, kuris sukretė ne tik Europą, tačiau dėmesį į karo sukeltas pasėkmes atkreipė būtent šio kontinento valstybės,²⁵ pradėjusios kelti mintis apie individualią atsakomybę už tarptautiniu lygmeniu pripažintų karo įstatymų pažeidimus. Šios mintys – pirmą kartą – 1919 m. Versalio taikos sutartimi tapo realybe.²⁶ Šios Sutarties 227 str. numatė buvusio Vokietijos imperatoriaus

²⁰ **Pastaba.** Pažymėtina, jog XIX a. vidurys buvo svarbus ir karo įstatymų kodifikacijai. 1863 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) buvo priimta F. Lieber parengta karo įstatymų bei papročių kodifikacija, Lieberio Kodeksas (angl. – *Lieber Code*). Pastarojo nuostatos buvo be galo svarbios rengiant tolimesnes THT nuostatų kodifikacijas. SOLIS, *supra note* 16, p. 38-46.

²¹ CRYER, R., FRIMAN, H., *et al.* *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2nd edition, 2010, p. 267-269; *Resolutions of the Geneva International Conference*. Geneva, 26-29 October 1863. in SCHINDLER, D., TOMAN, J. *The Laws of Armed Conflicts*. The Hague: Martinus Nijhoff Publisher, 1988, p. 230-231.

²² BASSIOUNI, C. *International Criminal Law*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 275-278; KELLENBERGER, *supra note* 18; CRYER, *ibid.*, p. 268; SOLIS, *supra note* 16, p. 46-49.

²³ **Pastaba.** Autorė pažymi, jog 1899 m. Hagos (II) konvencija nenumatė valstybių atsakomybės, pastarosios 1 str. numatė tik valstybių pareigą savo kariuomenėms pateikti atitinkamas instrukcijas, remiantis 1899 m. konvencijos priedu. Valstybės atsakomybė už šios karių padarytus pažeidimus buvo numatyta 1907 m. Hagos (IV) konvencijos 3 str.

²⁴ LA HAYE, *supra note* 14, p. 105-107.

²⁵ **Pastaba.** Pirmasis pasaulinis karas dėl sparčios technologijų pažangos: nusinešė apie 16 milijonų žmonių gyvybių, apie 21 milijonas – buvo sužeisti (aukų skaičiaus beveik neįmanoma tiksliai apibrėžti); Europa patyrė daug žalos, atsižvelgiant į tai, kad buvo sugriauti miestai, sugadinta infrastruktūra; subjaukota gamta; atmenamos genocido apraiškos Otomanų imperijoje, Rusijoje, žaginimo nusikaltimai Belgijoje. LA HAYE, *supra note* 14, p. 106, CRYER, *supra note* 21, p. 109-111, 393-401.

²⁶ **Pastaba.** 1919 m. Versalio taikos sutartis įtvirtino individualios atsakomybės užuomazgas. Nors joje aptarta tik Vokietijos kaizerio Vilhelmo II ir vokiečių karių atsakomybė, tačiau tokio pobūdžio

baudžiamojo persekiojimo pagrindą, o 228 ir 229 str. – Sąjungininkų²⁷ teisę kariniuose tribunoluose teisti vokiečius, apkaltintus įvykdžius veikas, kuriomis buvo pažeisti karo įstatymai ar papročiai.

Dar didesnis postūmis įvyko po Antrojo pasaulinio karo. Nacionaliniuose karo tribunoluose įvykusių 2116 bylų dėl karo nusikaltimų nagrinėjimai rodė valstybių siekį nuteisti kaltininkus.²⁸ Būtent po Antrojo pasaulinio karo ir buvo pasiekta tai, ko nesugebėta pasiekti Versalio taikos sutartimi – buvo sudarytos sąlygos baudžiamąjį procesą vesti tarptautiniame lygmenyje. 1945 m. rugpjūčio 8 d. Londono deklaracija buvo patvirtintas pirmojo istorijoje tarptautinio karinio tribunolo statutas, kurio pagrindu darbą pradėjo Tarptautinis karinis tribunolas Niurnberge. Šio karinio tribunolo statuto 6 str. b) d. numatė, kad „*karo nusikaltimais laikomi karo įstatymų bei papročių pažeidimai*“.²⁹ Pastebėtina, kad Manfred Lachs, vienas Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo teisėjų, savo 1945 m. išleistoje knygoje, pateikė klasikinę vadinamą karo nusikaltimų sąvoką:

„Karo nusikaltimas tai bet koks smurto aktas, kvalifikuotinas kaip nusikaltimas, atliktas per ir susietinas su karu, esant tam tikroms aplinkybėms, sukurtomis karo, kurios palengvina minėtojo akto atlikimą, kuomet pats aktas yra nukreiptas prieš kitą kovojančią valstybę, jos interesus, arba jos piliečius, prieš neutralią valstybę, jos interesus, jos piliečius, taip pat prieš civilius asmenis, neturinčius savos valstybės, nebent toks aktas yra pateisinamas pagal karo vedimo įstatymus.“³⁰

Žinoma, ne tik pateikta karo nusikaltimų sąvoka teigiamai paveikė THT raidą. Pažymėtina, kad tiek Niurnbergo, tiek Tokijo Tarptautiniuose kariniuose tribunoluose įvykę procesai susilaukė gausios kritikos, kuri taip pat skatino tarptautinę bendruomenę karo nusikaltimus apibrėžti ir įtvirtinti tarptautiniuose teisės aktuose. Kritikų pastebėjimai dėl tarptautinių sutarčių,

normos – numaćiusios individualios atsakomybės pagrindus bei tam tikrą tarptautinio baudžiamojo proceso struktūrą – tarptautiniame teisės akte buvo įtvirtintos pirmą kartą. Žinoma, šia sutartimi grįstas tarptautinės baudžiamosios teisės istorijos paveldas, tikėtina, būtų buvęs daug svaresnis, jei Belgijos karalius Albertas I būtų sutikęs išduoti savo pusbrolių Vilhelmą II Versalio taikos sutartimi sudarytam teismui, tačiau tai neįvyko ir Pirmojo pasaulinio karo – manomai – pagrindinis organizatorių liko nenubaustas. BASSIOUNI, *supra note* 13, p. 395-403.

²⁷ Pagrindinėmis Sąjungininkėmis Pirmajame pasauliniame kare buvo: Britų imperija, Prancūzija, Italija, Japonija ir JAV. Autorė šias šalis įvardija pagrindinėmis, nes būtent jos, pagal Versalio sutarties 227 str., turėjo skirti po du teisėjus, kurie turėjo sudaryti specialųjį tribunolą.

²⁸ **Pastaba.** Kalbama apie bylas nagrinėtas nuo Antrojo pasaulinio karo pradžios iki 1949 m., JAV, Didžiosios Britanijos, Austrijos, Prancūzijos, Nyderlandų, Lenkijos, Norvegijos, Kanados, Kinijos ir Graikijos teismuose. LA HAYE, *supra note* 14, p. 107.

²⁹ Statuto 6 str. b) d. pateikiamas karo nusikaltimų sąrašas: „*žudymas, nežmoniškas elgesys arba deportacija vergoviniam darbui ar bet kokių kitokių tikslų civilių populiacijos, kuri yra iš arba yra okupuotoje teritorijoje; žudymas arba nežmoniškas elgesys su karo belaisviais arba asmenimis jūroje; įkaitų žudymas; viešosios ar privačios nuosavybės grobstymas; savavališkas, bereikalingas miestų, miestelių ir kaimų naikinimas arba niokojimas, nepateisinamas karine būtinybe. Pažymėtina, kad tokie pažeidimai bus laikomi karo nusikaltimais, tačiau tai nebaigtinis sąrašas ir Tribunolo jurisdikcijos neriboja.*“ Niurnbergo Tarptautinio karinio tribunolo Statutas. Londonas, 1945.

³⁰ Cituojama pagal LA HAYE, *supra note* 14, p. 104, cituojant iš LACHS, M. *War crimes, an attempt to define the issues*. London: Stevens, 1945, p. 100.

numatančių individualią atsakomybę už aktus, kuriuos tribunolai laikė karo nusikaltimais, neegzistavimo, taip pat dėl nugalėtojų teisingumo vykdymo – kuomet karo nusikaltimais pripažinti tik Ašies valstybių veiksmai,³¹ tačiau tokio pat žiaurumo Sąjungininkių veiksmai net nekvestionuoti – pastūmėjo tarptautinę bendruomenę leisti į derybas ir 1949 m. priimti keturias karo įstatymų kodifikacijas, skirtas karo aukų apsaugai, žinomas Ženevos konvencijų vardu.³² Šios konvencijos buvo pakankamai žymus THT šuolis: jomis buvo siekiama „*sukurti efektyvų mechanizmą, galintį užtikrinti individualios atsakomybės už karo nusikaltimus taikymą, taip pat atnaujinti pasenusį karo įstatymų turinį*“.³³ Tačiau būtina paminėti faktą, kad derybų dėl ŽK metu susirinkusios valstybių delegacijos pripažino ir laikėsi vieningos nuomonės, jog jų „*tikslas nebuvo sukurti baudžiamąjį kodeksą*“.³⁴

Nepaisant to, greitai ir plačiai pripažinta mintis, kad bet koks karo įstatymų pažeidimas negali būti pripažintas karo nusikaltimu: dalis ŽK numatytų pažeidimų buvo per menki tarptautinės individualios baudžiamosios atsakomybės taikymui. Dėl šios priežasties, karo nusikaltimais priimta laikyti tik šurkščiausius, sunkiausius karo įstatymų pažeidimus. Pastebėtina, kad ŽK bei jų I PP veikos, kurios vertinamos kaip karo nusikaltimai,³⁵ įvardytos „rimtais pažeidimais“³⁶ (angl. – *grave breaches*). Manytina, kad būtent dėl nurodytos valstybių pozicijos, vietoje „karo nusikaltimų“ buvo priimtinesnis „rimtų pažeidimų“ terminas.³⁷ Visgi 1977 m. buvo pasiektas sutarimas dėl „karo nusikaltimų“ termino paminėjimo. I PP 85 str. 5 d. pripažinta, jog: „*nepažeidžiant konvencijų ir šio protokolo taikymo, sunkūs šių dokumentų pažeidimai turi būti laikomi karo nusikaltimais*“.³⁸

Nors susitariančiosios valstybės nesiekė priimti bendro tarptautinio baudžiamojo kodekso, ŽK buvo sukurtas pirmas tarptautiniais teisės aktais grįstas režimas, įtvirtinęs individualios atsakomybės už karo įstatymų bei papročių pažeidimus institutą, o kartu ir taikymo

³¹ **Pastaba.** Antrojo pasaulinio karo metu valstybių karinių blokų (Ašies ir Sąjungininkių) sudėtis keitėsi. Aptariamam aspektu, Ašies (angl. – *Axis*) valstybėmis laikytinos: Vokietija, Japonija ir Italija, o Sąjungininkėmis – JAV, Didžioji Britanija, Prancūzija, Rusija (karo pradžioje buvo Ašies pusėje, tačiau Vokietijai užpuolus Rusiją, ši prisijungė prie Sąjungininkių). LA HAYE, *supra note* 14, p. 124.

³² *Supra note* 8.

³³ LA HAYE, *supra note* 14, p. 107.

³⁴ STEWART, J. G. The Future of the Grave Breaches Regime. *Journal of International Criminal Justice*, 2009, nr. 7, p. 876.

³⁵ ŽK: I – 50; II – 51; III – 130; IV – 147 str.; 1977 m. I PP 11 ir 85 str.

³⁶ **Pastaba.** Analizuojant į lietuvių kalbą verstus ŽK ir I PP tekstus aptinkamas ir terminas „sunkūs pažeidimai“. Šiame darbe angliško termino „grave breaches“ atitikmenimi bus laikomas terminas „rimti pažeidimai“, nes TBT RS, kuris yra naujausia tarptautinė sutartis, vertime buvo pasirinkta vartoti „rimtų pažeidimų“ terminą.

³⁷ Nyderlandų delegacijos atstovas, C. Mouton, pabrėžė susirinkusiųjų valstybių tikslą ne sukurti baudžiamąjį kodeksą, bet numatyti nuostatas, kurias valstybės privalės įtvirtinti savo nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose. Jis teigė, kad „rimtų pažeidimų“ terminas apims ir tas veikas, kurios gali būti pripažintos karo nusikaltimais, nes pastarieji taip pat yra karo įstatymų pažeidimai. Pažymėtina, kad kai kurių valstybių atstovai buvo nusivylę dėl nuostatų neapibrėžtumo, nekonkretumo ir neįtvirtinto „karo nusikaltimų“ termino. Plačiau žiūrėti: *Final Record of the Diplomatic Conference of Geneva of 1949*. Berne: Federal Political Department, 1949, Vol. II, Section B at para. 87 (representative for The Netherlands).

³⁸ *Supra note* 9.

mechanizmą. Tačiau nuo 1949 m. ŽK priėmimo prabėgo daugiau nei 60 metų, kurių metu visas pasaulis buvo sukrėstas daugybės naujų ginkluotų konfliktų: pastarieji vystėsi įvairiausiuose pasaulio regionuose.³⁹ Dera pastebėti, jog Šaltojo karo laikotarpiu (1949–1991 m.) vykusiems ginkluotiems konfliktams ypatingą poveikį jau galėjo turėti 1949 m. ŽK, o nuo 1977 m. I PP bei II PP – tarptautiniai teisės aktai, garantavę teisinę apsaugą asmenims nedalyvaujantiems ar tiesiogiai nebedalyvaujantiems ginkluoto konflikto veiksmuose bei „rimtų pažeidimų“ mechanizmo pagalba, tam tikra prasme kriminalizavę karo nusikaltimus,– vis dėlto ginkluoti konfliktai jų aukoms lėmė daugybę kančių. Atsižvelgiant į tai, tenka pripažinti, kad valstybės būdamos pakankamai ryžtingos, derybų dėl ŽK bei jų priėmimo metu, nesugebėjo greitai realizuoti užsibrėžtų tikslų, o svarbiausia – užtikrinti ir įtvirtinti pagarbos THT.⁴⁰ Nors ŽK nuostatos ir buvo perkeltos į valstybių nacionalinę teisę, tačiau Šaltojo karo laikotarpiu baudžiamasis persekiojimas dėl „rimtų pažeidimų“ nebuvo pradėtas nė vienoje valstybėje.⁴¹ dauguma šalių neišvelgė savo pareigos „suimti, ekstradijuoti ar persekioti įtariamus karo nusikaltėlius“. ⁴² Tikėtina, kad neigiamų pasiekimų, kurias sukėlė tuometiniai ginkluoti konfliktai ir jų metu vykdyti neteisėti veiksmai, būtų buvę galima išvengti, jeigu THT nuostatos ir žmogaus teisės pačių valstybių būtų labiau gerbiamos tiek taikos, tiek ginkluotų konfliktų metu, tačiau autorė linkusi pritarti minčiai, kad „*teisingumas tapo Šaltojo karo auka*“.⁴³

Situacija pasikeitė paskutiniaisiais Šaltojo karo metais, kuomet „*teismai pagaliau įpūtė gyvybės rimtų pažeidimų režimui, kuris buvo tapęs panašus į beveik mirusią raidę*“.⁴⁴ Tarptautinė bendruomenė, išgyvenusi beveik šimtmetį trukusius neramumus,⁴⁵ buvo ištroškusi pasaulinės tvarkos, iškeltos į pirmąją vietą – aukščiau politinių interesų. Atgimusios tarptautinių tribunolų bei pastovaus tarptautinio baudžiamosio teismo įkūrimo idėjos,⁴⁶ patvirtino valstybių norą bei ryžtą vykdyti baudžiamąjį persekiojimą bei taikyti atsakomybę už karo nusikaltimus. Dera priminti, kad derėdamosi dėl ŽK turinio ir jas pasirašydamos valstybės siekė paprasčiausiai įvardyti „rimtus pažeidimus“ suprantant, kad „*Aukštosios Susitariančios Šalys nekuria tarptautinės baudžiamosios teisės, bet prisiima išipareigojimą įterpti į nacionalinius baudžiamuosius įstatymus tam tikrus aktus, įvardytus Konvencijų „rimtais pažeidimais“*, kurie

³⁹ HENCKAERTS, J. M. *Introduction*. In HENCKAERTS, J. M., DOSWALD-BECK L. *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. xxxii.

⁴⁰ *Ibid.*, p. xxxii-xxxiii.

⁴¹ STEWART, *supra note* 34, p. 856-858.

⁴² LA HAYE, *supra note* 14, p. 108.

⁴³ BASSIOUNI, *supra note* 13, p. 422.

⁴⁴ STEWART, *supra note* 34, p. 857.

⁴⁵ **Pastaba.** Kalbama apie laikotarpį nuo Pirmojo pasaulinio karo pradžios iki Šaltojo karo pabaigos.

⁴⁶ Plačiau skaityti: LEE, J. *The International Criminal Court: an Historic Leap Forward for Humanity*. In *The Changing Face of International Criminal Law: Selected Papers*. Vancouver: The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2002, p. 183-193.

taps nusikaltimais, po jų įterpimo į nacionalinius baudžiamuosius įstatymus“.⁴⁷ 1949 m. viltasi, jog nacionaliniai teismai sėkmingai interpretuos, aiškins „rimtus pažeidimus“ bei taikys už juos baudžiamąją atsakomybę. Tuo metu, niekas net negalėjo numatyti būsimo tarptautinės bendruomenės sąmonės posūkio, lemsiančio tai, jog remdamiesi „rimtų pažeidimų“ mechanizmu aktyviau teisingumą vykdyti pradės ne nacionaliniai, o tarptautiniai teismai.

Pažymėtina, kad baigtinio karo nusikaltimų sąrašo ŽK bei I ir II PP nepateikė, tačiau šių tarptautinių teisės aktų nuostatos tam tikru mastu pateko į JT ST rezoliucijomis 1993 ir 1994 m. patvirtintų TBTJ bei TBTR Statutus, o 1998 m. ir į TBT RS.⁴⁸ Pažymėtina, kad šis tarptautinis teisės aktas laikomas naujausia karo nusikaltimų kodifikacija, tačiau joje, deja, nėra įtvirtinti absoliučiai visi karo nusikaltimai, nes kaip ir bet kokiai kitai tarptautinei sutarčiai, TBT RS sukūrimui įtaką darė ir ligi šiol tebedaro politiniai valstybių interesai.⁴⁹ Dera pabrėžti, kad bendrajai karo nusikaltimų kategorijai – be „rimtų pažeidimų“ – priklauso ir kitokio pobūdžio rimti bei šiurkštūs karo įstatymų pažeidimai, kurie yra įtvirtinti kituose tarptautiniuose teisės aktuose, apžvelgti tarptautinių teisės komisijų, įvardyti Niurnbergo Tarptautinio karinio tribunolo praktikoje, galiausiai tie, kurie seniai pripažinti karo papročių – arba paprotinės THT – pažeidimais.⁵⁰ Jie taip pat užima svarbią vietą tarptautinių baudžiamųjų teismų statutuose ir praktikoje.

Plačiau šiame magistro darbe nenagrinėjant klausimo dėl valstybių dėtų pastangų ar turėtų vilčių tarptautiniais teisės aktais užkirsti kelią naujiems panašaus pobūdžio ginkluotiems konfliktams, tenka pastebėti, jog tarptautinė bendruomenė, derindama politines pozicijas dėl ginkluotų konfliktų reglamentavimo, tam tikrų veiksmų ar neveikimo pripažinimo neteisėtais ar net įvardijimo karo nusikaltimais, vertindavo jau istorija tapusius įvykius. Iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos buvo plačiai kalbama apie karus tarp valstybių ar jų sąjungų, kurie buvo ne kas kita, o tarptautiniai ginkluoti konfliktai, tačiau bet kokio pobūdžio neramumai vienos valstybės teritorijoje buvo laikomi tik tos valstybės reikalu: tai priklausė valstybės suverenitetui. Tuo tarpu, kaip jau buvo aptarta, pasaulyje plieskėsi nauji ginkluoti konfliktai, kurie reikėsi būtent iki tol tarptautiniu lygiu nereglamentuotomis, neįprastomis formomis, iš pažiūros, priklausančiomis valstybės vidaus konfliktų grupei, kur baudžiamoji atsakomybė taikytina tik pagal valstybės nacionalinę teisę. Šioje vietoje dera priminti apie mokslo bei technikos pažangą, kaip vieną iš ginkluotų konfliktų formos tobulinimo veiksmių: naujų ginkluotų konfliktų metu naudota vis pažangesnė ginkluotė, kariavimo technika bei būdai.

⁴⁷ *Final Record of the Diplomatic Conference of Geneva of 1949*. Berne: Federal Political Department, 1949, Vol. II, Section B, p. 116.

⁴⁸ LA HAYE, *supra note* 14, p. 109; TBTJ Statutas. Priimtas JT ST rezoliucija nr. 827 (1993); TBTR Priimtas JT ST rezoliucija nr. 955 (1994); *supra note* 12.

⁴⁹ BASSIOUNI, *supra note* 13, p. 444-494.

⁵⁰ LA HAYE, *supra note* 14, p. 108-109.

Akivaizdu, kad sparčiai kintant ginkluotų konfliktų veidui neišvengiamai turėjo būti keičiama ir tarptautinė teisė: siekiant tinkamai apsaugoti karo, o jei tiksliau – ginkluotų konfliktų, aukas ir atitinkamus saugotinus objektus nuo nepagrįsto ir nebūtinai neigiamo poveikio, kurią lemia vykdomi kovos veiksmai, turėjo būti kuriamos, tobulinamos ir pildomos jos normos.⁵¹

Tarptautinė bendruomenė, būdama šiurpių karų bei ginkluotų konfliktų liudininke, suvokė tokių pokyčių svarbą. Teigiama, kad nuo 1854 m. iki 1998 m. priimta daugiau nei 100 tarptautinių teisės aktų,⁵² numatančių tam tikrą reguliavimą, draudimus, taikytinus ginkluoto konflikto metu, kurių pažeidimas būtų laikomas karo nusikaltimu.⁵³ Nepaisant tarptautinių teisės aktų gausos, sutartinė teisė yra gerai išvystyta, tačiau sutartys yra taikomos tik valstybėms, kurios prisiėmė tarptautinius įsipareigojimus.⁵⁴ Atsižvelgusi į tai bei pasaulyje susiklosčiusias tendencijas, tarptautinė bendruomenė, siekdama skatinti pagarbą jau egzistuojančiai THT, 1995 m. Tarptautinės Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio konferencijos metu oficialiai įgaliojo TRKK parengti paprotinės THT Studiją,⁵⁵ kurioje būtų apžvelgiamos tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu taikomos normos bei nustatytos paprotinėmis pripažintinos nuostatos.⁵⁶ Pažymėtina, kad pastarosios yra taikomos visoms ginkluoto konflikto šalims, net jeigu jos nėra įsipareigojusios pagal sutartinę THT.

Apibendrinant, dera pastebėti, jog karo nusikaltimų traktuotės raidai didžiulę įtaką darė ginkluotų konfliktų pobūdis, ypač – jų sukeliama neigiami padariniai. Autorės nuomone, būtent šie motyvai lėmė tarptautinės bendruomenės susitelkimą ir pastangas šiuolaikinę karo nusikaltimų traktuotę įtvirtinti tarptautiniuose teisės aktuose. Nepaisant to, dera pastebėti, jog būtent valstybių politinė valia taip pat stabdė nuoseklią raidą. Dėl šios priežasties, siekiant tiksliau suvokti šiuolaikinę, tarptautiniame lymenyje pripažįstamą, karo nusikaltimų traktuotę, būtina nagrinėti ne tik THT nuostatas, bet ir tarptautinių baudžiamųjų teismų, kurie savo jurisdikcijos ribose analizuoja, interpretuoja ir atskleidžia karo nusikaltimus įtvirtinančių normų turinį bei esmę, – praktiką: jie atsižvelgia ne tik į sutartinės THT nuostatas, atspindinčias valstybių politinę valią, bet ir į nusistovėjusią paprotinę THT, visuotinai pripažintus teisės principus bei ankstesnę teismų praktiką.

⁵¹ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 485-486.

⁵² BASSIOUNI, *supra note* 13, p. 141-144, o tikslus teisės aktų sąrašas: p. 233-242.

⁵³ *Ibid.*, p. 141. Pažymėtina, kad šie tarptautiniai teisės aktai jų priėmimo metu priklausė sutartinio ginkluoto konflikto reguliavimo grupei, tačiau dalis jų ilgainiui tapo paprotinės teisės dalimi.

⁵⁴ AKEHURST, M., MALANCZUK, P. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 178.

⁵⁵ Studija buvo parengta per dešimt metų, t.y. pasibaigus darbo grupės mandatui, buvo pristatytas darbas – HENCKAERTS, J. M., DOSWALD-BECK L. *Customary International Humanitarian Law*, – kuris yra nuolatos papildomas nauja praktika bei informacija.

⁵⁶ HENCKAERTS, *supra note* 39, p. xxxiii.

1.2. Tarptautinių baudžiamųjų teismų išskiriami preliminarieji požymiai kaip karo nusikaltimų kvalifikavimo pagrindas

THT įtvirtinti karo nusikaltimai, kaip nusikalstamų veikų grupė, turi jiems būdingus bendrus požymius, kurių pagrindu jie gali būti atriboti nuo kitų nusikalstamų veikų ir tinkamai kvalifikuojami. Bendriausia prasme, karo nusikaltimais priimta laikyti rimtus THT – „įstatymų ir papročių taikomų ginkluotų konfliktų metu“⁵⁷ – pažeidimus.⁵⁸ Tokią prielaidą galima kelti atsižvelgus į tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, kurios suteikia pavidalą karo nusikaltimų traktuotei. Žinoma, tenka priminti, jog pastarosios turinys žymiai platesnis.

Kadangi šiame magistro darbe apžvelgiama Lietuvos teismų praktika, nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl karo arba jiems prilygintinių nusikaltimų, autorės nuomone, tikslinga išgryninti svarbiausius karo nusikaltimų požymius – įtvirtintus paprotinėje bei sutartinėje THT ir plačiau atskleistus tarptautinių baudžiamųjų teismų jurisprudencijoje, – kuriuos nustatčius būtų galima preziumuoti karo nusikaltimo padarymo faktą ir kalbėti apie atitinkamo karo nusikaltimo kvalifikavimą.

Tarptautinių baudžiamųjų teismų praktikoje yra išskiriami du požymiai. TBTJ – kaip anksčiausiai pradėjusio veikti tarptautinio tribunolo – jurisprudencijoje minimi du preliminarieji reikalavimai (angl. – *preliminary requirements*),⁵⁹ kurie lemia ar šis tribunolas turi jurisdikciją konkrečios situacijos atžvilgiu ir gali pradėti analizuoti karo nusikaltimo padarymo klausimą. Šie preliminarieji reikalavimai yra:

- 1) nusikaltimo padarymo metu egzistavo ginkluotas konfliktas – reikalaujama laiko požymio;
- 2) padarytas nusikaltimas yra susijęs su ginkluotu konfliktu – jungties (lot. – *nexus*) požymis.

Pastarieji turi būti vertinami paraleliai ir privalo būti išpildyti, norint padarytą nusikalstamą veiką vertinti kaip galimą karo nusikaltimą. Autorės manymu, šie požymiai laikytini svarbiausiais ir bus plačiau aptariami šioje magistro darbo dalyje.

⁵⁷ HENCKAERTS, *supra note 15, Volume I: Rules*. Rule 156, p. 568-603.

⁵⁸ TBT Nusikaltimų požymiuose (angl. – *Elements of Crimes*), kurie pagal TBT RS 9 str. 1 d. „*padeda Teismui aiškinti ir taikyti 6, 7 ir 8 straipsnius*“, ties kiekvienu karo nusikaltimu minimi du požymiai: 1) veika buvo atlikta ginkluoto konflikto kontekste arba buvo su juo susijusi; 2) pažeidėjas suvokė faktines aplinkybes, kurios lėmė ginkluoto konflikto egzistavimą. Plačiau žiūrėti: *Elements of Crimes*, Official Journal of the International Criminal Court, 2002, Nr. ICC-ASP/1/3(part II-B), p. 14-44.

⁵⁹ TBTJ pirmosios instancijos sprendimai bylose: 2003 m. kovo 31 d. *Naletilić and Martinović*, para. 225; 2005 m. sausio 1 d. *Strugar*, para. 215; 2007 m. rugsėjo 27 d. *Mrkšić*, para. 405; 2006 m. birželio 30 d. *Orić*, para. 253; 2007 m. gruodžio 12 d. *Dragomir Milošević*, para. 870. Preliminariuoju požymiu laikytinas ir jungties (lot. – *nexus*) egzistavimas.

1.2.1. Karo nusikaltimų padarymo laikas

Primenant, jog karo nusikaltimai yra padaromi ginkluoto konflikto metu, autorės nuomone, tikslinga išskirti situacijas, kurios pagal tarptautinę teisę pripažįstamos arba prilygintinos ginkluotam konfliktui, ir tokiu būdu atskleisti THT taikymo sritį. Iš esmės THT įvardijami du ginkluotų konfliktų tipai,⁶⁰ kuriuos būtina trumpai apžvelgti.

Pirmasis tipas yra tarptautiniai ginkluoti konfliktai, kuriais pripažįstamos situacijos, atitinkančios 1949 m. ŽK bendrojo 2 str. bei I PP 1 str. 4 d. numatytus požymius. Bendriausia prasme, tai yra konfliktai, kuomet imamasi ginkluotos jėgos tarp dviejų arba daugiau valstybių.⁶¹ Dera pabrėžti, jog okupacija, net jei šiai nesipriešinama ginklu, taip pat yra prilyginama šio tipo ginkluoto konflikto situacijai. Atsižvelgiant į tai, galima kelti prielaidą, jog pakanka vienos valstybės ginkluotųjų jėgų panaudojimo fakto, siekiant konstatuoti, jog prasideda tarptautinis ginkluotas konfliktas, visgi, autorės pastebėjimu, pirmiausia tokius veiksmus derėtų vertinti kaip agresijos aktą. Pažymėtina, jog aptariamojo konflikto subjektų ratas gali būti praplėstas: pagal I PP 1 str. 4 d., situacijos, kuomet tautos, turinčios teisę realizuoti JT Įstatuose įtvirtintą tautų apsisprendimo principą, kovoja su kolonijine priespauda, svetimšalių okupacija ar rasine diskriminacija, taip pat yra pripažįstamos tarptautiniu ginkluotu konfliktu.⁶²

Netarptautiniai ginkluoti konfliktai priklauso antrajam tipui. Tokiais konfliktais, remiantis ŽK bendrajame 3 str. ir II PP 1 str. numatytais požymiais, pripažįstamos situacijos, kuomet vienos valstybės viduje vyksta ginkluoti susirėmimai: a) tarp vyriausybių ginkluotų pajėgų ir nevyriausybių ginkluotų grupių; b) tarp dviejų ar daugiau nevyriausybių ginkluotų grupių. Kalbant apie šio tipo ginkluotus konfliktus, dera pastebėti, jog yra pripažįstama ginkluoto konflikto tipo pokyčio galimybė, tiesiogiai priklausanti nuo konflikto subjektų: „*prasideję kaip netarptautiniai, jie perauga į tarptautinius, įsikišus trečiajai šaliai*,“⁶³ kuri priskirtina tarptautinio ginkluoto konflikto subjektams. Pažymėtina, jog tarptautinio ginkluoto konflikto atribojimas nuo netarptautinio priklauso nuo konflikte dalyvaujančių subjektų pobūdžio, taip pat nuo konkrečios situacijos ir faktų. Autorė pastebi, jog BK Specialiosios dalies komentare kaip skiriamasis požymis yra nurodyta valstybės siena,⁶⁴ tačiau tai nėra tikslus teiginys.⁶⁵

⁶⁰ Toliau nurodomas ginkluotų konfliktų skirstymas pateiktas remiantis: How is the Term „Armed Conflict“ Defined in International Humanitarian Law? ICRC: *Opinion paper*, 2008.

⁶¹ TBTJ apeliacinės instancijos 1995 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Tadić*, nr. IT-94-1-A, para. 70.

⁶² ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 2(104), p. 94.

⁶³ *Ibid.*, p. 94.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: Specialioji dalis (99-212 straipsniai). II tomas. Vilnius: Registrų centas, 2009, 101 str., para. 16, p. 32.

Atsižvelgiant į šio magistro darbo tikslą, situacijų – pagal jų pobūdį bei laipsnį – priskirtinumas atitinkamam ginkluoto konflikto tipui nuodugniai nenagrinėjamas, tačiau, autorės nuomone, dera atkreipti dėmesį, kad THT neapibrėžia ginkluoto konflikto sąvokos,⁶⁶ o tik numato, jog ginkluotais konfliktais neturi būti pripažįstamos situacijos, susidaranti „kilus vidaus neramumams ir įtampai“.⁶⁷ Autorės manymu, dera priminti, jog ginkluoti konfliktai evoliucionuoja,⁶⁸ tačiau tokiais pripažįstant tik istorija tapusias situacijas, kurių metu padaryti pažeidimai vertintini kaip karo nusikaltimai, – išlieka galimybė susidaryti naujoms situacijoms, kuomet bus neaišku ar jas derėtų pripažinti ginkluotais konfliktais, ar priskirti minėtiesiems vidaus neramumams bei įtampai. Dėl šios priežasties, būtina atkreipti dėmesį, jog yra išskiriami du vertinamieji kriterijai, padedantys pasverti situacijos sudėtingumą ir pripažinti ją pasiekus ginkluoto konflikto lygį. Jų pagalba nuo ginkluotų konfliktų turėtų būti atskirti: „*incidentai, pasienio neramumai, kiti vidiniai neramumai ir įtampa, banditizmas, neorganizuotas bei trumpai trunkantis sukilimas ar teroristų veikla, civilinė nesantaika, pavieniai teroro aktai*“.⁶⁹ Atsižvelgiant į ŽK bendrąjį 2 str. bei jo komentarus,⁷⁰ būtų galima daryti prielaidą, kad toliau aptariami kriterijai turėtų būti taikomi tik iškilus klausimui dėl netarptautinio ginkluoto konflikto vertinimo, tačiau pastarieji yra taikomi ir situacijos pripažinimo tarptautiniu ginkluotu konfliktu klausimams spręsti.⁷¹

Pirmasis jų yra *organizacinis kriterijus*: pripažįstant, kad ginkluotuose konfliktuose dalyvauja dvi ar daugiau organizuotų ginkluotų grupių, pastarųjų identifikavimas gali nulemti situacijos vertinimą. Grupės organizaciją atskleidžiantys veiksniai gali būti: tam tikra vadovavimu grįsta struktūra; lyderio valdžia; valdymas pagal atitinkamas taisykles; karinio parengimo suteikimas; organizuota ginklų bei šaudmenų paieška bei apskaita; naujų narių

⁶⁵ ŽILINSKAS J. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitiktis tarptautinei teisei problema. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 2(80), p. 174.

⁶⁶ **Pastaba.** Tarptautinės teisės asociacijos atliktoje studijoje pastebima, kad „ginkluoto konflikto“ sąvoka nepaprastai reikšminga tarptautinės teisės sistemai, tačiau jokia tarptautinė sutartis nenumato visuotinai pripažįstamo jos apibrėžimo. Nepaisant to, pabrėžiama, kad tarptautinės teisės šaltiniuose randama svarių įrodymų, kad tarptautinėje erdvėje vyrauja bendras sąvokos supratimas. JT Tarptautinės teisės komisijos ruošiamame Ginkluotų konfliktų įtakos sutartims straipsnių projekte „ginkluoto konflikto“ apibrėžimui skirta 2 str. b) d., tačiau, remiantis paskutiniu šios komisijos pranešimu, vis dar vyksta diskusijos dėl šios sąvokos turinio. Plačiau skaityti: *Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*. International Law Association, Use of Force Committee, The Hague Conference 2010, p. 1-33; ir *Report of International Law Commission. Sixty-second Session*. p. 293-295.

⁶⁷ TBT RS 8 str. 2 d. d) ir f) p.: „kaip antai riaušėms, pavienėms ir sporadiškoms smurto apraiškoms ar kitoms analogiškomis veiksmams“; II PP 1 str. 2 dalis: „kaip antai riaušės, paskiri ir stichiniai prievartos veiksmai bei kiti panašūs veiksmai“.

⁶⁸ *Lietuvos karinė doktrina*. Vilnius: Lietuvos kariuomenė, 2010, p. 12.

⁶⁹ *Supra note 66, Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*, p. 28.

⁷⁰ *Supra note 11, I ŽK – p. 28-37; II ŽK – p. 27-31; III ŽK – p. 19-27; IV ŽK – p. 17-25.*

⁷¹ ŽILINSKAS, *supra note 62*, p. 95. **Pastaba.** Minėtųjų kriterijų taikymas, tarptautinio ginkluoto konflikto vertinimo atžvilgiu, visgi susiduria su tam tikromis problemomis, tačiau pastarosios plačiau šiame darbe neanalizuojamos. Plačiau: ŽILINSKAS, *supra note 62*, p. 96-98.

verbavimas; komunikacinės infrastruktūros egzistavimas; ir kiti panašūs grupės organizaciją bylojantys veiksniai.⁷²

Antrasis kriterijus – *intensyvumas*. Pastarasis vertintinas dviem alternatyviais aspektais – ginkluoto smurto intensyvumo ir užtęstumo, – o patenkinu laikytinas, jei nors vienas iš šių aspektų pasiekia aukštą lygį. Intensyvumą bei užtęstumą gali išreikšti tokie veiksniai: dalyvaujančių kovotojų skaičius; naudojamų ginklų tipas ir kiekis; kovos veiksmų teritorija bei jų trukmė; aukų skaičius; nuosavybės sunaikinimo, sugadinimo apimtys; ir kitokie panašūs veiksniai. Pažymėtina, kad intensyvumas pripažįstamas svarbesniu aspektu⁷³ nei užtęstumas.⁷⁴

Trumpai apžvelgus situacijas, kurių metu taikytina THT, ir jų vertinimo kriterijus, akivaizdu, jog karo nusikaltimų padarymo laiko požymis yra svarbus ir atlieka reikšmingą vaidmenį. Šio požymio nustatymas, atsižvelgiant į situacijos pobūdį ir pavojingumo laipsnį, nurodo, kokiais – numatytais tarptautinėje ar nacionalinėje teisėje – pagrindais remiantis: nustatomas konflikte dalyvaujančių asmenų ir galimų šio konflikto aukų statusas, kvalifikuojama nusikalstama veika, taikoma atsakomybė pažeidėjui.⁷⁵

1.2.2. Jungtis tarp ginkluoto konflikto sukurtų aplinkybių ir padaryto nusikaltimo

Antrasis preliminarusis reikalavimas, siekiant padarytą veiką traktuoti kaip karo nusikaltimą, yra jungties požymio nustatymas. Pirmą kartą paminėtas Niurnbergo Tarptautinio karinio tribunolo galutiniame sprendime,⁷⁶ aptariamasis požymis buvo perimtas ir vertintas TBTJ, kurio praktikos svarbą pripažįsta ir TBT.⁷⁷

TBTJ byloje *Kunarac* pažymėjo, kad siekiant atriboti karo nusikaltimą nuo kitų nusikaltimų, reglamentuojamų nacionalinėje teisėje, ar nuo pavienių arba izoliuotų pažeidimų, būtina prisiminti, jog karo nusikaltimai yra „*formuojami arba priklauso nuo aplinkybių – sukurtų ginkluoto konflikto, – kurioms esant jie yra padaromi*“.⁷⁸ Dėl šios priežasties, nėra būtina pripažinti, jog nagrinėjami karo nusikaltimai buvo paremti atitinkamu planu ar politika, tačiau turi būti nustatytas jungties požymis. Ginkluoto konflikto situacija, bent minimaliai, tačiau privalo daryti svarią įtaką asmens: a) galimybėms atlikti karo nusikaltimą; b) sprendimui

⁷² *Supra note 66, Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*, p. 29-30.

⁷³ TBTJ pirmosios instancijos 2008 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *Haradinaj et al.*, nr. IT-04-84-T, para. 40-49.

⁷⁴ *Supra note 66, Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*, p. 30-31.

⁷⁵ SOLIS, *supra note 16*, p. 150-164.

⁷⁶ Tarptautinio Karinio Tribunolo sprendimas. Niurnbergas, 1946 m. rugsėjo 30 – spalio 1 d.

⁷⁷ TBT Ikitiesminio tyrimo teisėjų 2007 m. sausio 29 d. sprendimas (decision on the confirmation of charges) byloje *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, nr. ICC-01/04-01/06, para. 287. Šiame paragrafe plačiau pasisakyta dėl TBTJ praktikos svarbos jungties (lot. – *nexus*) nustatymui bei ginkluoto konflikto situacijos identifikavimui.

⁷⁸ TBTJ apeliacinės instancijos 2002 m. birželio 12 d. sprendimas byloje *Kunarac et al.*, nr. IT-96-23/1-A, para. 58.

jį atlikti; c) atlikimo būdo pasirinkimui; ar d) tikslų, kurių siekiama karo nusikaltimo atlikimu, susiformavimui. Nurodytieji faktoriai yra laikytini kertiniais, nustatant asmens galimai padaryto karo nusikaltimo jungtį su ginkluotu konfliktu, tačiau, dera pabrėžti, jog jungties požymis turi būti tvirtai nustatytas, tad jo pagrindimui galima vertinti ir papildomas aplinkybes: karo nusikaltimo vykdytojo statusą; aukos statusą; ar nusikaltimas buvo padarytas atliekant oficialias pareigas arba šių pareigų kontekste; ir panašiai. Būtina pridurti, jog siekiant nustatyti jungties požymį – karo nusikaltimo padarymu įtariamo ar kaltinamo asmens atžvilgiu – yra nesvarbu ar jis vertinamus veiksmus padarė prisidėdamas prie ginkluoto konflikto, ar tik juo prisidengdamas.⁷⁹

Paminėtina, jog šiam požymiui nustatyti nėra būtina, kad karo nusikaltimas būtų atliktas kovos veiksmų metu arba tokių veiksmų teritorijoje. Tarptautinių baudžiamųjų teismų jurisprudencijoje pabrėžiama, kad – tiek tarptautinių, tiek netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju – THT taikymo laiko ir teritorijos ribos siekia plačiau, nei konkrečių kovos veiksmų laikas ar vieta. Dėl šios priežasties, yra teigiama, kad net minėtoji sąvoka „prisidengdamas ginkluotu konfliktu“, kuri, atrodytų, teikia nuorodą į konkretų laiką ar vietą, – yra traktuojama plačiau nei „tuo pačiu metu kaip ginkluotas konfliktas“.⁸⁰ TBTR byloje *Rutaganda* pažymėjo, jog jungties požymis turi būti vertinamas itin atsargiai, ypač nekombatantų atžvilgiu: analizuojant karo nusikaltimus būtina atsižvelgti į visus reikalavimus, kurie yra keliami atitinkamiems ginkluotų konfliktų subjektams.⁸¹

Apibendrinant pažymima, jog nuosekliai atliktos preliminarinių reikalavimų analizės rezultatas sudaro prielaidas atitinkamas veikas pripažinti karo nusikaltimais: visų kitų požymių analizė padeda tiksliai nustatyti, kurios THT normos buvo pažeistos.

⁷⁹ *Ibid.*, para. 58-59; TBTR apeliacinės instancijos 2003 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Rutaganda*, nr. ICTR-96-3-A, para. 569-571.

⁸⁰ TBTJ pirmosios instancijos 2006 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Orić*, nr. IT-03-68-T, para. 255-256.

⁸¹ *Supra note 79, Rutaganda*, Para. 570.

2. Karo nusikaltimų traktuotė Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: tarptautiniu lygmeniu pripažintos traktuotės atspindys

Pirmojoje šio magistro darbo dalyje buvo paminėta, jog tarptautiniais teisės aktais nubrėžtos gairės – išreiškiančios tarptautinės bendruomenės poziciją,– apipavidalino šiuolaikinę tarptautinę karo nusikaltimų traktuotę, kurią valstybės, pritariančios minėtajai pozicijai, vykdydamos savo tarptautinius įsipareigojimus turėjo perteikti nacionalinėje teisėje.⁸² Kadangi tokio perteikimo apimtis bei nuoseklumą pasirenka pati valstybė, galima pretenzuoti, jog karo nusikaltimų reglamentavimas nacionalinėje teisėje, jo pokyčiai, tam tikru aspektu, išreiškia perteikiančiosios valstybės požiūrį. Jeigu tokio požiūrio yra laikomasi, ypač jei jį atitinkamai praktikoje atskleidžia ir karo nusikaltimus kvalifikuojantys subjektai,– šis požiūris galėtų būti vertinamas kaip karo nusikaltimų traktuotė, pripažįstama toje valstybėje.

Šioje magistro darbo dalyje, siekiant atskleisti karo nusikaltimų traktuotę, įtvirtintą LR BK,– remiantis aptartąja prezumpcija – yra analizuojamas Lietuvos požiūris ir pastarojo kaita. Prisimenant, jog tarptautinės karo nusikaltimų traktuotės raida prasidėjo XIX a. viduryje, pažymima, kad tam tikra apimtimi apžvelgiami XX a. Lietuvoje galiojusių baudžiamųjų įstatymų pokyčiai, susiję arba sietini su karo nusikaltimų reglamentavimu. Dera pabrėžti, kad šis laikotarpis buvo permainingas Lietuvos valstybingumo atžvilgiu, todėl yra minimos atitinkamos sąsajos su politiniais įvykiais bei aptariama jų įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. Autorės nuomone, siekiant tinkamai atskleisti ir įvertinti karo nusikaltimų traktuotę, pripažįstamą Lietuvoje, būtina aptarti kaip ji buvo įtvirtinta ir kokios priežastys galėjo tai lemti.

⁸² Netiesioginio įgyvendinimo sistema (angl. – *indirect enforcement system*). BASSIOUNI, *supra note 13*, p. 333-385.

2.1. Karo nusikaltimų traktuotė XX a. Lietuvoje galiojusiuose baudžiamuosiuose įstatymuose

2.1.1. Karo nusikaltimų traktuotės užuomazgos: nepriklausomos Lietuvos požiūris tarpukario metais

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba, pasinaudodama tautų apsisprendimo teise, priėmė nutarimą, kuriuo skelbė „*atstatanti nepriklausomais demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę*“.⁸³ Šio veiksmo pasekoje, Lietuva tapo pilnateisiu tarptautinių santykių subjektu ir, tenka pažymėti, THT aspektu ganėtinai aktyviu: per du dešimtmečius Lietuva prisijungė prie trijų konvencijų⁸⁴ bei sudalyvavo tarptautinėse konferencijose, kurių metu buvo pasirašytos dvi tarptautinės sutartys.⁸⁵ Žinoma, nurodytu laikotarpiu už karo įstatymų pažeidimus baudžiamąją atsakomybę taikė nacionaliniai teismai, pagal nacionalinę teisę. Lietuvoje tuo metu buvo palikti galioti:⁸⁶ Rusijos 1903 m. patvirtintas BK ir 1869 m. kariškųjų teisių knygos, kurių XXII-oji buvo žinoma kaip Karo baudžiamasis statutai,⁸⁷ tiek kiek jie neprieštaravo Laikinajai Lietuvos Valstybės Konstitucijai. Remiantis 1919 m. Karo teismo įstatu⁸⁸ 1 para.: „*teismas [buvo] sudaromas vietose, kur kariuomenė aktyviai kovoja su priešininku arba kur yra įvestas karo stovis*“, tačiau iš sąrašo nusikalstamų veikų, už kurias galėjo teisti Karo teismas, tik vieną būtų galima pavadinti ne nusikaltimu valstybei ar karinei drausmei, bet karo nusikaltimu. Karo teismo įstatu 12 para. 11 d. numatė, kad Karo teismas gali teisti „*už plėšimą ir žmogžudžiavimą, jei nusikaltėlis sugautas nusikaltimo vietoje arba netoli jos*“. Tikėtina, kad ši nuostata perteikia kelių THT sutarčių, Rusijos pasirašytų iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios, nuostatas,⁸⁹ tačiau, nesant platesnio 12 para. 11 d. komentaro, tokia prielaida nors ir tikėtina, bet nepakankamai pagrįsta.

⁸³ 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktas. Lietuvos Taryba, Vilnius, 1918. **Pastaba.** Lietuvos teritorijai tuo metu dar nepriklausė Klaipėdos kraštas.

⁸⁴ 1906 m. Ženevos konvencijos dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo; 1929 m. Ženevos konvencijos dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo; 1929 m. Ženevos konvencijos dėl elgesio su karo belaisviais.

⁸⁵ 1925 m. protokolas dėl troškinamųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo; 1936 m. Procès-verbal dėl povandeninių laivų karo vedimo taisyklių nustatytų 1930 m. balandžio 22 d. Londono Sutarties IV dalyje. Plačiau žiūrėti Priedą nr. 1.

⁸⁶ Baudžiamojo Statuto įvedamasis įstatymas. Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 2.

⁸⁷ STOLIAROVAS, A. Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919 – 1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija. *Istorija*, 2010, nr. 79.

⁸⁸ Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 5.

⁸⁹ Rusija 1867 m. gegužės 10 d. tapo pirmosios 1864 m. ŽK šalimi, o nuo 1869 m. Karinių įstatymų sąvado parengimo iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios, tapo dalyve: 1899 m. Hagos (II) konvencijos; 1906 m. Ženevos konvencijos; 1907 m. Hagos (IV ir V) konvencijų; visuose šiuose tarptautiniuose dokumentuose aptinkamos nuostatos leidžiančios manyti, jog minėtoji nusikalstama veika buvo numatyta Karinių įstatymų sąvade, remiantis išvardytų Konvencijų nuostatomis. **Pastaba.** Nors laikotarpis iki 1918 m. nėra nagrinėjamas, tačiau – autorės nuomone – būtina pažymėti, jog 1863-1864 m. okupuotoje Abiejų Tautų Respublikoje kilo sukilimas, kurio padariniai buvo labai skausmingi tiek Lietuvai, tiek Lenkijai. Autorė pastebi, jog šie kraupūs įvykiai galėjo paskatinti Rusiją prisijungti prie pirmosios 1864 m. Ženevos konvencijos.

Negalima pamiršti, jog 1923 m. kovo 13 d. konvencijos⁹⁰ pagrindu, Lietuvai buvo sugražintas Klaipėdos kraštas, tačiau jam buvo suteikta atitinkama „įstatymų leidimo, teismų, administracijos <...> autonomija“,⁹¹ kurios ribos buvo nubrėžtos šios konvencijos I priedo – Klaipėdos Teritorijos Statuto – nuostatose. Atsižvelgiant į šio Statuto 5 str. 1 d. 11 p. ir 2 d., būtina pastebėti, jog Klaipėdos Teritorijos vietinių organų kompetencijai, su tam tikromis išlygomis, priklausė „teismų organizacija“, kuri veikė pagal „senuosius kaizerinės Vokietijos įstatymus“.⁹² Dėl šios priežasties, Klaipėdos krašte buvo taikomas 1871 m. kaizerinės Vokietijos BK. Būtina pastebėti, jog šis kodeksas buvo taikomas tik Klaipėdos krašte – išskyrus 1941–1944 m. nacistinės Lietuvos okupacijos laikotarpį, kuomet taikytas visoje šalies teritorijoje,– bei pažymėti, kad jame karo nusikaltimai nebuvo įtvirtinti.⁹³ Atsižvelgiant į tai, teigtina, jog įtakos karo nusikaltimų traktuotės vystymuisi šis teisės aktas nepadarė, dėl šios priežasties, plačiau 1871 m. kaizerinės Vokietijos BK magistro darbe analizuojamas nebus.

Tumpai apžvelgus Tarpukario Lietuvoje egzistavusius baudžiamuosius įstatymus, tenka pastebėti, kad, nors ir buvo įtvirtinti tam tikri karo įstatymai, pastarieji labiau užtikrino kariuomenės drausmę ir atsakomybę už nusikaltimus valstybei.⁹⁴ Karo nusikaltimų traktuotės tuometiniuose baudžiamuosiuose įstatymuose beveik neaptinkama, tačiau dera priminti jau aptartą karo nusikaltimų idėjos raidą. Tarptautinėje erdvėje idėjos apie karo nusikaltimus ir baudžiamosios atsakomybės taikymą tarptautiniu mastu nors ir buvo išreikštos 1919 m. Versalio taikos sutarties nuostatose,⁹⁵ tačiau šios sutarties pagrindu įvykę procesai iki šių dienų kritikuojami ir vadinami puikiu pavyzdžiu situacijos, kuomet „teisingumas aukojamas ant tarptautinės ir nacionalinės politikos altorių“.⁹⁶ Galima teigti, jog dėl minėtosios situacijos

⁹⁰ Lietuvos ir Britų Imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos Teritorijos. Vyriausybės žinios, 1924, Nr. 169-1186.

⁹¹ *Ibid.*, konvencijos 2 str.; I priedo – Klaipėdos Teritorijos Statuto – 1 str.

⁹² PIROČKINAS A. Klaipėdos krašto teismai – antilietuviškos politikos atrama. *Mokslo Lietuva*: straipsniai, 2010, nr. 6 (428).

⁹³ **Pastaba.** Šiame kodekse buvo minimi tik išdavystės, glaudžiai siejamos su karo situacija, nusikaltimai (87-91 str.), tačiau pastarieji nelaikytini ir sunkiai prilyginami karo nusikaltimams.

⁹⁴ Plačiau: *supra note* 88, para. 12.

⁹⁵ Šios sutarties VII dalis buvo skirta baudžiamajai atsakomybei už karo įstatymų bei papročių pažeidimą, taip pat nusikaltimus žmonijai. 227 str. skirtas Vokietijos kaizerio Vilhelmo II, o 228 ir 229 str. Vokietijos karinio personalo baudžiamajam persekiojimui.

⁹⁶ Sutarties pagrindu pradėti procesai, plačiau žinomi Leipcigo procesų pavadinimu, kritikuotini neveltui: taikos sutartis Versalyje buvo pasirašyta 1919 m. birželio 28 d. ir netrukus Karo autorių atsakomybės ir sankcijų taikymo komisija pradėjo tiriamąjį darbą, kurio metu buvo surinkta medžiaga dėl 895 asmenų, tačiau Sąjungininkės Vokietijos Generaliniam Prokurorui pateikė tik 45 asmenų sąrašą. Aukščiausiąjį teismą Leipcige pasiekė vos 12, kuriems už įvykdytus nusikaltimus buvo paskirtos minimalios bausmės. Pastebėtina, kad procesai Leipcige prasidėjo tik 1921 m. gegužės 23 d., praėjus beveik dvejiems metams nuo didžiojo sukrėtimo; akivaizdu, kad visuomenės susidomėjimas nusilgo, todėl dauguma nuteistųjų net neturėjo įvykdyti paskirtų bausmių, o Sąjungininkės nepasinaudojo Versalio taikos sutarties nuostatomis, suteikusiomis pagrindą vykdyti teisingumą, jei Vokietija to neišgalėtų padaryti, ir praleido galimybę sukurti pirmąją tarptautinio teisingumo sistemą. Ši tarptautinės bendruomenės nesėkmė ne tik neužkirto kelio Antrojo pasaulinio karo iniciatoriams, bet ir paskatino pastarųjų cinizmą: 1939 m. kalbos metu Hitleris, kalbėdamas apie „išvalymo“ politikos planus, pabrėžė: „kas šiandien bekalba apie armėnų sunaikinimą?“ – taip išreikšdamas poziciją, jog jėga užtemdo įstatymo raidę. Plačiau: BASSIOUNI, *supra note* 13, p. 393-403.

tarptautinėje erdvėje, karo nusikaltimų traktuotė nebuvo įtvirtinta Lietuvos baudžiamajame statute ir karo baudžiamuosiuose įstatuose,⁹⁷ nors Lietuva ir buvo kelių tarptautinių teisės aktų, turėjusių šios traktuotės užuomazgų, šalimi. Tikėtina, kad, kaip ir visos Europos valstybės, Lietuva buvo labiau susirūpinusi taikos užtikrinimu, viliantis, jog Pirmasis pasaulinis karas buvo „*karas užbaigęs visus karus*“.⁹⁸

2.1.2. Sovietinė okupacija Lietuvoje ir jos laikotarpiu galioję baudžiamieji įstatymai

2.1.2.1. 1926 m. Rusijos Sovietų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas

Po 1940 m. birželio 15 d. įvykusios okupacijos, Lietuvai netekus nepriklausomybės, okupuojanti valstybė, RSFSR, primetė⁹⁹ savo teisę: Lietuvoje įsigaliojo 1926 m. RSFRS BK.¹⁰⁰ Su atitinkamais pakeitimais šis kodeksas LTSR galiojo iki 1961 m. Pastarojo IX skyrius numatė baudžiamąją atsakomybę už karinius¹⁰¹ nusikaltimus, tačiau didžioji dalis nusikalstamų veikų, įtvirtintų šiame skyriuje, susijusios su sunkiais kariuomenės drausmės pažeidimais, kurie niekaip nesisieja su karo nusikaltimais, kaip jie suprantami šiuolaikinės traktuotės rėmuose. Žinoma, tenka pabrėžti, kad pirmoji 1926 m. RSFSR BK redakcija buvo sudaryta, kuomet karo nusikaltimams nebuvo skiriamas toks dėmesys, koks skiriamas šiandien.

Apžvelgiant paskutinę – 1957 m. kovo 1 d. – aktualią 1926 m. RSFSR BK redakciją, galima pastebėti, jog IX skyrius „Kariniai nusikaltimai“ yra praplėstas ir papildytas naujomis nusikalstamų veikų sudėtimis. Šioje redakcijoje buvo numatytos keturios nusikalstamų veikų sudėty, kurias būtų galima priskirti karo nusikaltimų grupei: marodieravimas; grobimas įsilaužiant iš civilių asmenų gyvenančių karo zonoje; netinkamas elgesys su kaliniais (darytina prielaida, jog ši nuostata taikoma ir karo belaisviams); Raudonojo kryžiaus ženklų nešiojimas,

⁹⁷ Nepaisant aptartosios nuostatos – numatytos Karo teismo įstatų (*supra note 88*) 12 para. 11 d., kurios atžvilgiu būtų galima daryti tik prielaidą, jog tai karo nusikaltimas, – visų kitų nusikaltimų dispozicijos pripažintinos kariniais nusikaltimais.

⁹⁸ BASSIOUNI, *supra note 13*, p. 403.

⁹⁹ **Pastaba.** Žodis „primetė“ pavartotas, siekiant pabrėžti, jog RSFSR BK neišreiškė Lietuvos politinės valios bei požiūrio karo nusikaltimų instituto atžvilgiu, nes buvo įvestas SSRS atlikus neteisėtą veiksma – nepriklausomos Lietuvos valstybės okupaciją. Autorės nuomone, RSFSR BK – nors šiame darbe aptariamas siaurai – svarbus, išryškinant nepriklausomos Lietuvos poziciją.

¹⁰⁰ Originalioje kodekso redakcijoje galima aptikti vos dvi nusikalstamas veikas, kurias būtų galima įvardyti karo nusikaltimais: marodieravimą (193-17 str.) ir plėšimą iš civilių asmenų karo metu, pasinaudojant apsimestiniu karinės būtinybės egzistavimu (193-18 str.). Plačiau: *Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года*.

¹⁰¹ *Преступления воинские* – iš rusų kalbos galima versti: karo arba kariniai nusikaltimai, tačiau atsizvelgiant į nusikalstamas veikas, numatytas šiame skyriuje, žodis kariniai yra tinkamesnis, turint omenyje, jog dauguma nusikalstamų veikų yra susijusios su karo tarnyba ir veiksmais, kurie atliekami kariuomenės viduje: tarnybos neatlikimas, prieštaravimas vadams bei viršesniems karininkams ir pan.

neturint tam teisės.¹⁰² Būtina pažymėti, kad SSRS dalyvavo derybose dėl 1949 m. ŽK ir 1954 m. tapo šių Konvencijų šalimi. Tai leidžia daryti prielaidą, jog atitinkami straipsniai, atsiradę vėlesnėse RSFSR BK redakcijose, buvo bandymas reglamentuoti karo nusikaltimus, įterpiant juos į skyrių, skirtą kariniams nusikaltimams, už kuriuos baudžiamoji atsakomybė nebuvo labai griežta: už daugumą jų numatytas laisvės atėmimas ne mažiau kaip trejiems metams, taip pat turto konfiskavimas – kaip papildoma bausmė. Tačiau, dera pastebėti, kad SSRS buvo vangiai nusiteikusi perteikti tarptautinių sutarčių nuostatas savo nacionalinėje baudžiamojoje teisėje,¹⁰³ kuri tuo metu buvo ir LTSR baudžiamoji teisė.

2.1.2.2. 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas

SSRS turėjo siekį, kad jos teritorijoje galiotų vieningi įstatymai, jų tarpe ir BK, tačiau kiek įmanoma labiau priderintas prie pavienių Tarybų Socialistinių Respublikų specifikos. 1960 m. buvo paruoštas naujo BK projektas, kurį LTSR Aukščiausioji Taryba priėmė 1961 m. birželio 26 d. Šiame darbe analizuojamos temos atžvilgiu, didelių naujovių, lyginant su 1926 m. RSFSR BK paskutiniąja redakcija, šis kodeksas neįnešė: skirsnis „Kariniai nusikaltimai“ išliko nepakitęs ir numatė ekvivalenčias nusikalstamų veikų sudėtis.¹⁰⁴ Iš esmės pastebimi tik struktūriniai pokyčiai – pakeista straipsnių numeracija, o „Kariniai nusikaltimai“ tapo LTSR BK XI, paskutiniu, ¹⁰⁵ skirsniu. Svarbu pažymėti, kad 1961 m. LTSR BK po nepriklausomybės atstatymo buvo reaguotas¹⁰⁶ ir su tam tikrais pakeitimais galiojo iki pat naujojo LR BK įsigaliojimo.¹⁰⁷

Autorė pažymi, jog šioje potemėje trumpai apžvelgti du baudžiamieji įstatymai, galioję Lietuvoje okupacijos metais, neišreiškė Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, požiūrio į tarptautinę karo nusikaltimų traktuotę, tačiau jų apžvalga, autorės nuomone, yra svarbi lyginamuoju aspektu. Atitinkami pokyčiai, kuriuos – atstačiusi nepriklausomybę – padarys Lietuva, leis išryškinti Lietuvos požiūrį.

¹⁰² Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. *Официальный текст с изменениями по состоянию на 1 марта 1957 года.* 193-27, 193-28, 193-29, 193-30 str.

¹⁰³ **Pastaba.** Tumpas komentaras dėl tokio SSRS pasyvumo – neperteikiant THT nuostatų tuometiniame RSFSR BK – pateikiamas 2.4.1 dalyje.

¹⁰⁴ Karo nusikaltimų atžvilgiu: marodieravimą (280 str.); smurtą prieš gyventojus karo veiksmų rajone (281 str.); blogą elgimąsi su karo belaisviais (282 str.); neteisėtą Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių ženklų dėvėjimą ir piktnaudžiavimą jais (283 str.).

¹⁰⁵ 1926 m. RSFSR BK paskutiniojoje oficialiojoje redakcijoje IX skyrius „Kariniai nusikaltimai“ buvo priešpaskutinis.

¹⁰⁶ Remiantis LR įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ 3 d. Lietuvos Respublikoje liko galioti įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštaravo LR Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui.

¹⁰⁷ Iki 2005 m. gegužės 1 d.

2.1.3. Karo nusikaltimų traktuotės įtvirtinimas Lietuvos baudžiamajame įstatyme: Lietuvos požiūris atstačius nepriklausomybę

Pirmieji pakeitimai karinių nusikaltimų, kurių tarpe buvo ir keturios karo nusikaltimams prilygintinos nusikalstamos veikos, atžvilgiu atlikti 1994 m. Buvo pakeistas XI skirsnio pavadinimas, kuris tapo „Nusikaltimų krašto apsaugos tarnybai“ skirsniu, todėl, atsižvelgiant į rūšinę nusikalstamų veikų sudėtį, šiame skyriuje buvo palikta tik marodieravimo nusikaltimo sudėtis.¹⁰⁸ Tačiau, būtina pažymėti, kad nebeliko straipsnių numatančių baudžiamąją atsakomybę už: smurtą prieš gyventojus karo veiksmų rajone (281 str.); blogą elgimąsi su karo belaisviais (282 str.); neteisėtą Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių ženklų dėvėjimą ir piktnaudžiavimą jais (283 str.).¹⁰⁹ Iš tikrųjų, būtų galima teigti, kad Lietuvoje tuo metu nebuvo baudžiamojo įstatymo normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už karo nusikaltimus, o atsižvelgiant į tuometines aktualijas – Lietuvos patirtis okupacijų bei 1990–1991 m. laikotarpiu, ir įvykius buvusioje Jugoslavijoje bei Ruandoje,– buvo būtina užpildyti šią erdvę, kurią netgi galėtumėme pavadinti spraga. Tokią poziciją būtų galima grįsti aplinkybe, kad tarptautinė bendruomenė jau nuo Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo darbo pabaigos pripažino tam tikrų nusikalstamų veikų baudžiamumą remiantis tarptautine paprotine teise,¹¹⁰ o tokia tarptautinės bendruomenės *opinio juris* buvo sutvirtinta 1949 m. ŽK. Žinoma, tenka pažymėti, kad Lietuva nebuvo minėtųjų Konvencijų bei jų Papildomų protokolų dalyve: 1990 m. kovo 11 d. aktu „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“¹¹¹ buvo pažymėta, jog atstatomas Lietuvos suverenitetas, kuris 1940 m. buvo neteisėtai atimtas.¹¹² Tokiu būdu Lietuva neperėmė įsipareigojimų, kuriuos buvo prisiėmusi SSRS,¹¹³ tačiau LR AT tuo pačiu aktu išsakė poziciją, jog Lietuva „*pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, <...> [ir] garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises*“.¹¹⁴

¹⁰⁸ Remiantis LR įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 60-1182. Šio įstatymo 85 p. numatė Ypatingosios dalies XI skirsnio išdėstymą, kuriame nebeliko nusikalstamų veikų, kurias būtų galima vadinti karo nusikaltimais.

¹⁰⁹ Remiantis LR įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ Nr. I-551, priimto 1994 m. liepos 19 d., įsigaliojimo tvarkos“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 92-1800. Pagal šio įstatymo 3 p. 283 str. numatyta nusikalstama veika turėjo būti perkvalifikuojama į 219 str., kuris numatė atsakomybę už neteisėtą naudojimąsi minėtomis emblemomis, tačiau šis straipsnis numatė daug švelnesnę baudžiamąją atsakomybę ir iš esmės šios sudėties negalima prilyginti karo nusikaltimui.

¹¹⁰ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal. *International Law Commission: report covering its Second Session, 1950 June 5-july 29, Document A/1316.*

¹¹¹ Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-222.

¹¹² Palčiau: 1990 m. kovo 22 d. LR AT laiškas TSRS Aukščiausiajai Tarybai.

¹¹³ Tokią poziciją Lietuva išreiškė ir JT. Plačiau: JT narių istoriniai faktai bei informacija.

¹¹⁴ *Supra note* 111, Nr. 9-222, 4 p.

Atsižvelgiant į tai, autorė pastebi, jog teiginys – dėl karo nusikaltimų reglamentavimo nebuvimo – vis dėlto nėra absoliučiai pagrįstas: dera paminėti, jog 1992 m. balandžio 9 d. LR AT priėmė įstatymą „dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“,¹¹⁵ kurio nuostatos – nors ir neturėtų būti laikomos įtvirtinančiomis karo nusikaltimų reglamentavimą, – tam tikra apimtimi, buvo skirtos minėtojo reglamentavimo trūkumams užpildyti. Autorė pažymi, jog šio specialaus įstatymo turinys nėra plačiai analizuojamas šiame magistro darbe, nes juo buvo įtvirtintas nusikaltimas žmoniškumui, tačiau būtina pabrėžti šio įstatymo preambulėje išreikštos deklaracijos¹¹⁶ reikšmę.

Autorės nuomone, siekiant atskleisti tikrąją minėtosios deklaracijos reikšmę, pastebėtina, jog tą pačią dieną – 1992 m. balandžio 9 d. – Lietuva išreiškė norą prisijungti prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį bei 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai.¹¹⁷ Prisijungimo faktą dar kartą pabrėždama aptariamo įstatymo preambulėje, Lietuva sutvirtino savo poziciją, kuria parodė ne tik savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, bet ir supratimą, jog turi pareigą priimti nacionalinius įstatymus, numatančius atsakomybę už nusikaltimus taikai, žmoniškumui ir karo nusikaltimus.

Atsižvelgiant į tai, kas išsakyta, būtina pabrėžti, jog nors 1994 m. Lietuva dar nebuvo prisijungusi prie 1949 m. ŽK,¹¹⁸ sprendimas prisijungti buvo priimtas 1993 m. liepos mėn.¹¹⁹ 1996 m. spalio 3 d. Šveicarijos Federalinei Tarybai pranešusi apie prisijungimą, Lietuva pripažino šių tarptautinių sutarčių privalomumą¹²⁰ ir įsipareigojo užtikrinti ŽK taikymą, o tuo pačiu ir perteikimą nacionalinėje teisėje. Visos 1949 m. ŽK Lietuvai įsigaliojo po šešių

¹¹⁵ Valstybės žinios, 1992, Nr. 13-342.

¹¹⁶ LR AT „*pripažindama 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo įstatus, atsižvelgdama į tai, kad <...> tarptautinės sutartys įpareigoja priimti nacionalinius įstatymus, numatančius atsakomybę už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, taikai ir karo nusikaltimus, konstatuodama, kad genocido, nusikaltimų žmoniškumui politika Lietuvos gyventojų atžvilgiu buvo vykdoma nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos laikais, vadovaudamasi tarptautinės bendrijos visuotinai pripažinta nuostata, kad žmonių naikinimas bet kuriuo tikslu suvokiamas kaip nusikaltimas*“. *Ibid.*

¹¹⁷ 1992 m. balandžio 9 d. LR AT nutarimas Nr. I-2476 dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie 1948 12 09 Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį ir 1968 11 26 konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai. Valstybės žinios, 1992, Nr. 13-341. **Pastaba.** SSRS dalyvavo abiejų JT konvencijų priėmimo konferencijose Niujorke. 1949 m. gruodžio 16 d. ir 1969 m. sausio 6 d. (atitinkamai) pasirašė šias konvencijas, kurias ratifikavo 1954 m. gegužės 3 d. ir 1969 m. balandžio 22 d. (atitinkamai), tačiau turint omenyje, kad karo nusikaltimai – taip pat genocido nusikaltimas – nebuvo tinkamai įtvirtinti tuometiniame BK, dėl šios priežasties ir senaties netaikymo nuostatos nebuvo įterptos.

¹¹⁸ Sprendimas prisijungti 1993 m. liepos 7d., prisijungimo dokumentai deponuoti 1996 m. spalio 3 d., įsigaliojo 1997 m. balandžio 3 d.

¹¹⁹ LR Vyriausybės 1993 m. liepos 7 d. potvarkis nr. 515P „Dėl prisijungimo prie Ženevos konvencijų „Dėl karo aukų apsaugos““.

¹²⁰ VADAPALAS, *supra note 51*, p. 150-152; AKEHURST, *supra note 54*, p. 172-175.

mėnesių, 1997 m. balandžio 3 d.,¹²¹ tačiau BK pokyčių, karo nusikaltimų traktuotės įtvirtinimo aspektu, neįvyko. Tačiau tokia situacija netruko ilgai: jau 1997 m. lapkričio 11 d. LR Seimas išreiškė raginimą kompetentingoms institucijoms parengti teisės aktų projektus.¹²² Minėdamas okupuotos Lietuvos gyventojų didžiosios tremties 50-metį, 1998 m. gegužės 27 d. nutarimu „Dėl masinių trėmimų iš Lietuvos į SSRS paskelbimo karo nusikaltimais“¹²³ LR Seimas išreiškė poziciją priimti atitinkamas nuostatas LR BK dėl karo nusikaltimų. 1998 m. birželio 9 d. įstatymo¹²⁴ 1 str. BK buvo papildytas XVIII skirsniu „Karo nusikaltimai“, kuris apėmė 333–344 str., įtvirtinusius baudžiamąją atsakomybę¹²⁵ už minėtuosius nusikaltimus. Taip pat, būtina paminėti, kad šio įstatymo 7 str. buvo įtvirtinta nuostata, kad „*nėra senaties <...> karo nusikaltimams, numatytiems 333–339 straipsniuose*“,¹²⁶ ir 11 str. – jog šių straipsnių nuostatos turi grįžtamąją galią. Šie LR BK papildymai buvo labai svarbūs ne tik siekiant vykdyti Lietuvos Respublikos priimtus tarptautinius įsipareigojimus, bet ir pirmą kartą įtvirtinant karo nusikaltimus šiuolaikinės traktuotės pavidalu¹²⁷ Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Apžvelgtieji Lietuvos Respublikos veiksmai, išreiškė valstybėje vyravusį požiūrį, ypatingos karo nusikaltimų reglamentavimo reikšmės atžvilgiu.

Dera atkreipti dėmesį, jog aptartosios paskatos įtvirtinti karo nusikaltimų reglamentavimą LR BK, nebuvo vienintelės. Papildymai bei pakeitimai buvo padaryti prieš labai svarbų įvykį, sutelkusį visos tarptautinės bendruomenės dėmesį – 1998 m. birželio 15 – liepos 17 d. vykusią JT diplomatinę įgaliotųjų atstovų konferenciją, skirtą Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui. Autorės nuomone, įtvirtinus naująjį skirsnį ir nuostatas dėl LR BK 333–339 str. grįžtamosios galios bei senaties terminų netaikymo buvo oficialiai išreikšta tvirta Lietuvos Respublikos pozicija karo nusikaltimų atžvilgiu, kurią turėjo palaikyti minėtojoje konferencijoje

¹²¹ Remiantis ŽK: I – 61; II – 60; III – 140; IV – 156 str. **Pastaba.** Nuo įsigaliojimo momento, Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai ir jų įgyvendinimas tapo privalomi.

¹²² 1997 m. lapkričio 6 d. LR Seimo rezoliucija dėl okupacijų laikotarpio masinių represijų, genocido ir kitų nusikaltimų žmonijai ir žmoniškumui bei karo nusikaltimų tyrimo. Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2629.

¹²³ Valstybės žinios, 1998, Nr. 51-1402.

¹²⁴ Baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktuoju skirsniu „Karo nusikaltimai“ (333-344 straipsniai), 8(1), 24, 25, 26, 35, 49, 295 straipsnių papildymo ir pakeitimo, 219 ir 261 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. Valstybės žinios, 1998, Nr. 58 Atitaisymas

¹²⁵ Būtina pažymėti, kad BK 333 str. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas; 340 str. Uždraustų karo priemonių naudojimas; 341 str. Marodieravimas; buvo įtvirtinta ir vado baudžiamoji atsakomybė. Plačiau žiūrėti Priedą nr. 2.

¹²⁶ *Supra note* 124, 7 str.

¹²⁷ Šio įstatymo projekto aiškinamajame rašte dėstoma: „*Projekte griežtai vadovautasi tarptautinės teisės normomis, konkrečiai – 1949 08 12 Ženevos konvencija dėl civilių gyventojų gynimo karo metu ir 1968 11 26 konvencija dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui, prie kurių yra prisijungusi Lietuvos Respublika.*“ Plačiau: Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktuoju skirsniu “Karo nusikaltimai” (333-344 straipsniai), 8-1, 24, 25, 26, 35, 49, 295 straipsnių papildymo ir pakeitimo, 261 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto ir Baudžiamojo proceso kodekso 37, 134 ir 143 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas.

dalyvausiantys šeši Lietuvos Respublikos įgaliotieji atstovai.¹²⁸ Tokį teiginį galima grįsti atsižvelgus į minėtame 1998 m. gegužės 27 d. nutarime¹²⁹ LR Seimo išsakytus nurodymus atitinkamas nuostatas dėl karo nusikaltimų priimti iki 1998 m. birželio 14 d.

Svarbu pažymėti, kad po karo nusikaltimų įtvirtinimo tuometiniame BK buvo pasirašytas TBT RS,¹³⁰ taip pat buvo ratifikuotos 1949 m. ŽK ir 1977 m. I PP bei II PP,¹³¹ tačiau papildomų žymių pakeitimų karo nusikaltimų reglamentavime šių tarptautinių teisės aktų inkorporavimas į Lietuvos teisinę sistemą nepareikalavo: XVIII skirsnis buvo papildytas tik kartą numatant baudžiamąją atsakomybę už vaikų ėmimą į karo tarnybą ar panaudojimą karinėse operacijose.¹³²

Trumpai apžvelgus 1961 m. BK, kuris šiai dienai yra ilgiausiai galiojęs baudžiamasis įstatymas Lietuvos teritorijoje,¹³³ ir pokyčius karo nusikaltimų reglamentavimo atžvilgiu, įvykusius jo galiojimo laikmečiu, galime teigti, jog Lietuva, atstačiusi nepriklausomybę, sugebėjo, palyginus, greitai – per mažiau nei dešimtmetį – atsigriebti THT srityje ir aptartame kodekse įtvirtinti šiuolaikinės tarptautinės karo nusikaltimų traktuotės pagrindus.

2.2. Karo nusikaltimų reglamentavimas 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jo pokyčiai iki 2011 m.¹³⁴

2.2.1. Pokyčiai karo nusikaltimų reglemantavime priėmus 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą

Aiškiausiai pastebimas pokytis BK,¹³⁵ priimtame 2000 m. rugsėjo 26 d.,– karo nusikaltimų, kaip skyriaus, vietos ir išdėstymo pakeitimas. Šio BK Specialiosios dalies struktūroje sunkiausi nusikaltimai yra pastarosios priekyje, o XV skyriui „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ atiteko pirmoji vieta. Tai parodo tvirtą Lietuvos Respublikos

¹²⁸ Dr. V. Pakalniškis – delegacijos vadovas, Dr. Jusys O., Dr. Švedas G., Jurgelevičius D., Paulauskas S., Murmokaitė R.; Plačiau: Provisional List of Delegations to the Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. Rome conference, Protocol and Liaison Service, nr. A/CONF-183/INF/5, 1998-06-16, p. 39; ir LR Ministro pirmininko 1998 m. balandžio 7 d. potvarkis Nr. 110.

¹²⁹ *Supra note* 123, 3 str.

¹³⁰ 1998 m. gruodžio 10 d., pasirašė dr. V. Pakalniškis.

¹³¹ Ratifikuoti 2000 m. gegužės 2 d., įsigaliojo 2001 m. sausio 13 d. Pastebėtina, kad tuo metu buvo ratifikuotos ir 1949 m. ŽK siekiant padaryti jas Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sudėtine dalimi.

¹³² Plačiau žiūrėti Priedą nr. 2.

¹³³ Turima omenyje, jog šis BK galiojo ir LTSR, ir Lietuvos Respublikoje po nepriklausomybės atstatymo, nes šiai dienai būtų galima ginčyti, kuris BK Lietuvoje galiojo ilgiausiai, jei argumento atspara laikysime nepriklausomos Lietuvos laikotarpius.

¹³⁴ **Pastaba.** Šios potėmės ribos siekia iki 2011 m., t.y. 2011 m. pokyčiai yra aptariami atskiroje šio magistro darbo dalyje.

¹³⁵ Nepaisant paties aiškiausio – grįžimo prie nusikalstamos veikos dispozicijos konstravimo, kaip ji buvo konstruojama tarpukario Lietuvos baudžiamajame statute – naudojant formą „Tas, kas...“, nukreipiant baudžiamumą į veiką padariusį asmenį, o ne į pačią veiką. Lietuvos baudžiamajame statute naudota forma „Kas...“. **Pastaba.** Šis pakeitimas nebus vertinamas kaip pokytis karo nusikaltimų reglamentavimo prasme.

požiūrį ir teikiamą reikšmę šių tarptautinių nusikaltimų grupei – pabrėžiant jų pavojingumą, – tačiau, norėusi atkreipti dėmesį, kad, lyginant su 1961 m. BK paskutiniąja redakcija, karo nusikaltimų sudėčių atžvilgiu pateiktimų buvo nedaug.

Žymesni papildymai, kuriuos – autorės nuomone – svarbu paminėti, susiję su alternatyvių veikų įtvirtinimu ir vado baudžiamosios atsakomybės numatymu kai kuriose karo nusikaltimų sudėtyse: alternatyviomis veikomis buvo papildyti BK 102, 104 str. ir 111 str. 2 d.,¹³⁶ o vado baudžiamoji atsakomybė papildomai¹³⁷ numatyta BK 102, 106 str. ir 111 str. 1 ir 2 d.¹³⁸ Dera pastebėti, kad iki 2003 m. gegužės 1 d. – naujojo BK įsigaliojimo, – XV skyriuje buvo padarytas pakeitimas, tačiau, iš tikro, tai buvo labiau redakcinio pobūdžio pataisos.¹³⁹

Nurodytieji pokyčiai leidžia manyti bei daryti prielaidą, kad karo nusikaltimų reglamentavimas, pateiktas 1998 m. birželio 9 d., buvo pakankamai išsamus ir nereikalavo daugiau dėmesio, nors per penkerius metus¹⁴⁰ Lietuva ratifikavo I PP, II PP, bei TBT RS. Tokiai prielaidai antrintų ir „1949 metų Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų papildomų protokolų ratifikavimo“ įstatymo projekto teikėjų išreikšta pozicija, kad *„įstatymo projektas gali būti nesunkiai inkorporuotas į teisinę sistemą, kadangi Lietuvos Respublikoje yra priimti teisės aktai, numatantys atsakomybę už tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimus; kitų įstatymų keisti nereikia“*.¹⁴¹ Tačiau minėtoji prielaida atrodo akivaizdžiai klaidinga: pakanka pažvelgti vien į II PP – „dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos“ – pavadinimą.

¹³⁶ BK: 102 str. – dėl civilių gyventojų iš okupuojančios šalies perkėlimo į okupuotąją; 104 str. – dėl moterų įtraukimo į seksualinę vergovę; jų priverstinio sterilizavimo arba apvaisinimo; 111 str. 2 d. – dėl karo atakos, panaudojant masinio naikinimo ginklą. Priedas nr. 2.

¹³⁷ Vado baudžiamoji atsakomybė buvo įtvirtinta ir 1961 m. BK 333, 340, 341 str., *supra note* 125. Taip pat žiūrėti Priedą nr. 2.

¹³⁸ BK: 102 str. – įsakė žudyti; 106 str. – davė įsakymą naikinti; 111 str. 1 ir 2 d. – įsakė vykdyti. Plačiau žiūrėti priedą nr. 2.

¹³⁹ 2003 m. balandžio 10 d. pataisytos 102 ir 105 str. dispozicijos. BK 102 str. buvo pastebėtas alternatyvių veikų pasikartojimas, dėl šios priežasties naujai išdėstytos alternatyvios veikos. Plačiau žiūrėti Priedą nr. 3, 1 d.; BK 105 str. pastebėtas neatitikimas: 2002 m. pabaigoje 1961 m. BK papildytas 340⁽¹⁾ str., kuriuo buvo įgyvendinti Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai pagal 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinį protokolą dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose (ypač 1 ir 2 str.), kurį Lietuva ratifikavo 2002 m. lapkričio 12 d.; į 2000 m. priimtą BK ši nuostata dar nebuvo perkelta. Plačiau žiūrėti priedą nr. 2, 5 d. ir priedą nr. 3, 2 d.

¹⁴⁰ Nuo 1961 m. BK papildymo XVIII skirsniu iki naujojo BK įsigaliojimo, 2003 m. gegužės 1 d.

¹⁴¹ 1949 metų Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų papildomų protokolų ratifikavimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 5 d.

2.2.2. Karo nusikaltimų reglamentavimo Lietuvoje probleminiai aspektai

THT sutartys, kurių šalimi tapo Lietuvos Respublika minėtu penkerių metų laikotarpiu, buvo glaudžiai susijusios su 1949 m. ŽK.¹⁴² Pastarosios numatė, jog valstybės įsipareigoja ne tik gerbi ŽK,¹⁴³ bet ir „įsipareigoja priimti visus įstatymus, kurių reikia, kad būtų garantuotos efektyvios baudžiamosios sankcijos asmenims, įvykdžiusiems ar įsakiusiems įvykdyti bet kokius rimtus [šių Konvencijų] pažeidimus“.¹⁴⁴ Remiantis BK 2 str. 1 d. ir 4 d. analize,¹⁴⁵ akivaizdu, kad Lietuvoje baudžiamąją atsakomybę galima taikyti tik vadovaujantis LR BK. Kaip aptarta ankstesnėje darbo dalyje, būtent tokia įstatyme 1998 m. buvo įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už karo nusikaltimus, numatytus ŽK.¹⁴⁶ Šiais veiksmais Lietuva įgyvendino ŽK numatytą įpareigojimą.¹⁴⁷ Atsižvelgus į tai, preziumuotina, kad ratifikavusi I PP ir II PP, Lietuva prisiėmė papildomus įpareigojimus,¹⁴⁸ adekvačius perteiktiems ŽK, tad abiejų protokolų nuostatos turėjo būti įtvirtintos baudžiamajame įstatyme.

Dera atkreipti dėmesį ir į TBT RS. Pastebėtina, kad tokio įpareigojimo – kokių numato ŽK – nė vienas konkretus TBT RS straipsnis nenurodo,¹⁴⁹ tačiau preambulėje išreikšta valstybių, šio Statuto Šalių, valia suponuoja tokią pareigą egzistuojant.¹⁵⁰ Remiantis tokia pozicija, darytina prielaida, kad TBT RS pasirašiusi ir ratifikavusi, priėmusi arba patvirtinusi¹⁵¹ valstybė prisiėmė pareigą užtikrinti, jog pagal jos baudžiamuosius įstatymus, už TBT RS 5 str.

¹⁴² Iš esmės, I PP papildė ŽK bendrąjį 2 str.; II PP – ŽK bendrąjį 3 str.; TBT RS – atkartojė didžiąją dalį ŽK, I PP ir II PP nuostatų.

¹⁴³ ŽK bendrasis 1 str.

¹⁴⁴ ŽK: I – 49 str. 1 d.; II – 50 str. 1 d.; III – 129 str. 1 d.; IV – 146 str. 1 d.

¹⁴⁵ Pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos yra įtvirtintos BK 2 str., o jo 1 d. įtvirtina *nullum crimen, nulla poena sine lege* principą, kuriuo atskleidžiama, kad baudžiamoji atsakomybė kyla, kai padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo. Jame išreiškiamas veikos priešingumas teisei (formalusis nusikalstamų veikų požymis, įtvirtintas BK 11 ir 12 str.). LR BK 2 str. 4 d. numatyta, kad veika bus pripažinta nusikalstama ir asmeniui bus taikoma baudžiamoji atsakomybė, jei asmens atliktos veikos požymiai sutaps su baudžiamajame įstatyme aprašytais požymiais.

¹⁴⁶ *Supra note* 8, ŽK: I – 50; II – 51; III – 130; IV – 147 str.

¹⁴⁷ *Supra note* 144.

¹⁴⁸ I PP – 80, 85 str. ir 86 str. 1 d.; II PP tiesioginio įpareigojimo nenumato, tačiau II PP 1 str. nurodo, kad II PP papildo ir išplėčia ŽK bendrąjį 3 str., todėl preziumuojama, kad valstybė ratifikavusi šį dokumentą, remiantis ŽK numatytais įpareigojimais, turėtų užtikrinti 3 str. papildymų įgyvendinimą.

¹⁴⁹ Pastebėtina, kad TBT RS yra sudėtinga, kompleksinė tarptautinė sutartis, kurioje jaučiama tiek THT, tiek tarptautinės baudžiamosios teisės įtaka. Šioje sutartyje ne tik kodifikuoti sunkiausi tarptautiniai nusikaltimai, bet ir aptariama TBT jurisdikcija, šio teismo formavimo taisyklės, taip pat baudžiamojo proceso nuostatos, tarptautinio bendradarbiavimo pagrindai.

¹⁵⁰ TBT RS preambulės 3, 4, 5 ir 6 d.: „**pripažindamos**, kad tokie sunkūs nusikaltimai kelia grėsmę taikai, saugumui ir gerovei visame pasaulyje; **patvirtindamos**, kad padariusieji labai sunkius nusikaltimus, verčiančius viso pasaulio visuomenę susirūpinti, neturi likti nenubausti ir baudžiamoji atsakomybė už juos turi būti užtikrinta imantis priemonių nacionaliniu lygiu bei stiprinant tarptautinį bendradarbiavimą; **būdamas pasiryžusios** daugiau nesitaikstyti su tokiais nusikaltimais padariusių asmenų nebaudžiamumu ir taip užkirsti kelią panašioms nusikaltimams; **prisimindamos**, kad kiekvienos valstybės pareiga yra patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, atsakingus už tarptautinių nusikaltimų padarymą.“ Panašią poziciją išreiškė ir TBT byloje *Katanga*. Plačiau: magistro darbo 2.4.3. dalis ir *infra note* 349.

¹⁵¹ TBT RS 125 str. 1 ir 2 d.

1 d. nurodytus nusikaltimus – genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, karo nusikaltimus,¹⁵² bus taikoma baudžiamoji atsakomybė. Lietuva tokius įsipareigojimus prisiėmė 2003 m. balandžio 1 d. ratifikuodama TBT RS,¹⁵³ kuris Lietuvai įsigaliojo tų pačių metų rugpjūčio 1 d.¹⁵⁴

Atsižvelgus į tai, kas buvo išdėstyta, dera paminėti, kad dalis, aptartaisiais tarptautiniais teisės aktais pateiktų, papildymų bei nuostatų baudžiamajame įstatyme yra įtvirtinta, tačiau nestinga ir spragų – ypač netarptautinių ginkluotų konfliktų atžvilgiu, apie kuriuos BK XV skyriuje apskritai nekalbama.

2.2.2.1. *Spragų ir neatitikimų, pastebėtų karo nusikaltimų reglamentavime, apžvalga*

LR tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo komisija prie Krašto apsaugos ministerijos, padedanti koordinuoti THT įgyvendinimą Lietuvoje, atkreipė dėmesį, jog BK XV skyriuje nustatytas karo nusikaltimų reglamentavimas nėra idealus. Šios komisijos narys, prof. dr. J. Žilinskas straipsnyje – „Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos“, išleistame 2006 m., rašė, kad „LR BK straipsniai (101–109, 111–113), reglamentuojantys karo nusikaltimus, yra nepakankamai suderinti su tarptautinės teisės normomis, įskaitant Romos statutą“.¹⁵⁵ Straipsnyje autorius atkreipia dėmesį į:¹⁵⁶

- 1) netinkamą, taisytiną sąvokų vartojimą: a) „žūvančio karo laivo jūreiviai“ (BK 101, 103 str.) – sąvokos turinys nepagrįstai siaurina nukentėjusiųjų sąrašą, todėl autorius pateikė rekomendaciją ją pakeisti oficialia ŽK vartojama sąvoka „asmenys, patyrę laivo sudužimą“; b) „žaginimas“ (BK 104 str.) – vėl gi nepagrįstai siaurina nukentėjusiųjų ratą. LR BK žaginimas siejamas tik su moterimis, todėl autorius rekomendavo atsisakyti šios ir įvesti „seksualinio prievartavimo“ sąvoką; c) „kita visuotinai pripažinta emblema (ženklas)“ – pastaroji formuluotė daugiaprasmė, todėl autorius pasiūlė ją performuluoti taip – „kita tarptautinės humanitarinės teisės normų saugoma emblema (ženklas)“;

¹⁵² **Pastaba.** Autorė nemini agresijos nusikaltimo, nes TBT RS šio nusikaltimo apibrėžimas buvo įtvirtintas tik 2010 m. pakeitimais, kurių įsigaliojimo prielaidos yra specifinės ir plačiau aptariamoms *infra note* 199. Lietuva šių TBT RS pakeitimų dar nepriėmė.

¹⁵³ 2003 m. balandžio 1 d. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto ratifikavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2156.

¹⁵⁴ 2000 m. BK įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d., t.y. tris mėnesius prieš TBT RS įsigaliojimą Lietuvoje, nors pats Statutas įsigaliojo 2002 m. liepos 1., pirmąją mėnesio dieną, praėjus 60 dienų po 60 ratifikavimo dokumentų paketo deponavimo (TBT RS 126 str.). Lietuvos buvo 90-oji valstybė.

¹⁵⁵ ŽILINSKAS, *supra note* 65, p. 154.

¹⁵⁶ Plačiau skaityti: *id.* 144-157 psl. **Pastaba.** Autorė pažymi, jog į šias pastabas buvo atsižvelgta konstruojant BK XV skyriaus nuostatų pakeitimo projektus.

2) žymesnes karo nusikaltimų reglamentavimo spragas, neatitikimus: a) karo nusikaltimų, padaromų netarptautinio ginkluoto konflikto metu, reglamentavimo spraga, pažymint, jog neperteiktos nei ŽK bendrojo 3 str., nei II PP, nei TBT RS 8 str. 2 d. c) bei e) para. nuostatos, kas laikytina labai didele karo nusikaltimų reglamentavimo spraga; b) aneksijos, kaip atskiro karo nusikaltimų padarymo laiko požymio, išskyrimas, nors THT šaltiniai tokio požymio neskiria ir toks požymis būtų vertintinas kaip perteklinis; c) vado baudžiamosios atsakomybės nepakankamas įtvirtinimas, nes atsakomybė už įsakymo davimą numatyta ne visų karo nusikaltimų dispozicijose, o ir esamasis jos įtvirtinimas neatitinka vyraujančios „vado atsakomybės“ doktrinos.

Kadangi šie pastebėjimai buvo plačiai analizuoti šio magistro darbo įžangoje minėtuose 2007 m. ir 2009 m. magistro darbuose, šiame magistro darbe jie neanalizuojami, tik supažindinama su prof. dr. J. Žilinsko 2006 m. pateiktomis pastabomis, kurias trumpai apžvelgus, autorė linkusi pripažinti, kad karo nusikaltimų reglamentavimas reikalavo skubios reakcijos. Nors pastabos ir buvo pateiktos, iki pat 2010 m. pabaigos nebuvo padaryta ne tik jokių esminių pokyčių, netgi nesiimta iniciatyvos.¹⁵⁷ Žinoma, negalima teigti, jog pakeitimų nebūta visai.

2.2.2.2. Pirmasis karo nusikaltimų reglamentavimo pokytis – neišnaudota galimybė

Autorės nuomone, 2007 m. susidarė puikios aplinkybės BK XV skyriaus peržvalgai, kuomet buvo pasiūlytas BK 109 str. pakeitimas. Jo pagrindu tapo 2007 m. rugsėjo 20 d. ratifikuotas¹⁵⁸ 1949 m. ŽK Papildomas protokolas dėl papildomos skiriamosios emblemos priėmimo arba kitaip – III papildomas protokolas. Iki minėtojo tarptautinio dokumento įsigaliojimo Lietuvoje, buvo paruoštas BK 109 str. „Neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pusmėnulio ir Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos (ženkle) panaudojimas“ pakeitimo įstatymo projektas, kuris buvo priimtas 2008 m. sausio 18 d.¹⁵⁹ Pakeitimai padaryti 2008 m., autorės nuomone, buvo labai svarbūs dėl kelių aspektų, kurios verta panagrinėti plačiau.

Pirmiausia verta atkreipti dėmesį, kad panaikinus BK 109 str. 1 d., buvo pašalinta nereikalinga teisės normų kolizija su ATPK 188¹⁵ str. nuostatomis.¹⁶⁰ Tačiau BK 109 str. 1 d.

¹⁵⁷ **Pastaba.** Nuo LR BK įsigaliojimo iki 2010 m., išskyrus šio magistro darbo 2.2.2.2. dalyje analizuojamą papildymą, LR Seime nebuvo užregistruotas nė vienas įstatymo projektas, kuriuo būtų keičiamas bent vienas BK XV skyriaus straipsnis, įtvirtinantis karo nusikaltimus.

¹⁵⁸ 2007 m. rugsėjo 20 d. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomo protokolo dėl papildomos skiriamosios emblemos priėmimo (III protokolo) ratifikavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2007, Nr. 114-4628.

¹⁵⁹ Valstybės žinios, 2008, Nr. 15-516.

¹⁶⁰ Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1; **Pastaba.** ATPK 188¹⁵ str. numato administracinę atsakomybę už Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pusmėnulio, Raudonojo Kristalo, Jungtinių Tautų emblemos ar kitos visuotinai pripažintos emblemos (ženkle) ar pavadinimo naudojimo tvarkos pažeidimus, kurie padaromi taikos metu. Nuo

panaikinimui buvo dar vienas svarbus motyvas. Iki aptariamo pakeitimo šio straipsnio nuostatos pilnai neatitiko BK XV skyriaus paskirties bei prasmės, nes numatė baudžiamąją atsakomybę už įvardijamų emblemų neteisėtą naudojimą ne tik ginkluoto konflikto ar okupacijos metu, kas – tam tikra apimtimi – pripažįstama karo nusikaltimu,¹⁶¹ bet ir taikos metu. Atsižvelgiant į tai, kad: naujasis BK buvo priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d., o praėjus 24 dienoms nuo BK priėmimo, ATPK papildomas 188¹⁵ str., įtvirtinančiu identišką nuostatą, numatytai BK 109 str. 1 d., ir tokiu būdu sudarytos prielaidos teisės normų kolizijai; per daugiau nei du su puse metų, likusių iki BK įsigaliojimo, BK 109 str. atžvilgiu nebuvo padaryta pataisymų, – būtų galima tvirtai teigti, kad karo nusikaltimų reglamentavimo peržiūrai, po BK priėmimo, nebuvo skiriama itin daug dėmesio. Šioje vietoje, autorė mano esant būtina pažymėti, kad BK 109 str. 1 d. atsirado tik rengiant naujojo BK projektą, mat paskutiniosios aktualios redakcijos 1961 m. BK 344 str. įtvirtino tik neteisėtą skiriamųjų emblemų panaudojimą karo ar tarptautinio ginkluoto konflikto metu.¹⁶² Autorės pastebėjimu, BK 109 str. 1 d. apskritai neįtvirtina karo nusikaltimo.¹⁶³

Antras aptartinas aspektas yra susijęs su Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų vydymu. Kaip minėta, šio BK pakeitimo pagrindu buvo III Papildomo protokolo pasirašymas bei ratifikavimas, todėl nenuostabu, kad BK 109 str. buvo įvardyta papildoma THT saugoma skiriamoji emblema – Raudonasis Kristalas. Tačiau esminis pokytis, kurį labai svarbu pabrėžti, – tiesioginis netarptautinio ginkluoto konflikto, kaip nusikaltimo padarymo laiko, požymio įvedimas. Papildyto BK 109 str. dispozicijoje įtvirtinta: „*tas, kas tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto metu*“.¹⁶⁴ Karo nusikaltimų traktuotės Lietuvoje aspektu, tai buvo pirmasis žingsnis, numatant baudžiamąją atsakomybę už karo nusikaltimus, padaromus netarptautinių ginkluotų konfliktų metu. Žinoma, autorės nuomone, būtų galima kelti klausimą, kodėl pataisos įvestos tik vieno BK XV skyriaus straipsnio atžvilgiu, kuomet tolygiai dėmesio reikalavo ir kiti – karo nusikaltimus įtvirtinantys – straipsniai. Norint atsakyti į šį klausimą, būtina bent trumpai apžvelgti BK 109 str. pakeitimo įstatymo priėmimo procesą ir dokumentus, kuriais buvo remtasi.

ATPK papildymo 188¹⁵ str. – 2000 m. spalio 10 d. įstatymu (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2745), 1 str. – iki BK 109 str. 1 d. panaikinimo, tarp šių straipsnių egzistavo teisės normų kolizija. Ši pataisa buvo svarbi, nes identiška ATPK 188¹⁵ str. nuostata numatyta ir naujai parengto Administracinių nusižengimų kodekso projekto 525 str.

¹⁶¹ Remiantis I PP 85 str. 3 d. f), karo nusikaltimu ši veika laikoma, jei padaroma pažeidžiant I PP 37 str. ir atitinkamos emblemos panaudojamos apgaulingai. 37 str. 1 d. „*draudžiama užmušti, sužeisti arba paimti priešininką į nelaisvę, naudojantis apgaule*“. Plačiau ši problema analizuojama 2.3.3.2. dalyje.

¹⁶² Priedas nr. 2, 10 d.

¹⁶³ Galima kelti svarstytiną prielaidą, kad: 1) BK 109 str. 1 d. buvo įtvirtinta kaip privilegijuojanti sudėtis, tačiau toks įtvirtinimas, autorės nuomone, turėjo turėti nuorodą, kad ši sudėtis nelaikoma karo nusikaltimu; 2) tikėtina, kad buvo pasirinkta ši nuostata inkorporuoti BK 109 str. atsižvelgiant į tai, kad veikos skiriasi tik laiko požymiu, tačiau, pažymėtina, kad karo nusikaltimams laiko požymis yra, palyginus, aiškiai nubrėžtas – ginkluotų konfliktų arba okupacijos metu. **Pastaba.** Šios prielaidos plačiau neanalizuojamos, palaikant poziciją, jog 109 str. 1 d. nuostata neįtvirtina karo nusikaltimo.

¹⁶⁴ *Supra note* 159, 1 str.

ŽK 2005 m. III papildomo protokolo tekste,¹⁶⁵ varojama sąvoka „ginkluotas konfliktas“ (angl. – *armed conflict*), nenurodant pastarojo tipo.¹⁶⁶ Pastebėtina, kad parengtame įstatymo projekte,¹⁶⁷ kuris LR Seimo priimtas be pakeitimų, ginkluoto konflikto tipai buvo įvardyti. Toks nuostatos perkėlimas į BK, leistų preziumuoti, kad asmenys, sudarę projektą, tikslingai išskyrė tipus. Tačiau tokiai prezumpcijai prieštarauja viena aplinkybė: projekto aiškinamajame rašte¹⁶⁸ nepasisakoma ir nepateikiama komentarų nei dėl ginkluotų konfliktų tipų, nei dėl karo nusikaltimų reglamentavime esančios spragos.¹⁶⁹

Autorės įžvalga, pateikta šios potemės pradžioje, kad 2007 m. susidarė puikios sąlygos pastebėti ir ištaisyti karo nusikaltimų reglamentavimo spragą netarptautinių ginkluotų konfliktų atžvilgiu, vis dėlto nėra be pagrindo: trumpai apžvelgus aptariamo pakeitimo kelią – nuo pamatų jam atsiradimo iki keičiančiojo įstatymo įsigaliojimo,– galima daryti prielaidą, jog tai buvo tiesmukiškas Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimas pagal III papildomą protokolą. Nors šio įstatymo priėmimo pasekoje BK 109 str. dispozicijoje atsirado sąvoka „netarptautinio ginkluoto konflikto metu“, išnyko sąvoka „karas“, tačiau akylesnio įstatymų leidėjo dėmesio neatkreipė. Vis dėlto – autorės įsitikinimu – tai buvo palanki ir akivaizdi proga.

2.3. Lietuvos pastangos Baudžiamajame kodekse perteikti tikslų tarptautinės karo nusikaltimų traktuotės atspindį: požiūrio permamos ir 2011 m. pokyčiai

Apžvelgus karo nusikaltimų reglamentavimą 2000 m. BK, trumpai paminėjus tarptautinės teisės specialistų pastabėjimus dėl pastarojo trūkumų, neatitikimų, bei per paskutinį dešimtmetį padarytus pokyčius, darytina prielaida, kad BK XV skyrius turėjo atkreipti kieno nors dėmesį.¹⁷⁰ Tokia prielaida pasitvirtino ne tik šio darbo rengimu: 2010 m. gruodžio 14 d. LR Prezidento dekretu¹⁷¹ LR Seimui pateiktas svarstyti įstatymo projektas,¹⁷² iš esmės žymiai

¹⁶⁵ Valstybės žinios, 2007, Nr. 114-4635. **Pastaba.** Tiek originaliame tekste (anglų kalba), tiek vertime į lietuvių kalbą.

¹⁶⁶ HENCKAERTS, *supra note 57*, Rule 156, p. 568-603. 156 taisyklė byloja, kad sunkūs THT pažeidimai, pripažįstami karo nusikaltimais. Šios taisyklės turinio analizė leidžia teigti, kad ji yra paprotinės THT norma, taikoma tiek tarptautinių, tiek netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, dėl šios priežasties, ginkluoto konflikto tipo nustatymas nebūtinai.

¹⁶⁷ 2007 m. rugsėjo 20 d. Baudžiamojo kodekso 109 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2290.

¹⁶⁸ 2007 m. birželio 1 d. Baudžiamojo kodekso 109 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2290 aiškinamasis raštas.

¹⁶⁹ T.y. visiškai nereglementuoti karo nusikaltimai padaromi netarptautinio ginkluoto konflikto metu.

¹⁷⁰ Šis darbas pradėtas 2010 m. spalį, siekiant: apžvelgti kaip karo nusikaltimai buvo ir yra traktuojami Lietuvoje; pateikti įžvalgas dėl galimų pokyčių, kurie priartintų šią traktuotę prie tarptautinės. 2010 m. gruodžio 14 d. buvo pateiktas įstatymo projektas, kuriuo siūlyta keisti didžiąją dalį BK XV skyriaus nuostatų. Šio projekto raida buvo nuosekliai stebima, todėl įžvalgos bus pateikiamos atsižvelgiant į naujuosius pokyčius BK XV skyriuje.

¹⁷¹ 2010 m. gruodžio 14 d. LR Prezidento dekretas Nr. 1K-555 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 113¹ straipsniu įstatymo projekto“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 148-7574.

papildantis ir taisantis iki tol buvusį karo nusikaltimų reglamentavimą LR BK. Dera pažymėti, kad šis teisės akto projektas LR Seime buvo analizuojamas, pildomas bei keičiamas, o 2011 m. kovo 18 d. buvo pateiktas galutinis variantas, kuris kovo 22 d. buvo priimtas.¹⁷³ Pabrėžtina, kad juo siūlomi pokyčiai – autorės pastebėjimu – daro didžiulę įtaką bendrajai karo nusikaltimų traktuotei Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, šiuo įstatymu padarytiems pokyčiams bus skiriama daugiau dėmesio.

Pradinio įstatymo projekto, pateikto 2010 m. gruodžio 14 d., aiškinamajame rašte,¹⁷⁴ aiškiai išreiškiamas būsimais BK XV skyriaus pakeitimais bei papildymais siekiamas tikslas: 1) suderinti nacionalinę teisę su 1998 m. TBT RS, 1949 m. ŽK, 1977 m. I PP bei II PP, atsižvelgiant į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus; 2) tobulinti BK XV skyriaus nuostatas, šalinant teisinio reguliavimo spragas ir kriminalizuojant atitinkamas pavojingas veikas.¹⁷⁵ Autorės pastebėjimu, svarbiausi pakeitimai yra susiję su: a) nusikalstamo elgesio netarptautinių ginkluotų konfliktų metu kriminalizavimu; b) alternatyvaus agresijos – karo nusikaltimų padarymo laiko – požymio įtvirtinimu; c) apgaulės, draudžiamos THT, apibrėžimu; d) detalesniu vado atsakomybės įtvirtinimu.¹⁷⁶

Nurodyti pakeitimai plačiau analizuojami šiame darbe: autorės įsitikinimu, galima daryti tvirtą prielaidą, jog jie daro didžiausią įtaką karo nusikaltimų traktuotės Lietuvoje, kuri yra šio darbo objektas, kitimui ir tolimesniam vystymuisi. Dera pastebėti, jog, analizuojant įvardytus pokyčius, stengiamasi išvelgti tiek jų teikiamus privalumus, tiek trūkumus: autorės požiūriu, tokiu būdu gali būti atskleisti probleminiai karo nusikaltimų reglamentavimo Lietuvoje aspektai.

¹⁷² 2010 m. gruodžio 14 d. Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektas, Nr. XIP-2766.

¹⁷³ LR Seimo plenarinio posėdžio metu, įsiregistravus 89 seimo nariams (82 – už; 7 – susilaikę). 2011 m. kovo 22 d. LR Seimo posėdžio nr. 300 darbotvarkė, klausimas nr. 1-3; Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1805.

¹⁷⁴ 2010 m. gruodžio 14 d. Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projekto Nr. XIP-2766 aiškinamasis raštas.

¹⁷⁵ *Id.*, 1 d.

¹⁷⁶ Atitinkamai, remiantis *supra note* 174, a) - 2 d. 2 p.; b) - 2 d. 3 p.; c) - 2 d. 9 p.; d) - 2 d. 5 p.

2.3.1. Karo nusikaltimų, padaromų netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, kriminalizavimas

Pirmoje šio magistro darbo dalyje, aptariant preliminariusius karo nusikaltimų požymius, minėta, jog paprotinėje THT įsitvirtino nuostata, kad karo nusikaltimai gali būti padaromi ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Taip pat, analizuojant karo nusikaltimų reglamentavimo 1961 m. ir 2000 m. BK pokyčius, pabrėžta, kad būtent tokių konfliktų metu padaromų nusikalstamų veikų atžvilgiu baudžiamajame įstatyme palikta nemenka spraga, dėl to Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai buvo įgyvendinti tik iš dalies. Susidariusiai problemai spręsti, buvo būtina įtraukti alternatyvų nusikalstamos veikos padarymo laiko požymį. Priimto įstatymo projekto¹⁷⁷ analizė parodo, kad šį požymį pasirinkta inkorporuoti atsisakant ginkluoto konflikto tipų įvardijimo ir keičiamose nusikalstamų veikų dispozicijose¹⁷⁸ paliekant tik „ginkluoto konflikto“ sąvoką. Viena vertus, tokios sąvokos įtvirtinimas sveikintinas, nes iš esmės ji apima tiek tarptautinius, tiek netarptautinius ginkluotus konfliktus;¹⁷⁹ antra vertus, dera priminti, kad tarptautinėje teisėje „ginkluoto konflikto“ sąvoka nėra tiksliai apibrėžta.¹⁸⁰

Autorės manymu, karo nusikaltimų traktuotės atžvilgiu tai žymus ir teigiamas pokytis, parodantis Lietuvos Respublikos siekį ir pastangas tinkamai užtikrinti baudžiamosios atsakomybės taikymą už karo nusikaltimus, padaromus netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Atsižvelgiant į tai, autorė pastebi, kad BK 106 str. dispozicija,¹⁸¹ turinti tik numanomas nuorodas į nusikaltimo padarymo laiko požymį, reikalauja papildomų įžvalgų.

¹⁷⁷ 2011 m. kovo 18 d. Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektas, Nr. XIP-2766(2).

¹⁷⁸ LR BK 101, 102, 103, 109 str. ir 105 str. 1 d.

¹⁷⁹ Pastebėtina, kad karas taip pat yra ginkluotas konfliktas. Būtų galima teigti, kad šis terminas yra perteklinis ir šalintinas iš karo nusikaltimus įtvirtinančių normų dispozicijų, tačiau šio termino nepašalinimas nesukelia neigiamų padarinių. SOLIS, *supra note* 16, p. 21-22; ŽILINSKAS, *supra note* 62, p. 146; ČIOČYS, P. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2002, p. 62-65.

¹⁸⁰ *Supra note* 66, dėl ginkluoto konflikto sąvokos.

¹⁸¹ Karo nusikaltimų straipsnių dispozicijos nagrinėjamos su 2011 m. kovo 22 d. pakeitimais. Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1805.

2.3.1.1. *Ižvalgos dėl karo nusikaltimų, padaromų netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, reglamentavimo.*

Prisimenant, kad karo nusikaltimais laikytinos veikos padaromos ginkluotų konfliktų bei okupacijos metu, reikia pastebėti, jog BK 106 str. dispozicijoje¹⁸² nėra įtvirtintas nusikaltimo padarymo laiko požymis.¹⁸³ Tarptautinės sutartys, kurių dalyve yra Lietuva, įpareigojančios numatyti baudžiamąją atsakomybę už aptariamo straipsnio dispozicijoje įtvirtintas alternatyvias nusikalstamas veikas, numato jų padarymo laiko požymį:

a) 1954 m. HK¹⁸⁴ 4 str. įtvirtina nuostatas dėl apsaugų taikomų ginkluoto konflikto metu; 5 str. pažymima, jog apsaugos taikomos ir okupacijos metu. Pastebėtina, kad HK šiurkštus pažeidimas yra pripažįstamas karo nusikaltimu pagal paprotinę THT.

b) 1954 m. HK 1999 m. II Papildomo protokolo¹⁸⁵ 22 str. užtikrinama, kad netarptautinių ginkluotų konfliktų metu taikomos visos apsaugos, numatomos tiek 1954 m. HK, tiek jos I Papildomame protokole.

c) TBT RS 8 str. 2 d. a) iv p., b) ix ir xiii p. įtvirtina karo nusikaltimus, padaromus tarptautinio ginkluoto konflikto metu, o e) iv ir xii p. – netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Greta to, Nusikaltimų elementuose (aut. past. – atitinkamai), šių karo nusikaltimų atžvilgiu, numatytas būtinasis jungties (lot. – *nexus*) su ginkluotu konfliktu požymis.

Atsižvelgiant į tai, kad BK XV skyriuje nėra nuostatos apibrėžiančios karo nusikaltimų sampratą ir pagrindinius jos elementus, galima teigti, jog dispozicija turėtų būti papildyta laiko požymiu.

Žinoma, BK 106 str. yra įtvirtintos alternatyvios veikos: „*davė karo būtinumu nepateisinamą įsakymą naikinti arba naikino <...> objektus*“, „*naudojo <...> karo veiksams*“, „*grobstė ar pasisavino nacionalines vertybes okupuotoje ar aneksuotoje teritorijoje*“,¹⁸⁶ kurios galėtų leisti daryti prielaidą, kad atitinkama nusikalstama veika gali būti padaroma tik vykstant atitinkamo pobūdžio ginkluotam konfliktui ar okupacijos metu. Tačiau, autorės nuomone, tokia prielaida nesiderintų su Lietuvos Respublikos siekais tinkamai užtikrinti tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimą, nes dabartinė straipsnio dispozicija yra paini ir nepakankamai aiški.¹⁸⁷

¹⁸² Šio straipsnio atžvilgiu buvo padaryti šie analizuotini papildymai: „naudojo tokius objektus arba juos supančią aplinką karo veiksams“, „vandališkais veiksmais jas naikino ar gadino“.

¹⁸³ **Pastaba.** Laiko požymio nenumatoma ir BK 105 str. 2 d.

¹⁸⁴ Ratifikuota 2001 m. lapkričio 13 d. įstatymu Nr. IX-594 (Valsybės žinios, 2002, Nr. 13-462).

¹⁸⁵ Valsybės žinios, 2002, Nr. 13-478.

¹⁸⁶ *Supra note* 174, įstatymo projekto Nr. XIP-2766(2), 10 str.

¹⁸⁷ Analizuojant dispoziciją, yra neaišku, kurios alternatyvios veikos padaromos ginkluoto konflikto metu, kurios baudžiamąją atsakomybę užtraukia tik veiką atlikus okupuotoje ar aneksuotoje teritorijoje (pvz. nacionalinių vertybių grobstymas ar pasisavinimas). Plačiau ši mintis darbe neanalizuojama, siekiant nenukrypti nuo vystomos

Neišsiplėčiant, būtina atkreipti dėmesį į straipsnyje įtvirtintas sąvokas „nepateisinama karo būtinumu“ ir „naudojama karo veiksmams“. Norint šį straipsnį taikyti netarptautinio ginkluoto konflikto metu padarytos nusikalstamos veikos atveju – atsižvelgiant į tai, kad laiko požymis dabartinėje formuluotėje nenumatytas, – gali kilti problemų vertinant nusikaltimo sudėties požymius. Sąvoka „karinė būtinybė“ (angl. – *military necessity*) yra aptarta tik 1954 m. HK 1999 m. II Papildomo protokolo 6 str., tačiau jame numatytos nuostatos sietinos tik su kariniu personalu, kuris – ypač netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju – nėra vienintelis subjektas, galintis būti karo nusikaltimų subjektu. Panašią prielaidą galima teikti ir dėl sąvokos „karo veiksmai“. Dera pažymėti, jog panašios išvalgos teiktinos ir dėl BK 105 str., kurio nuostatos buvo pakeistos 2002 m. lapkričio 12 d. ratifikuoto¹⁸⁸ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose pagrindu. Pažymėtina, jog šio protokolo pagrindu 1961 m. BK buvo papildytas 340⁽¹⁾ str., taip įgyvendinant Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus.¹⁸⁹

Autorės nuomone, nurodytosios sąvokos tinka situacijoms, susidarantioms tarptautinių ginkluotų konfliktų metu, tačiau yra per siauros kitų situacijų aspektu. Tokią poziciją galima grįsti remiantis tuo, kad TBT RS išskiriama papildoma sąvoka „konflikto būtinybė“.¹⁹⁰ Nepaisant to, tarptautinių baudžiamųjų teismų praktikoje dažniausiai aptinkama sąvoka „karinė būtinybė“,¹⁹¹ tad, remiantis jų pateikiamais išaiškinimais, kėblumų, aiškinant aptartas sąvokas, neturėtų kilti, tad – aptartu aspektu – neturėtų pakisti ir karo nusikaltimų traktuotės Lietuvoje turinys.

2.3.2. Agresijos – kaip karo nusikaltimų padarymo laiko – požymio numatymas

Šis pakeitimas – kaip ir prieš tai aptartas dėl netarptautinio ginkluoto konflikto – yra susijęs su alternatyvaus karo nusikaltimų padarymo laiko požymio įtvirtinimu,¹⁹² tačiau karo nusikaltimų atžvilgiu tokio požymio – „agresijos metu“ – nenumato nei THT, nei tarptautinių baudžiamųjų teismų jurisprudencija. Pažymėtina, kad tarptautinėje teisėje yra aptariama tik sąvoka „agresija“. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva ne tik aptariamo požymio bet ir visų

analizės struktūros, tačiau, dera paminėti, jog aiškumo būtų daugiau, papildžius dispoziciją nusikaltimo padarymo laiko požymiu; ko, beje, reikalautų ir įsipareigojimai pagal THT.

¹⁸⁸ 2002 m. lapkričio 12 d. įstatymas Nr. IX-1196 dėl 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 metų fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose ratifikavimo. Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5727.

¹⁸⁹ **Pastaba.** Šio karo nusikaltimo atžvilgiu buvo šiek tiek nesusipratimų perkeliant nuostatas iš 1961 m. BK į 2000 m. BK, kuriame, beje, buvo numatyta panaši nuostata. Plačiau žiūrėti Priedą nr. 3, 5 d. ir Priedą nr. 4, 2 d.

¹⁹⁰ TBT RS 8 str. 2 d. e) xii p.

¹⁹¹ HENCKAERTS, *supra note* 15. *Volume II: Practice*. Rules 38, 39, 40.

¹⁹² 2011 m. kovo 22 d. įstatymu BK 101, 102 str., 103 str. 1 d., ir 105 str. 1 d. dispozicijos papildytos agresijos požymiu.

aptariamų pakeitimų įtvirtinimui turi savarankiškų intencijų, sietinų su 1990–1991 m. įvykiais, ypač – su dvejomis rezonansinėmis bylomis: „dėl 1991 m. sausio 13 d. įvykių Lietuvoje“ ir „dėl 1991 m. liepos 31 d. Medininkų muitinės poste septynių Lietuvos Respublikos policijos ir muitinės pareigūnų nužudymo bei pasikėsینimo nužudyti“¹⁹³ būtina trumpai apžvelgti agresijos sąvokos turinį ir išanalizuoti nurodytais metais susidariusią situaciją, remiantis ne tik įvairiais archyvų dokumentais, bet ir LR teismų sprendimais. Autorė pažymi, kad tokios krypties analizė yra būtina, norint tinkamai įvertinti, kokią įtaką gali daryti naujasis, LR BK įtvirtintas, karo nusikaltimų padarymo laiko požymis ir kokia šios įtakos reikšmė karo nusikaltimų traktuotei.

2.3.2.1. Agresijos sąvoka

Remiantis LR ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymu, agresija yra pripažįstamas „ginkluotos jėgos panaudojimas ar grasinimas ją panaudoti prieš Lietuvos Respublikos suverenitetą, teritorijos vientisumą ar politinę nepriklausomybę“,¹⁹⁴ kurie pasireiškia atitinkamais agresijos aktais.¹⁹⁵ Tarptautinėje teisėje yra pripažįstamas panašus apibrėžimas: JT Generalinės Asamblėjos 1974 m. rezoliucijos 3314 (XXIX) priedo¹⁹⁶ 1 str. pateiktas agresijos apibrėžimas, o 3 str. numatytas alternatyvių veiksmų, pripažįstamų agresijos aktais, sąrašas. Galime teigti, jog nurodytame įstatyme yra atkartotas šioje rezoliucijoje pateiktas apibrėžimas, tokį teiginį grindžiant ne tik apibrėžimo panašumu, bet ir LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme įtvirtinta nuostata, kad „agresijos faktą Lietuva konstatuoja vadovaudamasi tarptautinės teisės normomis“.¹⁹⁷ Pažymėtina, kad 2010 m. gegužės 31 – birželio 11 d. vykusios TBT RS Peržvalgos konferencijos metu buvo apibrėžtas agresijos nusikaltimas, kuriame tiek agresijos sąvoka, tiek agresijos aktai, įtvirtinti taip pat

¹⁹³ „Generalinės prokuratūros inicijuoti pakeitimai atveria realias galimybes greičiau priimti galutinius procesinius sprendimus sudėtingose ir visuomenei ypač svarbiose bylose, tokiose kaip Sausio 13-osios įvykių, Lietuvos pareigūnų nužudymo Medininkuose, okupacinių režimų struktūrų narių padarytų nusikaltimų ir kt.“ LR prokuratūros veiklos 2010 m. ataskaita, p. 76; LR Generalinė prokuratūra. *Rezonansinės bylos*. Prieiga per LR Generalinės prokuratūros svetainę: <<http://www.prokuraturos.lt>> **Pastaba.** BK XV skyriaus nuostatų papildymą agresijos požymiu pasiūlė prof. dr. D. Žalimas, nuodugnai analizavęs šių įvykių vertinimą tarptautinės teisės aspektu.

¹⁹⁴ Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1927, 2 str. 1 d.

¹⁹⁵ *Ibid.*, 5 str. **Pastaba.** Agresijos sąvokos apibrėžimas nagrinėjimas glaustai, apžvelgiant svarbiausius aspektus.

¹⁹⁶ 1974 m. gruodžio 14 d. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija nr. 3314 (XXIX) ir jos priedas *in Resolutions adopted by the General Assembly during its Twenty-ninth Session, 17 September - 18 December 1974. Official Records: Twenty-ninth Session. Supplement No. 31 (A/9631)*. New York: United Nations, 1975, p. 142-144. Pažymėtina, kad šia rezoliucija buvo apibrėžta agresijos samprata, tačiau tekste aiškiai numatoma nuoroda į tarptautinę valstybių atsakomybę, t.y. apie individualią tarptautinę baudžiamąją atsakomybę nekalbama.

¹⁹⁷ Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16. 7 skyriaus, II skirsnio, 8 pastraipa.

„vadovaujantis Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 3314 (XXIX), priimta 1974 m. gruodžio 14d.“,¹⁹⁸ tačiau šių TBT RS pakeitimų įsigaliojimo dar teks palaukti.¹⁹⁹

Tenka pastebėti, jog sąvoka „agresija“ suprantama kaip tam tikri veiksmai, kuriais pažeidžiami taikūs santykiai tarp valstybių – „*visuotinai pripažintas teisinis gėris*“,²⁰⁰ tačiau neaptinkama nuorodų, kurios leistų agresiją vertinti kaip tęstinę situaciją ar laikotarpį. Atsižvelgiant į tai, būtų galima preziumuoti, kad agresijos aktai, kurie pažeidžia arba kėsina pažeisti šį visuotinai pripažintą gėrį, savaime laikytini nusikaltimu taikai.²⁰¹ Sekant mintį, galime kelti prielaidą, kad toks nusikaltimas tampa priežastimi tarptautinio ginkluoto konflikto, kuriam priskirtina ir okupacija, pradžia, remiantis tuo, kad tiek LR Konstitucijoje, tiek JT Įstatuose²⁰² yra numatyta valstybės teisė į saviginą nuo „*užsienio ginkluoto užpuolimo*“. Žinoma, valstybė šia teise gali ir nepasinaudoti. Panašiai pasielgė Lietuva – 1991 m. sausio 13 d. įvykių akivaizdoje – agresorei atsakydama be ginkluotos jėgos.²⁰³ Tokiu atveju, kyla neaiškumas dėl susidariusios situacijos vertinimo – pastarąją pripažinti tarptautiniu ginkluotu konfliktu, pasikėsinimu įvesti okupacinį režimą ar ieškoti tinkamesnės sąvokos.

Primenant, kad agresijos požymis buvo įtvirtintas tikslingai, siekiant suformuoti pagrindą baudžiamosios atsakomybės taikymui už nusikaltimus padarytus 1990–1991 m. kaip už karo nusikaltimus;²⁰⁴ pastebint, jog minėtojo laikotarpio teisinis bei politinis vertinimas kelia tam tikrų neaiškumų;²⁰⁵ primenant, jog situacijos įvertinimas pagal tarptautinės teisės nuostatas yra vienas iš preliminariųjų reikalavimų;²⁰⁶ autorė mano esant svarbu pateikti alternatyvų nurodytos

¹⁹⁸ 2010 m. birželio 11 d. rezoliucija nr. RC/Res.6 dėl agresijos nusikaltimo ir jos priedai *in Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, Kampala, 31 May – 11 June 2010. Official Records*. The Hague: International Criminal Court, (printed by Ipskamp), 2010., p. 18.

¹⁹⁹ Remiantis JT oficialiosios Sutarčių duomenų bazės duomenimis, nedeponuoti nė vienos valstybės ratifikavimo dokumentai. Primenama, kad pakeitimas įsigalios praėjus metams nuo dienos, kuomet ratifikavimo dokumentus deponuos 30-oji valstybė, jeigu tai įvyktų po 2017 m. sausio 17 d. Plačiau skaityti: *ibid.*, p. 17-22; KREß, C., HOLTZENDORFF, L. The Kampala Compromise on the Crime of Aggression. *JICJ*, 2010, nr. 8, p. 1179-1217.

²⁰⁰ *Supra note* 64, 110 str., 1 para., p. 62.

²⁰¹ Agresijos nusikaltimas, taip pat agresyvaus karo sukėlimas, yra laikomi nusikaltimais taikai. *Supra note* 196, JT Generalinės asamblėjos rezoliucija nr. 3314 (XXIX), 5 str. 2 d.; KATUOKA, S. Agresijos samprata tarptautinėje teisėje. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 10(88), p. 16-21; ŽILINSKAS, *supra note* 65, p. 145.

²⁰² Atitinkamai: LR Konstitucija. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014, 139 str. 1 d.; Charter of the United Nations and Statute of the International court of Justice. *United Nations*: Department of Public Information, 1985, 51 str.

²⁰³ Remiantis LR AT 1990 m. sausio 14 d. pranešimu „Dėl Tarybų Sąjungos masinės informacijos priemonių dezinformacijos apie padėtį Lietuvos Respublikoje“, kuriame pranešama, jog „*oficiali <...> informacija liudija, kad devyni beginkliai žmonės yra nušauti, vienas žuvo nuo sprogimo ir viena <...> mergina sutraiškyta tanko; <...> kariškiai sužeidė 164 civilius asmenis, 26 iš jų būklė yra labai sunki; <...> karinė vadovybė iki šio momento slepia informaciją apie tikslų dingusiųjų be žinios žmonių skaičių*“.

²⁰⁴ **Pastaba.** Autorė pažymi, jog kalbama ne apie absoliučiai visas nusikalstamas veikas, o apie prilygintinas nusikaltimams, įtvirtintiems BK XV skyriuje. Taip pat nusikaltimus žmoniškumui, tačiau pastarieji šiame magistro darbe neanalizuojami.

²⁰⁵ ŽALIMAS D. SSRS okupacijos žalos atlyginimo įstatymas tarptautinės teisės normų kontekste. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 10(88), p. 22-32.

²⁰⁶ Plačiau aptarta šio magistro darbo 1.2. dalyje.

situacijos vertinimą, norint apibrėžti galutinę išvadą dėl naujojo karo nusikaltimų padarymo laiko požymio įtvirtinimo.

2.3.2.2. 1990–1991 m. situacijos vertinimas pagal tarptautinę teisę: ar būtų išpildytas preliminarusis – karo nusikaltimų padarymo laiko – reikalavimas?

Nuo Lietuvos nepriklausomybės atstatymo, 1990–1991 m. laikotarpiu, valstybėje laikėsi įtampa:²⁰⁷ SSRS Lietuvos atžvilgiu užėmė priešišką poziciją,²⁰⁸ vykdė ekonominę blokadą,²⁰⁹ politinę agresiją²¹⁰ bei nė neketino išvesti neteisėtai Lietuvoje buvusių SSRS ginkluotųjų pajėgų.²¹¹ Negana to, tauta buvo sukrėsta 1991 m. sausio 13 d. įvykių, dėl kurių buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dar pagal tuo metu galiojusį 1961 m. BK,²¹² kuriame – kaip pastebėta ankstesnėje darbo dalyje – karo nusikaltimai nebuvo reglamentuoti. Remiantis LR AT aiškiai išreikšta pozicija, susijusia su aptariamo laikotarpio įvykiais,²¹³ kurios ir toliau laikosi Lietuvos Respublika, bei šių įvykių vertinimu teisės mokslo darbuose, akivaizdu, jog Lietuvos Respublikoje 1990–1991 m. buvo vykdomi neteisėti bei pavojingi veiksmai, kurie prilygintini agresijos aktams. Tačiau norint taikyti individualią baudžiamąją atsakomybę už agresijos metu padarytus nusikaltimus, deja, gali kilti problemų.

Nepaisant nurodytos pozicijos, atspirties tašku laikant 1940 m. balandžio 15 d. įvykdytą neteisėtą Lietuvos okupaciją,²¹⁴ po kurios sekusi Lietuvos aneksija „tik papildė jos okupacijos

²⁰⁷ Teiginys paremtas nuoseklia apžvalga. Pagrindiniai dokumentai: 1990 m. kovo 19 d. LR AT pareiškimas dėl Tarybinių ginkluotųjų pajėgų Lietuvoje statuso; 1990 m. balandžio 3 d. LR AT nutarimas Nr. I-100 dėl kreipimosi pagalbos į Raudonąją Kryžį ir tarptautines žmogaus teisių organizacijas; 1990 m. birželio 15 d. LR AT laiškas Suvienytųjų Tarybų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui Poniu Peresui De Kujeljarui; 1990 m. spalio 30 d. LR AT pareiškimas (dėl neteisėto šaukimo į Tarybinę armiją); 1990 m. lapkričio 5 d. LR AT Prezidiumo ir Vyriausybės pareiškimas (dėl žmonių pagrobimo, sužalojimo); 1991 m. sausio 11 d. LR AT kreipimasis į Lietuvos Respublikos žmones; EŽTT 2008 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą*. (Kreipimosi nr. 74357/01; 26764/02; 27434/02), para. 117.

²⁰⁸ 1990 m. kovo 27 d. LR AT aukštoji vyriausybėnė nota.

²⁰⁹ 1990 m. gegužės 23 d. LR AT pareiškimas dėl Lietuvos Respublikos ekonominės blokados; *supra note* 207, *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą*, para. 118.

²¹⁰ 1990 m. rugsėjo 19 d. LR AT Prezidiumo pareiškimas (dėl politinės blokados).

²¹¹ LR Konstitucinio teismo 1994 m. balandžio 13 d. nutarimas.

²¹² Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 1999 m. rugpjūčio 23 d. nuosprendis b. b. *M.B., J.J., J.K., L.B., S.M., K.P.*, Nr. 1-2/1999; Lietuvos Aukščiausiosios Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 28 d. nutartis b. b. Nr. 2K-595/2001.

²¹³ 1991 m. sausio 14 d. LR AT nutarimas Nr. I-946 dėl vadinamojo „Nacionalinio gelbėjimo komiteto“ veiklos politinio ir teisinio įvertinimo; 1991 m. sausio 14 d. LR AT pareiškimas dėl Tarybų Sąjungos masinės informacijos priemonių dezinformacijos apie padėtį Lietuvoje Respublikoje.

²¹⁴ LTSR Aukščiausios tarybos 1990 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. XI-3650 dėl 1939 metų Vokietijos-TSRS sutarčių ir jų pasekmių Lietuvai likvidavimo; ŽALIMAS, *supra note* 205, p. 22-32. Platesniam skaitymui rekomenduojama: ŽALIMAS D.: Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių aneksijos nepripažinimas ir jo teisinės pasekmės; SSRS agresija prieš Lietuvos Respubliką 1991 metų sausį: tarptautiniai teisiniai aspektai. Pilnų tekstų prieiga per internetinę svetainę <www.bernardinai.lt>.

situaciją“,²¹⁵ pažymint, jog politinis aspektas – dėl tam tikrų įvykių įvardijimo tikraisiais vardais – plačiai neanalizuotinas; autorė pateikia įžvalgas dėl galimo situacijos vertinimo:

- 1) Nuo 1940 m. trukusi okupacija buvo nutraukta 1990 m. kovo 11 d. aktu,²¹⁶ tačiau SSRS oficialiai Lietuvos suverenitetą pripažino tik 1991 m. liepos 29 d. sutartimi,²¹⁷ todėl keltina prielaida, jog SSRS iki tos dienos nepripažino ir okupacijos nutraukimo, dėl to tęsė²¹⁸ okupacinio režimo vykdymą.²¹⁹
- 2) Po nepriklausomybės atstatymo, prieš Lietuvos Respubliką buvo įvykdyti agresijos aktai, kuriais: kėsintasi į atstatytą Lietuvos suverenitetą, siekta sugrąžinti okupacinį režimą,– šiais veiksmais šiurkščiai pažeidžiant JT Įstatus.

Siekiant pagrįsti šias įžvalgas, būtina išanalizuoti galimus THT taikymo pradžios ir pabaigos momentus.

Atsižvelgiant į tai, kad neteisėta Lietuvos okupacija prasidėjo 1940 m.,²²⁰ ir vadovaujantis prielaida, jog SSRS tęsė okupacinio režimo vykdymą arba siekė jį iš naujo įvesti, būtina atkreipti dėmesį, kad 1949 m. ŽK bendrojo 2 str. 2 d. numato, jog ŽK yra taikomos ir okupacijos metu, net jei šiai nesipriešinama ginklu. Kadangi, nagrinėjamu aspektu, didžiausią reikšmę turi IV ŽK „dėl civilių apsaugos karo metu“,²²¹ atsižvelgiama būtent į šios konvencijos taikymo laiką, numatytą 6 str. nuostatose, kuriose iš esmės yra įtvirtinta, kad IV ŽK okupuotoje teritorijoje nebetaikoma praėjus metams nuo visuotinių karinių operacijų pabaigos, tačiau okupuojanti valstybė vistiek yra saistoma atitinkamų IV ŽK nuostatų.²²² Šio straipsnio komentare taip pat pastebima, kad nėra numatyta, kuomet baigiasi IV ŽK taikymas okupacijos, kuriai nesipriešinta ginklu, atveju. Dėl šios priežasties keliama prielaida, jog tokiais atvejais IV ŽK taikoma iki okupacijos pabaigos ir pastarosios taikymas galėtų būti sustabdytas tik kaip pasekmė politinio akto – tokio kaip aneksija ar įtraukimas į federaciją,– tačiau toks aktas turi būti pripažintas ir patvirtintas visos tarptautinės bendruomenės. Nesant tokio pastarosios

²¹⁵ ŽILINSKAS, *supra note* 65, p. 149.

²¹⁶ Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-222.

²¹⁷ 1991 m. liepos 29 d. sutarties tarp RSFSR ir Lietuvos Respublikos dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų, 1 str. 1 d. (įsigaliojo 1992-05-04). Pažymėtina, kad Rusijos Aukščiausios tarybos pirmininkas, B. Jelcinas, 1991 m. sausio 13 d. Taline pasirašė panašų pareiškimą, tačiau tai nebuvo oficialus pripažinimas.

²¹⁸ Atsižvelgiant į prof. dr. D. Žalimo įžvalgas, dėl 1940 m. agresijos tąsos, turint omenyje, jog agresija pasireiškė okupacijos režimu, darytina prielaida dėl neteisėtos okupacijos tąsos.

²¹⁹ **Pastaba.** Tokią prielaidą galima paremti EŽTT pozicija: „pažymėtina, jog istorinės ir politinės <...> aplinkybės yra svarbus elementas, atspindintis įtampos periodą <...> Laikotarpis nuo 1990 m. vasario 24 d. (parlamento rinkimų) iki 1991 m. rugpjūčio (žlugus pučui Maskvoje ir SSRS pripažinus Lietuvos nepriklausomybę), pasižymėjo naujos demokratinės jėgos siekiu sukurti tvirtą [demokratijos ir nepriklausomybės] pagrindą, tuo tarpu ankstesnis Sovietų režimas siekė atgauti galią“. *Supra note* 207, Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą, para. 117.

²²⁰ **Pastaba.** Nors 1940 m. okupacija įvykdyta prieš 1949 m. ŽK priėmimą, tačiau SSRS ir Lietuva buvo 1933 m. Konvencijos agresijai apibrėžti dalyvės, kurią SSRS pažeidė, o Lietuvos okupacijai tęsiantis iki 1991 m. kovo 11 d., buvo priimtos 1949 m. ŽK, I PP bei II PP.

²²¹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1908.

²²² IV ŽK – 6 str. 3 d.

sutikimo – kaip buvo ir Lietuvos atveju²²³ – IV ŽK „*privalo būti taikoma*“.²²⁴ Tokią poziciją, išreikštą aptariamo straipsnio komentare, suponuoja ir ŽK bendrojo 1 str. nuostata,²²⁵ kuri turi būti suprantama tiesiogiai – papildomai jos neaiškinant.²²⁶ Pažymėtina, jog panašus reglamentavimas pateikiamas ir I PP, tačiau šiuo protokolu keičiamas IV ŽK taikymo pabaigos momentas okupuotų teritorijų atžvilgiu: atsisakoma nuostatos dėl vienerių metų termino, aptarto anksčiau; nurodoma, jog IV ŽK taikoma iki okupacijos nutraukimo.²²⁷ Siekiant nepalikti vietos prieštaravimams tarp IV ŽK ir I PP, pastarajame yra numatyta, jog jokie, anksčiau aptarti, veiksmai atliekami su okupuota teritorija nepakeičia jos statuso.²²⁸

Pastebėtina, kad TBTJ jurisprudencijoje pateikiamos vienos naujausių analizių bei išaiškinimų dėl THT taikymo pradžios ir pabaigos momentų. Kadangi ginkluoto konflikto situacija laikoma prasidėjusia, kai tarp konflikto subjektų yra panaudojama arba, tiksliau, imamasi ginkluotos jėgos (angl. – *resort to armed force*),²²⁹ THT yra taikoma nuo tokio konflikto pradžios iki bendro taikaus sprendimo pasiekimo, nors ginkluoti veiksmai ir buvo nutraukti anksčiau.²³⁰ Autorės nuomone, analogiškai turėtų būti vertinamos situacijos, kai viena valstybė siekia okupuoti kitą valstybę, ar tiesiog tęsti pastarojoje okupacinį režimą.

Remiantis tokiu aiškinimu, pripažįstant, kad dėl SSRS vykdytų agresijos aktų²³¹ (arba bandymo tęsti okupacinį režimą) Lietuvoje buvo susidariusi ginkluoto konflikto – nepaisant pastarojo tipo – situacija, galima teigti, kad THT turėjo būti taikoma iki taikaus susitarimo pasiekimo, kuriuo galėtų būti laikoma 1991 m. liepos 29 d. sutartis arba 1992 m. rugsėjo 8 d. Maskvoje pasirašyti tarptautiniai dokumentai dėl SSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos.²³² Vienu ar kitu atveju, iki taikaus susitarimo pasiekimo atlikti nusikaltimai, ypač tie, kurie prilygintini rimtiems THT pažeidimams, turėtų būti vertinami ne tik kaip SSRS agresija. Tokią mintį galima grįsti atsižvelgus į TBTJ jurisprudenciją, kurioje yra pasisakyta dėl Kroatijos

²²³ CLINTON H. R. *Seventieth Anniversary of the Welles Declaration*. Washington: Press statement, 2010 July 22.

²²⁴ *Supra note 11*, IV ŽK 6 str. 3 d. komentaras; **Pastaba**. 6 str. 1 d. komentaras byloja, kad „*santykiai tarp civilių poluliacijos, esančios teritorijoje, ir karių, besistumančių į teritoriją, nepaisant to, kovoja jie ar ne, yra reguliuojami šia Konvencija, <...> neišskiriant periodo: ar veiksmai, įvardijami kaip invazijos fazė, ar stabilaus okupacinio režimo inauguracija*“. Iš tikro, net paprastas patrulis, esantis kitos valstybės teritorijoje, neturėdamas tikslo joje likti, turi gerbti ŽK nuostatas santykiuose su sutiktais civiliais.

²²⁵ ŽK bendras 1 str.: „*Aukštosios susitariančiosios šalys įsipareigoja laikytis šios Konvencijos ir užtikrinti jai pagarbą bet kokiomis aplinkybėmis*“.

²²⁶ *Supra note 11*, ŽK bendro 1 str. komentaras.

²²⁷ *Supra note 11*, I PP 3 str. komentaras, para. 146, 147, 154-156, p. 66.

²²⁸ I PP 4 str. ir šios nuostatos komentaras. *Ibid.*, I PP 4 str., para. 170-173, p. 71.

²²⁹ *Supra note 61*, *Tadić*, para. 70.

²³⁰ *Ibid.*, para. 70.

²³¹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 1999 m. rugpjūčio 23 d. nuosprendis b. b. *M.B., J.J., J.K., L.B., S.M., K.P.*, Nr. 1-2/1999.

²³² 1992 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos susitarimas dėl išvedamų Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų dalių, dalinių ir kariškių elgesio ir funkcionavimo taisyklių (su protokolu ir grafiku); BALAIŠIS A., SURGAILIS G. *Rusijos kariuomenės išvadimas iš Lietuvos dokumentuose*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 180-185.

valstybingumo, kuomet buvo iškilę dvejonų dėl pastarosios suvereniteto pripažinimo momento, tuo metu tebesitęsusių situacijos vertinimo ir šios virsmo į tarptautinį ginkluotą konfliktą momento. Nors Lietuvos ir Kroatijos padėtys nebuvo identiškos, tačiau paralelę galima vesti. Remiantis TBTJ pateikta analize²³³ ir pritaikius ją Lietuvai, akivaizdu, jog Lietuva nuo 1990 m. kovo 11 d. buvo suvereni, tad nuo tos dienos padaryti nusikaltimai, turėję jungtį (*nexus*) su 1990-1991 m. įvykiais, gali būti vertinami kaip padaryti tarptautinio ginkluoto konflikto metu.

Grįžtant prie pagrindinio šios potėmės klausimo ir įvertinus visą atliktą analizę, tenka pastebėti, kad sąvokos „agresijos metu“ įtvirtinimas palengvintų 1990–1991 m. situacijos neaiškumų vertinimą, tačiau, autorės nuomone, pats požymis turėtų būti aiškinamas ir atskleidžiamas pabrėžiant, jog tuometinės situacijos Lietuvoje metu, turėjo būti paisoma THT normų, nepriklausomai nuo to, kokia būtų tiksli situacijos kvalifikacija: ar 1940 m. okupacijos tąsa iš SSRS pusės; ar agresija pasireiškęs bandymas reokupuoti nepriklausomą Lietuvos Respubliką.²³⁴ Autorė pažymi, kad tokiu būdu aiškinant naujai įtvirtintą požymį – net jei toks nėra tiesiogiai numatytas THT, – būtų atskleista jo reikšmė, kuri vestina tik iš tarptautinės teisės ir tik remiantis joje įtvirtintais principais bei siekiais, kurių vienas svarbiausių – kartojamų pačiuose THT aktuose, tarptautinių baudžiamųjų teismų jurisprudencijoje bei teisės mokslo darbuose, – „apsaugoti ginkluoto konflikto aukas“.²³⁵ Remiantis tokiais argumentais, Lietuvoje formuojama karo nusikaltimų traktuotė negalėtų būti vertinama, kaip atitrūkusi nuo THT bei tarptautiniu lygmeniu pripažįstamos traktuotės.²³⁶

²³³ TBTJ pirmosios instancijos 2004 m. birželio 6 d. sprendimas (decision on motion for judgement of acquittal) byloje *Slobodan Milošević*, nr. IT-02-54-T, para. 83-114.

²³⁴ „Teismas visą [Lietuvos komunistų partijos/Tarybų Sąjungos komunistų partijos] veiklą vertina <...> kaip nuoseklią ir vientisą antivalstybinę veiklą. Ši organizacija <...> buvo visiškai priklausoma nuo šeimininkų – TSRS ir [Tarybų Sąjungos komunistų partijos] vadovybės, <...> buvo įkurta kovai prieš Lietuvos nepriklausomybę ir iki savo veiklos pabaigos siekė <...> neteisėtomis priemonėmis apriboti Lietuvos suverenitetą. <...> žala padaryta tuo metu, kai TSRS kariuomenė puolė objektus ir jų užėmimo metu, <...> žala padaryta TSRS kariškių veiksmais, už jų padarytus nuostolius yra atsakinga TSRS teisių perėmėja Rusijos Federacija“. *Supra note* 231, 1999 m. rugpjūčio 23 d. nuosprendis Nr. 1-2/1999.

²³⁵ **Pastaba.** Aukomis šiuo atveju laikytini ne tik žmonės, bet ir saugomi objektai.

²³⁶ **Pastaba.** Požymį „agresijos metu“ interpretuojant kitaip, autorės nuomone, galėtų būti keliami klausimai dėl neatitikimo THT nuostatoms, kvestionuojama ar tokių situacijų metu padarytiems nusikaltimams tikrai taikytina 1968 m. konvencija „dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui“; ar asmenims, padariusiems karo nusikaltimus agresijos metu, gali kilti individuali baudžiamoji atsakomybė, atsižvelgiant į tai, kad už pačią agresiją atsako tik asmuo, turėjęs galią ar galėjęs daryti įtaką valstybės politinių ar karinių sprendimų priėmimui.

2.3.3. Tarptautinėje humanitarinėje teisėje draudžiamos apgaulės – kaip kvalifikuotos karo nusikaltimo sudėties požymio – įtvirtinimas

Trečiasis komentuotinas pakeitimas yra susijęs su apgaulės požymio įtvirtinimu BK 103 str. 2 d. – „*siekiant BK apibrėžti tarptautinės humanitarinės teisės draudžiamą apgaulę nežmoniško elgesio apraiškose*“.²³⁷ Atsižvelgiant į šį siekį, būtų tikslinga apgaulės draudimą glaustai paanalizuoti: autorės pastebėjimu, šis draudimas turėtų būti įtvirtintas ne tik BK 103 str., dėl šios priežasties bus pateikiamos išvalgos, susijusios su kitomis BK XV skyriaus nuostatomis.

2.3.3.1. Apgaulės draudimo analizė

THT, o būtent I PP 37 str., yra įtvirtintas apgaulės – kuria pasinaudojant asmenys gali būti „*užmušti, sužeisti arba paimti <...> į nelaisvę*“²³⁸ – draudimas, taip pat apibrėžta apgaulės sąvoka²³⁹ ir pateikiami jos pasireiškimo pavyzdžiai. Pastebėtina, jog I PP 37 str. 1 d. nuostata nebuvo naujiena: apgaulės draudimas THT buvo įtvirtintas jau 1899 m. Hagos (II) konvencijos priedo 23 str. b) ir f) d.,²⁴⁰ tad tai yra senas karo paprotys.

Dera pastebėti, jog I PP 37 str. 1 d. numatyti tik apgaulės pasireiškimo pavyzdžiai, pagal kuriuos apgaule laikomi veiksmai, kuomet apsimetama, kad: a) yra ketinama derėtis arba pasiduoti, iškėlus paliaubų vėliavą; b) yra išeinama iš rikiuotės dėl žaizdų ar ligos; c) asmuo yra civilis, ne kombatantas; d) asmuo turi saugomo asmens statusą, tam naudojant THT pripažintus skiriamuosius ženklus, emblemas ar uniformas. Remiantis I PP 85 str. 3 d. f) p.,²⁴¹ tam tikri apgaulės būdu atlikti veiksmai yra pripažįstami karo nusikaltimu, kuomet šie veiksmai padaromi tyčia ir sukelia žmogaus mirtį arba sunkų sveikatos sužalojimą.

Dera pabrėžti, kad tokių pavyzdžių gali būti labai daug,²⁴² tačiau juos būtina skirti nuo karinių gudrybių, kurios nėra draudžiamos.²⁴³ Pastarosios nuo apgaulės, draudžiamos THT, yra

²³⁷ *Supra note* 174, aiškinamojo rašto 2 d. 9 p.

²³⁸ I PP 37 str. 1 d.

²³⁹ „*Tai veiksmai, kuriais siekiama įgyti priešininko pasitikėjimą ir priversti jį patikėti, kad jis turi teisę į apsaugą arba privalo gauti tokią apsaugą, remiantis tarptautinės teisės normomis, taikomomis ginkluotų konfliktų metu, tam, kad būtų galima pasinaudoti šiuo pasitikėjimu.*“ Plačiau: *supra note* 11, I PP 37 str. komentaras, para. 1483-1511, p. 429-439.

²⁴⁰ 1899 m. liepos 29 d. Hagos (II) konvencijos priedas „*Sausumo karo įstatymų ir papročių nuostatai*“: „*b) išdavikiškai žudyti ar sužeisti asmenis priklausančius kovojančiai tautai ar kariuomenei; f) netinkamai naudoti paliaubų vėliavą, tautos vėliavą ar karinį priešų ženklą ar uniformą, taip pat skiriamuosius ženklus numatytus Ženevos konvencijoje.*“ Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir 1907 m. spalio 18 d. Hagos (IV) konvencijos priedo 23 str. b) ir f) d.

²⁴¹ „*kai pažeidžiant [I PP] 37 straipsnį apgaulingai panaudojama skiriamoji Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pusmėnulio ar Raudonojo Liūto ir Saulės emblema arba kiti apsauginiai ženklai, pripažinti konvencijų ar šio protokolo*“.

²⁴² *Supra note* 11, I PP 83 str. 3 d. f) p. komentaras, para. 3494-3499, p. 998-999.

atribojamos, remiantis esminiu skirtumu: karinėmis gudrybėmis nėra siekiama įgyti priešininko pasitikėjimo, priverčiant jį pagrįstai manyti, jog egzistuoja atitinkama apsauga, kurią garantuoja THT; pastarosiomis yra vykdoma kovinė strategija, kuriai įgyvendinti imamasi atitinkamų veiksmų, galinčių suklaidinti priešininką.²⁴⁴

Atsižvelgiant į tai, būtina atkreipti dėmesį, jog aptariamasis apgaulės požymis THT buvo įtvirtintas, kaip draudžiama karinė gudrybė,²⁴⁵ turint aiškų – jau paminėtą – tikslą, tačiau, jei karine gudrybe yra siekiama kitų tikslų – pavyzdžiui, atitolinti gresiantį susidūrimą su priešininku – ji, iš principo, neturėtų būti vertinama kaip apgaulė. Nors atitinkamais veiksmais ir bus padaryti THT pažeidimai, jie neturėtų būti vertinami kaip karo nusikaltimai. Tačiau, būtina pastebėti, jog aiškios skiriamosios ribos nustatymas tarp karinės gudrybės ir apgaulės, draudžiamos THT, kelia nemažai problemų: karine gudrybe siekiant kito tikslo, kova vis dėlto gali įvykti, kurios metu žus, bus sužeisti bei paimti į nelaisvę asmenys.²⁴⁶ Dėl šios priežasties, būtina itin atidžiai analizuoti faktus bei aplinkybes, siekiant tinkamai įvertinti susidariusią situaciją.

2.3.3.2. Įžvalgos dėl apgaulės požymio įtvirtinimo

Remiantis THT draudžiamos apgaulės analize, pirmiausia dera pastebėti, jog toks požymis tuomet turėtų būti įtvirtintas ir BK 101 str., kurio pagrindu kyla baudžiamoji atsakomybė už THT saugomų asmenų žudymą. Tačiau esminė įžvalga yra susijusi su BK 109 str. nuostata. Primintina, jog šiame darbe jau buvo pateikta jos analizė – remiantis kitu aspektu,– kurioje pateikiama pastaba dėl galimo netinkamo nuostatos vertinimo,²⁴⁷ kuris plačiau analizuotinas šios potemės kontekste.

Dera atkreipti dėmesį į atitinkamas nuostatas, kurios kalba apie THT pripažįstamas skiriamąsias emblemas ir jų naudojimą. ŽK skiriamosioms emblemoms yra skirti atskiri skirsniai: I ŽK – VI, II ŽK – VII,– reglamentuojantys šių emblemų reikšmę, naudojimo tvarką. Dera pabrėžti, kad: I ŽK 53 str. įtvirtina nuostatas, draudžiančias šias emblemas naudoti neteisėtai; II ŽK – 45 str. byloja apie kelio užkirtimą piktnaudžiavimui šiomis emblemomis,– tačiau minėtųjų draudimų pažeidimai nelaikomi „rimtais pažeidimais“. Taip pat ir II PP 12 str. pažymima, kad skiriamosios emblemos turi būti gerbiamos visomis aplinkybėmis ir jų negalima naudoti ne pagal paskirtį.

²⁴³ I PP 37 str. 2 d.

²⁴⁴ SOLIS, *supra note* 16, p. 426-429.

²⁴⁵ *Supra note* 11, I PP 37 str. komentaras, para. 1512, p. 439-440.

²⁴⁶ SOLIS, *supra note* 16, p. 429-431; *ibid.*, I PP 37 str. komentaras, para. 1492 p. 432-433.

²⁴⁷ Aptarta šio magistro darbo 2.2.2.2. dalyje, taip pat žiūrėti: *supra note* 161 ir 163.

Žinoma, valstybės gali ir turi numatyti atsakomybę už tokius ŽK ir jų Papildomų protokolų pažeidimus, tačiau – kaip jau aptarta – ne apgaulės būdu padaryti veiksmai, kurių padariniai nėra žmogaus mirtis ar sunkus sveikatos sužalojimas, nepripažįstami karo nusikaltimu. Pažymėtina, kad BK 109 str. įtvirtintai nuostatai nenumatoma jokių išimčių, kurios nustatytos karo nusikaltimams pagal BK 3 str. 3 d. ir 95 str. 8 d., o tai leidžia teigti, kad valstybės požiūriu šiame straipsnyje įtvirtinta nusikalstama veika nėra karo nusikaltimas. Sekant mintį, autorė pastebi, kad BK 109 str. nuostata yra žymiai platesnė, nei THT pripažįstamo karo nusikaltimo samprata: nėra reikalaujama veikos padarymo būdo – apgaulės, sudėtis formali – nereikalaujama padarinių. Vienintelis bendras požymis yra veikos padarymo laikas. Atsižvelgiant į tai, kaip sukonstruotas LR BK, derėtų pabrėžti, jog aptariamoji nuostata turėtų išlikti BK XV skyriuje, tačiau, autorės nuomone, būtų sveikintina BK 109 str. papildyti karo nusikaltimo sudėtimi, kaip jis reglamentuojamas I PP 85 str. 3 d. f) p.,²⁴⁸ o esamą nuostatą laikyti privilegijuota, nesudarančia karo nusikaltimo sudėties.

2.3.4. Detalesnis vado baudžiamosios atsakomybės pagrindų įtvirtinimas

Prieš pradėdant analizuoti paskutinį svarbų pokytį, būtina priminti, kad vado atsakomybė – tam tikrų nusikaltimų atžvilgiu – buvo įtvirtinta 1998 m., o 2000 m. papildomai įtvirtinta dar kelių karo nusikaltimų sudėtyse,²⁴⁹ tačiau, pastarasis reglamentavimas, kaip jau minėta, susilaukė kritikos.²⁵⁰ Jis kėlė labai daug neaiškumų, kuriuos būtų buvę sunku pašalinti net remiantis BK 24 str., mat jame apibrėžiama bendrininkavimo sąvoka sunkiai apimtų visas karo nusikaltimų ypatybes.²⁵¹ Dėl šios priežasties, 2011 m. pakeitimais buvo siekiama atspindėti visus vado atsakomybės elementus, pripažįstamus THT kontekste.²⁵²

Šiam tikslui pasiekti BK XV skyrius buvo papildytas 113¹ str. – dėl aplaidaus vado pareigų vykdymo, o BK 101, 102 str. ir 103 str. 1 d. dispozicijose, greta įsakymo požymio, numatyti kurstymo ir organizavimo požymiai. Autorės nuomone, galima daryti prielaidą, jog šie pakeitimai padės aiškiau atskleisti ir individualios baudžiamosios atsakomybės už karo nusikaltimus taikymo ypatybes, įtvirtintas THT. Siekiant įvertinti šių pakeitimų reikšmę karo

²⁴⁸ Artimos nuostatos yra numatytos ir TBT RS 8 str. b) vii, xi p.; e) ix p. Pastebėtina, jog jose vartojama Hagos konvencijų terminija, tad lyginant I PP ir TBT RS vertimus į lietuvių kalbą, būtina atsižvelgti į šių teisės aktų originalius tekstus bei jų komentarus.

²⁴⁹ 1998 m. – 333, 340, 341 str.; 2000 m. – 102, 106 str., 111 str. 1 ir 2 d. Priedas nr. 2.

²⁵⁰ Šios magistro darbo 2.2.2.1. dalis – prof. dr. J. Žilinsko pastaba. **Pastaba.** Tuometiniame BK tiesioginės nuorodos dėl vado baudžiamosios atsakomybės buvo įtvirtintos 101, 102, 106, 111, 112, 113 str.

²⁵¹ ŽILINSKAS, *supra note* 65, p. 152-153; MANACORDA, S., MELONI, C. Indirect Perpetration versus Joint Criminal Enterprise: Concurring Approaches in the Practice of International Criminal Law? *JICJ*, 2011, nr. 9, p. 160.

²⁵² *Supra note* 174, aiškinamojo rašto 2 d. 5 p.

nusikaltimų traktuotei, būtina trumpai apžvelgti tiek individualios baudžiamosios atsakomybės, tiek „vado atsakomybės“ doktrinas ir pateikti atitinkamus pastebėjimus.

2.3.4.1. Individualios baudžiamosios atsakomybės doktrina

Pirmoje šio magistro darbo dalyje, aptariant karo nusikaltimų traktuotės raidą, paminėta, jog siekis taikyti individualią baudžiamąją atsakomybę už karo nusikaltimus, remiantis tarptautine teise, buvo išreikštas jau XX a. pradžioje.²⁵³ Tarptautinė bendruomenė pasiryžo nesitaikstyti su nebaudžiamumu asmenų, kurie padarė arba buvo atsakingi už sunkių THT pažeidimų padarymą,²⁵⁴ ir pakankamai sėkmingai tai įgyvendino: individualios baudžiamosios atsakomybės principas buvo plačiai išreikštas tarptautiniuose dokumentuose,²⁵⁵ įtvirtinančiuose karo nusikaltimus.

Neišsiplėčiant, būtina pastebėti, jog individualią baudžiamąją atsakomybę už karo nusikaltimus aiškiausiai apibrėžia TBT RS 25 str.,²⁵⁶ kuriame numatoma: asmeniui turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė tiek už karo nusikaltimo padarymą, tiek už pasikėsinimą jį padaryti; taip pat baudžiamoji atsakomybė taikoma asmenims, kurių specifinis indėlis lemia pasikėsinimą padaryti karo nusikaltimą arba jo padarymą. Sąvoka „specifinis asmens indėlis“, autorės pastebėjimu, pavartota neveltui, nes individualios baudžiamosios atsakomybės pagrindai – pagal THT, – tam tikra apimtimi skiriasi nuo tų, kuriuos numato „*pamatinės baudžiamosios teisės taisyklės*, <...> objektyviai nukreiptos į nusikaltimo padarymo faktą“.²⁵⁷ Pastebėtina, jog šiuo klausimu, mokslo darbuose aptinkama nemažai diskusijų: vadovaujantis minėtomis baudžiamosios teisės taisyklėmis, aukštų rangų asmenys dažniausiai negali būti tiesioginiai traukiami baudžiamojon atsakomybėn už karo nusikaltimo padarymą, kadangi fiziškai jie neprikiša savo rankų. Dėl šios priežasties dauguma pripažįstami tik nusikaltimo bendrininkais, nors pastarųjų indėlis – iš tikrųjų – svarbiausias.²⁵⁸

Dėl šios priežasties yra diskutuojama apie netiesioginio įvykdymo (angl. – *indirect perpetration*) ir bendravykdytojų (angl. – *co-perpetration*) sampratas, tačiau esminis

²⁵³ Šio magistro darbo 1.1. dalyje buvo aptarta 1919 m. Versalio taikos sutaries įtaka.

²⁵⁴ Tarptautinės sutartys, įtvirtinusios tokią valstybių poziciją, prieinamos per TRKK svetainę: <http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/Light/src_ITr> **Pastaba.** Dėl šios priežasties yra vartojamas terminas „*perpetrate*“, kuris verčiant iš anglų kalbos apimtų: tiek nusikaltimo vykdytojo veiksmus (padarymo faktą); tiek asmens veiksmus, kuris atsakingas už nusikaltimą (žymiai platesnė sąvoka).

²⁵⁵ ŽK: I – 49; II – 50; III – 129; IV – 146 str.; I PP – 85 str. 1 d.; TBTJ statute – 7 str.; TBTR statute – 6 str.; TBT RS – 25 str. **Pastaba.** Adekvačios nuostatos buvo įtvirtintos ir kituose tarptautiniuose dokumentuose, kurių pagrindu baudžiamasis persekiojimas už karo nusikaltimus vykdytas Siera Leonėje, Kambodžoje, Libane. Dera pastebėti, kad dauguma pasaulio valstybių šias nuostatas perteikė savo nacionaliniuose teisės aktuose. Plačiau: HENCKAERTS, *supra note* 191, practice relating to rule 151.

²⁵⁶ MANACORDA, *supra note* 251, p. 165-168.

²⁵⁷ *Ibid.*, p. 160; ŽILINSKAS, *supra note* 65, p. 152-153.

²⁵⁸ MANACORDA, *supra note* 251, p. 160-162.

pažymėtinas šių diskusijų momentas yra „nusikaltimo kontrolės“ (angl. – *control over crime*) koncepcija, kurią, atsižvelgdamas į TBT RS 25 str. nuostatas, apibrėžė TBT.²⁵⁹ Šios koncepcijos pagrindu minėtieji aukšto rango asmenys gali atsakyti tiesiogiai:

„<...> nusikaltimo vykdytojais yra ne tik tie, kurie fiziškai išpildo nusikalstamos veikos objektyviuosius elementus, bet ir tie, kurie – atsižvelgiant į tai, kad nedalyvauja nusikaltimo padaryme – kontroliuoja ir organizuoja pastarojo įvykdymą, nes būtent šie [asmenys] nusprendžia ar ir kaip nusikalstama veika bus įvykdyta.“²⁶⁰ (parb. aut.)

Prisimenant šioje potemėje iškeltą prielaidą,²⁶¹ autorės nuomone, galima daryti išvadą, jog aptariamam BK XV skyriaus nuostatų papildymu – numatant kurstymo ir organizavimo požymius – buvo įtvirtinta „nusikaltimo kontrolės“ koncepcija, praplėčianti iki šiol BK buvusį individualios baudžiamosios atsakomybės reglamentavimą karo nusikaltimų prasme. Autorės pastebėjimu, toks reglamentavimas leis atitrūkti nuo BK 24 str. įtvirtintų bendrininkavimo nuostatų ir aukšto rango asmenims, kurie fiziškai neprisidėjo prie karo nusikaltimo padarymo ar pasikėsinimo jį padaryti, tačiau vykdė nusikaltimo kontrolę,– baudžiamąją atsakomybę taikyti tiesiogiai. Pažymėtina, jog toks papildyto reglamentavimo vertinimas leistų teigti, kad BK XV skyriuje yra įtvirtinta naujausias tendencijas – tarptautinių baudžiamųjų teismų jurisprudencijoje dėl individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo – atspindinti karo nusikaltimų traktuotė, nors dera pateikti ir pastabą. Atsižvelgiant į tai, kad THT „*karo nusikaltimų neskirsto pagal sunkumą, nes <...> visi šie pažeidimai labai pavojingi*“,²⁶² kyla klausimas, kodėl aptariamasis detalesnis reglamentavimas nebuvo įtvirtintas ir kitose BK XV skyriaus nuostatose, įtvirtinančiose karo nusikaltimus. Deja, šis klausimas lieka neatsakytas, tačiau, autorės nuomone, nuostatos turėtų būti papildytos.

2.3.4.2. „Vado atsakomybės“ doktrina

Šios doktrinos raidos pradžia laikoma 1945 m. *Yamashita* byla – joje buvo svarstomas Japonijos kariuomenės generolo T. Yamashita baudžiamosios atsakomybės klausimas dėl nesugebėjimo užtikrinti tinkamos bei efektyvios pavaldinių kontrolės ir tokiu būdu neužkirto jiems kelio daryti karo nusikaltimus,²⁶³ kuri įtvirtino pirmuosius pagrindus baudžiamosios

²⁵⁹ *Supra note 77, Lubanga Dyilo*, para. 322-341; TBT Ikitiesminio tyrimo teisėjų 2008 m. rugsėjo 30 d. sprendimas (decision on the confirmation of charges) byloje *The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, nr. ICC-01/04-01/07, para. 480-486.

²⁶⁰ *Ibid., Lubanga Dyilo*, para. 330.

²⁶¹ *Supra* 2.3.4. antra pastraipa.

²⁶² ŽILINSKAS, *supra note 65*, p. 152.

²⁶³ FRULLI, M. Exploring the Applicability of Command Responsibility to Private Military Contractors. *JCSL*, 2010, nr. 15(3), p. 438-440.

atsakomybės taikymui karo nusikaltimą įvykdžiusių asmenų vadams. Dera pažymėti, jog „vado atsakomybės“ doktrina iki šių dienų sparčiai vystėsi ir kito, tačiau tarptautiniuose teisės aktuose²⁶⁴ buvo įtvirtinta skirtingai. Ilgą laiką ji buvo glaudžiai siejama su aptartąja – individualios baudžiamosios atsakomybės – doktrina: laikytasi požiūrio, kad vadas yra tiesiogiai atsakingas už tą patį karo nusikaltimą kaip ir jį padarę vado pavaldiniai;²⁶⁵ dėl šios priežasties TBTJ ir TBTR statutuose ši doktrina buvo įtvirtinta straipsniuose, numatančiuose individualią baudžiamąją atsakomybę.

Dera pastebėti, jog šių doktrinų sąsajos nebuvo sveikintinos: paprotiniu laikomas „vado atsakomybės“ doktrinos apibrėžimas²⁶⁶ kėlė be galo daug neaiškumų,²⁶⁷ kurie buvo analizuojami ne tik mokslo darbuose, bet ir tarptautinių baudžiamųjų teismų jurisprudencijoje, kurių plačiausia šiuo klausimu pateikta TBTJ: šis tribunolas pirmasis susidūrė su aptariamą doktrinos neaiškumais – žvelgiant nuo Tarptautinių karinių tribunolų Niurnberge ir Tokijuje darbų pabaigos – ir turėjo atlikti išsamias aptariamą doktrinos analizes.²⁶⁸ Dera pažymėti, jog praktika buvo prieštaringa, tačiau laikui bėgant nusistovėjo ir buvo pripažinta, kad vadas yra atsakingas tik už pareigos nevykdymą, kuris turėtų būti laikomas atskiru, *sui generis*,²⁶⁹ neveikimu padarytu nusikaltimu, susijusiu su pavaldinių įvykdytais karo nusikaltimais.²⁷⁰ Pastebėtina, jog siekiant tinkamai taikyti baudžiamąją atsakomybę vadui, turi būti vertinamas jo pavaldinių padaryto nusikaltimo sunkumas, kurio pagrindu, vedant atitinkamą proporciją, bus nustatomas vado atsakomybės laipsnis.²⁷¹ Dera paminėti, jog TBTJ priežastinį ryšį – tarp vado neveikimo ir jo pavaldinių padaryto nusikaltimo – laikė nebūtinu „vado atsakomybės“ doktrinos elementu:²⁷² „yra preziumuojama, kad toks priežastinis ryšys egzistuoja“, atsižvelgiant į tai, jog

²⁶⁴ I PP – 86, 87 str.; TBTJ statuto – 7 str. 3 d.; TBTR statuto – 6 str. 3 d.; TBT RS – 28 str.

²⁶⁵ MAROZAS, T. *Karo vadų pareigos, jų įgyvendinimas ir atsakomybė pagal tarptautinę humanitarinę teisę: magistro darbas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra, 2010, p. 10-12. Rekomenduota prof. dr. J. Žilinsko.

²⁶⁶ TBTJ statuto 7 str. 3 d., TBTR statuto 6 str. 3 d., byloja: „faktas, kad nusikaltimas, priklausantis Tribunolo jurisdikcijai, buvo įvykdytas pavaldinių, neatleidžia jų vado nuo baudžiamosios atsakomybės, jei šis žinojo ar turėjo pagrindą žinoti, kad pavaldiniai ketino įvykdyti tokias veikas ar įvykdė, ir vadas nesiėmė būtinų ir tinkamų priemonių užkirsti kelią nusikaltimams ar bausti nusikaltimo vykdytojus.“ Remiantis: BONAFE, B. I. Command Responsibility Between Personal Culpability and Objective Liability: Finding a Proper Role for Command Responsibility. *JICL*, 2007, nr. 5, p. 603; **Pastaba.** Panašus apibrėžimas buvo pateiktas ir JT Tarptautinės teisės komisijos parengtamo Nusikaltimų taikai ir žmonijos saugumui kodekso projekto 2 str., tačiau priimant TBT RS buvo pasirinktas kitoks „vado atsakomybės“ doktrinos inkorporavimo būdas, t.y. ši numatyta atskirame straipsnyje. BASSIOUNI, *supra note* 13, p. 64-67.

²⁶⁷ MAROZAS, *supra note* 265, p. 11-16.

²⁶⁸ TBTJ pirmosios instancijos 1998 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Delalić*, nr. IT-96-21-T, para. 340.

²⁶⁹ TBTJ pirmosios instancijos 2005 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Halilović*, nr. IT-01-48-T, para. 54, 78; Plačiau apie tokią TBTJ poziciją: *ibid.*, para. 38-100.

²⁷⁰ MAROZAS, *supra note* 265, p. 12; MELONI, C. Command Responsibility: Mode of Liability for the Crimes of Subordinates or Separate Offence of the Superior? *JICJ*, 2007, nr. 5, p. 631-633.

²⁷¹ *Supra note* 269, *Halilović*, para. 54.

²⁷² *Ibid.*, para. 78; atkartota TBTJ apeliacinės instancijos 2008 m. balandžio 22 d. sprendime byloje *Hadzihasanović*, nr. IT-01-47-A, para. 39; TBTJ pirmosios instancijos 2006 m. kovo 15 d. sprendime byloje *Hadzihasanović*, nr. IT-01-47-T, para. 193.

vadas, prisiimdamas pareigas, suvokė esant galimą savo veiksmų ir neveikimo padarinių riziką.²⁷³ Pažymėtina, kad diskusijos dėl tokio priežastinio ryšio nustatymo tebėra aktyvios.²⁷⁴

Atsižvelgiant į tai, kad TBT RS 28 str. buvo konstruojamas įvertinant TBTJ ir TBTR jurisprudenciją bei kitus „vado atsakomybės“ doktrinai įtaką dariusius veiksnius, akivaizdu, jog aiškiausias reglamentavimas vėlei pateikiamas būtent šiame tarptautiniame teisės akte. Vis dėlto teisės mokslininkų tarpe diskusijos nenutyla: TBT RS 28 str. formuluotės, iš esmės, palieka vietos interpretacijoms.²⁷⁵ Nepaisant to, *Bemba* byloje TBT pateikė atsakymus į tam tikrus klausimus. Nors tai, kol kas, yra tik TBT Ikiteisminio tyrimo skyriaus išvados, tačiau jų platesnė analizė yra būtina, pateikiant pastarąją kartu su išvalgomis dėl naujojo 113¹ str., įtvirtinto BK XV skyriuje: šio straipsnio dispozicija, autorės nuomone, suformuota atsižvelgiant į TBT RS 28 str. įtvirtintą reglamentavimą.²⁷⁶

2.3.4.3. Išvalgos dėl naujojo 113¹ str. – aplaidus vado pareigų vykdymas

„*Tas, kas aplaidžiai vykdė vado pareigas ir dėl to jam teisiškai ar faktiškai pavaldūs asmenys padarė [BK XV] skyriuje numatytą nusikalstamą veiką*“ – tokia veika buvo kriminalizuota, siekiant BK detaliau reglamentuoti „vado atsakomybės“ doktriną. Pasirinkimas šią nuostatą inkorporuoti tokiu būdu – atskiru straipsniu – akivaizdžiai parodo, jog Lietuvoje palaikoma pozicija, bylojanti vado aplaidumą esant *sui generis* nusikaltimu. Nors dera pastebėti, kad šio straipsnio formuluotė tik iš dalies atspindi aptartąją doktriną.

Kaip jau minėta, TBT *Bemba* byloje pateikė tam tikrus atsakymus dėl galimų neaiškumų, taikant TBT RS 28 str.: tai yra pirmoji TBT byla, kurioje buvo remiamasi „vado atsakomybės“ doktrina, ir kol kas vienintelė.²⁷⁷ Joje TBT, remdamasis TBTJ pastebėjimais – jog aptariamoji atsakomybės forma gali būti lengviau suprantama žvelgiant per baudžiamosios atsakomybės taikymo už neveikimą, kuomet egzistuoja teisėtas įpareigojimas veikti, prizmę,²⁷⁸ patvirtino, kad aptarimo straipsnio nuostatos atspindi kitokios formos baudžiamąją atsakomybę, lyginant su TBT RS 25 str. 3 d. a) p. numatyta individualia baudžiamąja atsakomybe. TBT pabrėžė, kad vadas gali būti laikomas atsakingu, jeigu jam nepavyko įgyvendinti savo pareigos: a) užkirsti

²⁷³ *Ibid.*, Hadzihasanović, nr. IT-01-47-T, para. 193; TBTJ apeliacinės instancijos 2004 m. liepos 29 d. sprendimas byloje *Blaškić*, nr. IT-95-14-A, para. 76-77.

²⁷⁴ Plačiau: MAROZAS, *supra note* 265, p. 64-66.

²⁷⁵ FRULLI, *supra note* 263, p. 452-453; KARSTEN, N. Distinguishing Military and Non-military Superiors: Reflections on the Bemba Case at the ICC. *JICJ*, 2009, nr. 7, p. 983-984.

²⁷⁶ **Pastaba.** Remiamasi TBT RS 28 str. originaliu tekstu anglų kalba, nes vertimas į lietuvių kalbą absoliučiai neatitinka straipsnio prasmės.

²⁷⁷ KARSTEN, *supra note* 275, p. 985. **Pastaba.** Nė vienoje kitoje TBT nagrinėjamoje situacijoje nėra asmenų, kuriems baudžiamąją atsakomybę būtų pasirinkta taikyti remiantis TBT RS 28 str., tačiau tolimesni bylų nagrinėjimai, bei papildomos naujos situacijos Kenijoje bei Libijoje, leidžia preziumuoti, jog „vado atsakomybės“ doktrina susilauks daugiau TBT dėmesio.

²⁷⁸ *Supra note* 268, Delalić, para. 334.

kelią arba sustabdyti jo pavaldinių daromą nusikaltimą; b) bausti nusikaltimą padariusius pavaldžius asmenis; c) perduoti klausimą dėl tokių pavaldinių institucijoms, kompetentingoms jį ištirti ir pradėti baudžiamąjį persekiojimą.²⁷⁹ Dera pastebėti, jog BK 113¹ str. nuostata – vado pareigų ir baudžiamosios atsakomybės jam taikymo pagrindų aspektais – paini.

Pirmiausia būtina atkreipti dėmesį, jog straipsnio dispozicijoje yra aiškiai įtvirtinta sąvoka „aplaidžiai vykdė vado pareigas“, tačiau, autorės požiūriu, ji pateikia tik numanomą nuorodą į pastarojo pareigas, apibrėžtas THT. Dera paminėti, jog 2011 m. kovo 22 d. buvo pritarta įstatymo projektui, kuriame, deja, nebuvo numatyta labai svarbi nuostata, įtvirtinanti tam tikrų sąvokų – vartojamų BK XV skyriaus kontekste – išaiškinimą. Remiantis pirminio įstatymo projekto aiškinamojo rašto turiniu,²⁸⁰ kuriame – autorės nuomone – aiškiausiai atskleidžiami 2010 m. rugpjūčio 31 d. Generalinio prokuroro įsakymu sudarytos darbo grupės²⁸¹ siekiai, galima daryti prielaidą, jog tokios nuostatos svarba – ne tik aptariamo straipsnio aspektu – buvo įvertinta jau rengiant minėtąjį projektą. Paminėtina, kad analizuojamo straipsnio atžvilgiu buvo pabrėžta, jog „tarptautinė „vado“ sąvoka turi būti aiškinama kaip apimanti tiek oficialiai paskirtus į konkrečias pareigas asmenis, tiek faktiškai veikiančius kaip vadai asmenis, tiek ir neformalių ginkluotų formuočių vadus“.²⁸²

Atsižvelgiant į tokį išaiškinimą, būtina paminėti, jog vadų pareiga užtikrinti karių drausmę yra apibrėžta LR kariuomenės drausmės statuto²⁸³ 12 str., o 13 str. įtvirtina vado teises šios drausmės užtikrinimui, kurio 2 d. numatyta galimybė pasitelkti Karo policiją – ikiteisminio tyrimo įstaigą.²⁸⁴ Tačiau nurodytas statutai yra taikomas tik kariams, dėl šios priežasties, dera atkreipti dėmesį, jog „vado atsakomybės“ doktrinos tinkamam įtvirtinimui yra būtini ne tik BK XV skyriaus pokyčiai.²⁸⁵

Prisimenant minėtosios darbo grupės siekius, dera pastebėti, kad pasiūlymas dėl papildomo straipsnio, skirto sąvokų išaiškinimui, buvo pateiktas²⁸⁶ ir jam, atrodė, bus

²⁷⁹ TBT Ikiteisminio tyrimo teisėjų 2009 m. birželio 15 d. sprendimas (Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Jean-Pierre Bemba Gombo) byloje *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, nr. ICC-01/05-01/08, para. 405.

²⁸⁰ *Supra note* 174, aiškinamasis raštas, pažymint 2 d. 2, 3 ir 5 p.

²⁸¹ *Supra note* 193, LR prokuratūros veiklos ataskaita, p. 75.

²⁸² *Supra note* 174, aiškinamasis raštas 2 d. 5 p.

²⁸³ Valstybės žinios, 1999, Nr. 51-1635.

²⁸⁴ LR baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 46 Atitaisymas, 165 str. 1 d.

²⁸⁵ **Pastaba.** Plačiau šis klausimas neanalizuojamas, siekiant nenukrypti nuo šio darbo tikslų.

²⁸⁶ 2010 m. gruodžio 27 d. pasiūlymas Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektui Nr. XIP-2766: „113² straipsnis. Sąvokų išaiškinimas. Kiek nenustatyta kitaip, šiame skyriuje vartojamos sąvokos aiškinamos atsižvelgiant į Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto, kitų tarptautinės teisės aktų ir paprotinės tarptautinės teisės normas.“

neprieštaraujama.²⁸⁷ Vis dėlto pritarta nebuvo,²⁸⁸ atsižvelgiant į pastabas, pateiktas LR Teisingumo ministerijos, kuri, beje, „*dėl pirminio projekto, dar prieš Prezidentės teikimą, [laikėsi] tokios pozicijos: „diskutuotina dėl Projekte įtvirtinamo naujojo BK 113² straipsnio „Sąvokų išaiškinimas“*“.²⁸⁹ Šis argumentas patvirtina anksčiau iškeltą prielaidą, jog darbo grupė, ruošusi įstatymo projektą, siekė įtvirtinti atskirą straipsnį, skirtą būtent sąvokų išaiškinimui.

Autorė mano esant svarbu pažymėti, jog dabartiniame BK yra septyni straipsniai,²⁹⁰ numatantys atitinkamų sąvokų išaiškinimą, kurių dalis yra aiškinamosios nuostatos, tačiau tarp jų yra ir blanketinių normų, nukreipiančių ne tik į nacionalinius teisės aktus, bet ir į Europos sąjungos teisės aktus.²⁹¹ Teisingumo ministerijos pastebėjimuose buvo paminėta, jog BK egzistuoja požymių blanketiškumas, tačiau jis „*BK turi būti kuo labiau apribotas ir naudojamas tik kraštutiniais atvejais*“.²⁹² Autorės nuomone, būtina pastebėti, jog karo nusikaltimus reglamentuojančių straipsnių dispozicijose vartojamų sąvokų bei įtvirtintų požymių vertinimui – lemiančiam tiek tinkamą nuostatos aiškinimą, tiek taikymą – yra ypatingai svarbu remtis THT nuostatomis ir tarptautinių baudžiamųjų teismų jurisprudencija. Dėl šios priežasties, galima kelti klausimą – ar BK 113² str., skirtas tokių sąvokų išaiškinimui, nebūtų priskirtinas Teisingumo ministerijos paminėtiems „kraštutiniams atvejams“? Autorės požiūriu, šis klausimas, liečiantis daugumos karo nusikaltimų reglamentavimą, reikalauja atsakymo, tačiau autorė yra linkusi palaikyti poziciją, jog papildomo straipsnio, aiškinančio sąvokas, įtvirtinimas BK XV skyriuje nėra tinkama priemonė, siekiant paskatinti nusikalstamas veikas kvalifikuojančius subjektus atsižvelgti į THT nuostatas. Autorė pažymi, jog platesnės įžvalgos pateikiamos kitoje šio magistro darbo dalyje, skirtoje teisės taikymo bei aiškinimo klausimams apžvelgti.²⁹³

Kitas nagrinėtinas aspektas yra susijęs su – greta sąvokos „aplaidžiai vykdė vado pareigas“ numatoma – papildoma konstrukcija „*ir dėl to jam <...> pavaldūs asmenys padarė*“, kuri leidžia manyti, jog vadas yra atsakingas tik tuomet, kuomet dėl jo aplaidžiai vykdytų pareigų, t.y. egzistuojant atitinkamam priežastiniam ryšiui, jam pavaldūs asmenys padarė – nagrinėjamu atveju karo – nusikaltimą. Tokiu atveju, tampa nebeaišku, kur dingsta vado pareiga

²⁸⁷ 2011 m. kovo 9 d. Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektui NR. XIP-2766; 5 d. 1 p.

²⁸⁸ 2011 m. kovo 18 d. Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektui XIP-2766; 5 d. 1 p.

²⁸⁹ *Ibid.*, 4 d. 3 p.

²⁹⁰ BK 141, 212, 230, 248, 269, 277¹, 330 str.

²⁹¹ BK 277¹ str. yra blanketinė norma, nukreipianti į vieną nacionalinį teisės aktą ir tris Europos Sąjungos teisės aktus. Šiuo straipsniu BK papildytas 2009 m. gruodžio 17 d. Pažymėtina, jog šių sąvokų išaiškinimo įtvirtinimui nebuvo prieštarauta.

²⁹² *Supra note* 288, Pagrindinio komiteto išvada, 4 d. 3 p.

²⁹³ Plačiau aptariama šio magistro darbo 2.4. dalyje.

bausti tokius asmenis arba perduoti jų klausimą kompetentingoms institucijoms? TBT *Bemba* byloje, remdamasis TBTJ jurisprudencija, pabrėžė, jog vadui nesiėmus vykdyti numatytų pareigų, atlikti nusikaltimai gali daryti „*priežastinę įtaką*“ (angl. – *causal impact*) kitų nusikaltimų padarymui ateityje arba didinti pastarųjų padarymo riziką.²⁹⁴ Remiantis tokiais teiginiais, būtų galima preziumuoti, jog BK 113¹ str. dispozicija vis dėlto apima ir pareigų bausti bei perduoti kompetentingoms institucijoms aplaidų vykdymą, tačiau, šioje vietoje, autorės manymu, stinga aiškumo, kurį suteikti gali tik būsima teismų praktika.

Galiausiai, dera pastebėti, jog BK 113¹ str. dispozicijoje yra įtvirtintos sąvokos „*vadas*“ ir „*jam teisiškai ar faktiškai pavaldūs asmenys*“, kurios – autorės nuomone – yra pakankamos atskleisti TBT RS 28 str. a) ir b) dalių prasmę. Šioje vietoje autorė mano esant būtina pažymėti, jog tarptautinių baudžiamųjų teismų praktikoje aptinkamas papildomas reikšmingas momentas – iš dalies TBT atskleistas *Bemba* byloje ir galintis daryti didžiulę įtaką tolimesniai „vado atsakomybės“ doktrinos radai,²⁹⁵ susijęs su THT įtvirtinta „vado“ sąvoka.²⁹⁶ TBT pabrėžė, jog, siekiant tinkamai taikyti baudžiamąją atsakomybę vadui, yra būtina tiksliai nustatyti šio vado vadovaujamo vieneto ar darinio esamą arba galimą paskirtį: tai suponuoja asmens, nesugebėjusio tinkamai atlikti vado pareigų, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagrindą,²⁹⁷ t.y. bus taikoma TBT RS 28 str. a) ar b) d., kuriose įtvirtinti skirtingi *mens rea* reikalavimai.²⁹⁸

Kaip pastebėta, minėtojo vieneto ar darinio paskirties nustatymas nurodo kryptį, pagal kurią turės būti analizuojama vado baudžiamoji atsakomybė: remiantis TBT pateikta analize, pastaroji yra tiksliai nustatoma vadovaujantis įvairiais kriterijais, perimtais tiek iš TBTJ, tiek iš TBTR praktikos ir papildomai iškeltais būtent *Bemba* byloje, kurių pagrindu kariniais vienetais gali būti pripažinti ir tokie dariniai kaip nevyriausybinės sukilėlių grupės, vietinė policija – anksčiau vertinti kaip nekarinės paskirties dariniai.²⁹⁹ Plačiau šie kriterijai darbe neanalizuojami, tačiau būtina pabrėžti, kad atitinkami duomenys – kaip asmens karinis vardas ar laipsnis, jo vieneto narių ginklavimas ir specialus parengimas, specifinė vadovavimo ir pavaldumo stuktūra – savaime nėra pakankami, siekiant asmenį pripažinti buvus ar esant kariuomenės vadu ar civilių vadu: tokie duomenys gali būti vertingi tik juos analizuojant per

²⁹⁴ *Supra* note 279, *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, para. 424; *supra* note 269, *Halilović*, nr. IT-01-48-T, para. 96; *supra* note 272, *Hadzihasanović*, nr. IT-01-47-A, para. 267.

²⁹⁵ Amicus Curiae Observations on Superior Responsibility submitted pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, regarding the Case *the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, nr. ICC-01/05-01/08. Amnesty International: 20 april 2009, nr. ICC-01/05-01/08-406, para. 2.

²⁹⁶ Vado sąvoka apima tiek oficialiai paskirtus į konkrečias pareigas asmenis, tiek faktiškai veikiančius kaip vadai asmenis, tiek ir neformalių ginkluotų formuočių vadus. *Supra* note 174, aiškinamojo rašto 2 d. 5p.; ŽILINSKAS, *supra* note 65, p. 153; KARSTEN, *supra* note 275, p. 984, 986-989.

²⁹⁷ FRULLI, *supra* note 263, p. 448-457.

²⁹⁸ *Supra* note 295, Amicus Curiae Observations, para. 10.

²⁹⁹ *Supra* note 279, *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, para. 408-410.

vieneto, institucijos ar organizacijos, kurioje asmuo užima vado poziciją, paskirtį.³⁰⁰ Tik tuomet, jie gali padėti nustatyti galimą asmens – kaip atitinkamo lygio vado – statusą.

Trumpai apžvelgus TBT RS 28 str. taikymo niansus bei galimus naujus „vado atsakomybės“ doktrinos posūkius – vertinant atitinkamo vieneto arba darinio paskirtį, – būtina pastebėti, jog naujoji BK 113¹ str. nuostata aptartą doktriną įtvirtina tik bendriausiais bruožais.³⁰¹ Atsižvelgiant į tai, dera pažymėti, jog iš vienos pusės toks pasirinkimas yra sveikintinas: besivystanti doktrina ateityje gali pasikeisti, o detalus jos įtvirtinimas galėtų sudaryti kliūčių tinkamam pastarosios taikymui. Iš kitos pusės, toks vado atsakomybės įtvirtinimas – prisimenant jau aptartą sąvokų išaiškinimo problemą – gali privesti prie netinkamo nuostatos interpretavimo bei taikymo. Autorė vis dėlto linkusi manyti, jog BK 113¹ str. nuostatos turėtų išlikti nepakeistos bent jau iki tol, kol TBT pateiks daugiau analizuotinos praktikos bylose, kuriose bus remiamasi TBT RS 28 str., ir pastarojo reikšmė bus dar plačiau atskleista. Negana to, autorė pažymi, jog nuostata, skirta sąvokų išaiškinimui, būtų sveikintina ir įvestų daugiau aiškumo, net jeigu ir „*požymių aiškinimo taisyklės – iš esmės ne BK reguliavimo dalykas*“.³⁰²

2.4. Karo nusikaltimų kvalifikavimo praktika Lietuvoje kaip karo nusikaltimų traktuotę atskleidžiantis veiksnys: esami ir galimi probleminiai aspektai

Įvertinus svarbiausius BK XV skyriaus pokyčius, pastūmėjusius Lietuvoje vyraujančią karo nusikaltimų traktuotę arčiau jos pirmtakės – pripažįstamos tarptautiniu lygmeniu, – dera pripažinti, jog vien pastarųjų analizės, siekiant išgryninti tikrąją karo nusikaltimų traktuotę, įtvirtintą LR BK, negana: pateikiant įžvalgas buvo ne kartą pažymėta tarptautinių baudžiamųjų teismų praktikos – plačiau atskleidžiančios karo nusikaltimų traktuotę – svarba. Dėl šios priežasties, būtina pabrėžti, jog Lietuvos teismų praktika taip pat labai svarbi – turint omenyje, jog „*interpretuoti tekstą teisėje reiškia suteikti jam teisinį gyvenimą*“.³⁰³ Jos apžvalga, autorės įsitikinimu, leis pagrįsti arba paneigti prielaidą dėl karo nusikaltimų traktuotės, įtvirtintos LR BK, tinkamo įgyvendinimo. Kadangi „*negalima painioti kelių dalykų – teisėkūros ir teisės aiškinimo*“,³⁰⁴ įžvalgos – susijusios su LR teismų praktika ir galimomis teisės aiškinimo problemomis – išskiriamos į atskirą potemę. Autorė viliasi, jog pateikti pastebėjimai ir

³⁰⁰ KARSTEN, *supra note* 275, p. 993, 1001.

³⁰¹ **Pastaba.** Autorė pažymi, jog vado atsakomybė TBT RS 28 str. yra apibrėžiama žymiai plačiau, išskiriant kaip įmanoma daugiau elementų.

³⁰² *Supra note* 288, Pagrindinio komiteto išvada, 4 d. 3 p.

³⁰³ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*, 2002, p. 234, cituojant ROUSSEAU, D. *La justice constitutionnelle en Europe*. Paris: Montchrestien, 1992, p. 36.

³⁰⁴ *Supra note* 288, Pagrindinio komiteto išvada, 4 d. 3 p.

tarptautinių tendencijų – karo nusikaltimų traktuotės tematika – trumpa apžvalga, padės atskleisti galimas karo nusikaltimų traktuotės vystymosi Lietuvoje perspektyvas.

2.4.1. Lietuvos teimų praktika sprendžiant bylas dėl karo nusikaltimų, padarytų Lietuvos okupacijų laikotarpiu

Antrojo pasaulinio karo žiaurumai Lietuvos neaplenkė.³⁰⁵ Remiantis LR Generalinės prokuratūros pateiktais duomenimis, po Lietuvos nepriklausomybės atstatymo iki 2010 m. „prokuratūra vadovavo 249 ikiteisminiams tyrimams dėl nacių ir sovietų okupacijų laikotarpiu padarytų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų“,³⁰⁶ o 1990–2011 m. teismams buvo perduotos 34 baudžiamosios bylos, kuriose už BK XV skyriuje numatytus nusikaltimus buvo kaltinami 46 asmenys.³⁰⁷ Autorės pastebėjimu, atsižvelgiant į šiems asmenims suformuotus kaltinimus, bylas galima skirstyti į dvi stambias grupes: 1) dėl genocido (pagal BK 99 str.) ir 2) dėl civilių gyventojų trėmimo (pagal BK 102 str.).³⁰⁸ Dera pažymėti, jog pirmąją bylų grupę galima išskaidyti į tris pogrupius, kuriuose bylos nagrinėjamos dėl: a) žydų tautybės asmenų žudymo (visos bylos siejamos su Vokietijos okupacinio režimo laikotarpiu); b) Lietuvos partizanų ir jų rėmėjų žudymo (bylos siejamos su Lietuvos laisvės kovų³⁰⁹ laikotarpiu ir SSRS siekiu sustabdyti šį pasipriešinimą); c) politinių kalinių žudymu (iš esmės siejama su 1941 m. birželio 25 d. įvykiu 76 politinių kalinių nužudymu Rainių miškelyje). Pastebėtina, jog paskutinių dviejų pogrupių bylose asmenys yra kaltinami dėl fizinio, tam tikrai politinei ar socialinei grupei priklausiusių, asmenų sunaikinimo.

Autorė daro prielaidą, jog pirmosios grupės b) ir c) pogrupiams bei antrajai grupei priskirtinose bylose analizuojamos nusikalstamos veikos yra arba galėtų būti kvalifikuojamos kaip karo nusikaltimai, tad – siekiant pagrįsti tokią prielaidą – dera trumpai apžvelgti teismų

³⁰⁵ **Pastaba.** Nuo 1939 m. buvo vykdomi ne tik politiniai ar teisiniai pokyčiai, kuriuos trumpai aptarėme ankstesnėje šio magistro darbo dalyje, tad nesigilinant į plačius šio laikotarpio istorijos diskursus, būtina priminti, jog Lietuvoje, atitinkamais periodais, buvo dvi okupuojančios jėgos, kurių kiekviena turėjo savo tikslus, o šių įgyvendinimas pasireiškė sunkiais nusikaltimais tarptautinei bendruomenei. 1939 m. minimi atsižvelgiant į tai, jog tą metų kovo 22 d. buvo atplėštas Klaipėdos kraštas ir netrukus oficialiai prasidėjo Antrojo pasaulinio karo puolamieji veiksmai, dėl kurių 1940 m. birželio 15 d. buvo okupuota Lietuva.

³⁰⁶ *Supra note* 193, LR prokuratūros veiklos ataskaita, p. 74.

³⁰⁷ Baudžiamosios bylos dėl nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų perduotos teismams. Prieiga per LR Generalinės prokuratūros svetainę. [žiūrėta 2011 m. kovo 25 d.].

³⁰⁸ BK 102 str. paminėtas 12 bylų, o BK 99 str. – 28 bylose. Pažymėtina, jog tam tikrais atvejais nurodomi abu straipsniai. Dera pastebėti, jog kai kuriose bylose nustatomas ir bendrininkavimas pagal BK 24 str. Kaip jau minėta šiame darbe, BK 24 str. ne visuomet yra tinkama išeitis, tačiau teismams tai problemų nesukėlė.

³⁰⁹ Lietuvos laisvės kovos – 1944–1953 m. vydytas Lietuvos ginkluotas pasipriešinimas SSRS okupacijai. Pirmieji partizanų būriai pradėjo kurtis 1944 m., tačiau buvo siekiama suvienyti okupuotoje Lietuvoje veikusias partizanų struktūras ir įsteigti organizaciją, kuri politinėmis ir karinėmis priemonėmis kovotų už Lietuvos išlaisvinimą. 1949 m. Lietuvos partizanai susibūrė į organizaciją, kurią pavadino Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiu, bei sudarė bendrą ginkluotojo pasipriešinimo vadovybę.

praktiką šių bylų atžvilgiu. Autorės nuomone, apžvalga taip pat leis įvertinti kaip karo nusikaltimų traktuotę supranta ir įgyvendina LR teismai.

2.4.1.1. Įžvalgos dėl baudžiamųjų bylų, kuriose asmenys kaltinami dėl Lietuvos partizanų ir jų rėmėjų žudymo bei politinių kalinių žudymo

Apžvelgiant pirmosios grupės b) ir c) pogrupiams priskirtinas bylas, būtina pabrėžti, jog šiame darbe nusikaltimai žmoniškumui – tarp jų ir genocido nusikaltimas – neanalizuojami, tačiau, paminėtina, jog BK 99 str. dispozicijoje įtvirtinti požymiai – dėl politinių ir socialinių grupių – kol kas dar nėra įtvirtinti tarptautiniuose teisės aktuose, apibrėžiančiuose genocido sąvoką: dėl šių požymių tebevyksta diskusijos teisės mokslininkų tarpe.³¹⁰ Atsižvelgiant į šį pastebėjimą, autorė kelia klausimą ar – kvalifikuojant nusikalstamas veikas bylose, priskirtinose įvardytiems pogrupiams – tikrai derėtų kalbėti apie genocido nusikaltimą?³¹¹ Atsižvelgus į šiame darbe atliktą karo nusikaltimų traktuotės analizę bei vertinant bendrą atliktą studiją, autorė neatmeta galimybės kalbėti apie atitinkamus – BK 101 ir 103 str. perteiktus – karo nusikaltimus.

Žinoma, keliant tokią mintį, dera prisiminti ir atkreipti dėmesį į jau aptartus karo nusikaltimų reglamentavimo niuansus, kurie pasireiškė po nepriklausomybės atstatymo.³¹² Kadangi karo nusikaltimai buvo reglamentuoti tik 1998 m., būtų galima daryti prielaidą, jog nesant kitos baudžiamojo įstatymo normos, kuria remiantis būtų buvę įmanoma patraukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn, vien dėl šios priežasties aptariamose bylose kaltinamų asmenų veiksmai buvo kvalifikuojami kaip genocido nusikaltimas. Šią prielaidą galima grįsti faktu, jog įtvirtinus BK 334 str. dėl okupuotos valstybės civilių trėmimo, pirmosios grupės bylose buvo kvalifikuotas būtent šis karo nusikaltimas. Tačiau, atsižvelgiant į tokią kvalifikavimo praktiką, kyla klausimas, kodėl nebuvo peržvelgtos antrosios grupės b) ir c) pogrupiams priskirtinos bylos ir pateiktas naujas nusikalstamų veikų kvalifikavimas?

Tikėtina, jog minėtąją situaciją lemti galėjo daug aplinkybių,³¹³ tačiau autorė linkusi išskirti dvi: valstybės imperatyviai išreikšta nuomonė, jog nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos laikais Lietuvos gyventojų atžvilgiu buvo vykdoma genocido, nusikaltimų

³¹⁰ ŽILINSKAS, J. „Genocidas“ – sąvokos traktuotė Lietuvoje ir užsienyje. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004.

³¹¹ **Pastaba.** Autorė linkusi palaikyti prof. dr. J. Žilinsko išreikštą poziciją, jog būtų praktiškiau mąstyti apie nusikaltimus žmoniškumui, įtvirtintus BK 100 str., kurių „pavojingumas iš esmės tolygus genocidui, tikslai [jame apibrėžtu] nusikaltimų žmoniškumui samprata yra lankstesnė ir patogesnė“. *Ibid.*

³¹² Šio magistro darbo 2.1.3. ir 2.2. dalys.

³¹³ ŽILINSKAS, *supra note 2*, p. 36-37.

žmoniškumui politika;³¹⁴ ir minėtų pogrupių bylose dalyvaujančių nusikalstamų veikų kvalifikavimo subjektų pozicija, kurios atsparos taškas – autorės nuomone – buvo ir yra nurodytoji valstybės nuomonė. Dera atkreipti dėmesį, jog tokias mintis galima pagrįsti remiantis 2005 m. nutartyje³¹⁵ LAT išsakytomis pastabomis dėl BK 99 str. taikymo.

Kasaciniuose skunduose nuteistieji už genocido nusikaltimo padarymą teigė, jog BK 99 str. įtvirtinta „*genocido sąvoka yra platesnė nei [1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį 2 str.] ir tai neatitinka tarptautinės teisės normoms*“.³¹⁶ LAT šį teiginį pripažino, tačiau teismas pabrėžė, jog „*prisijungimas prie Konvencijos neatima valstybės teisės pačiai apibrėžti veikas, kurios yra nusikaltimai, bei jas uždrausti*“.³¹⁷ LAT taip pat pažymėjo, jog 1992 m. balandžio 9 d. įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 1 str. pateikta genocido sąvoka atitinka Konvencijos 2 str. pateiktą sąvoką, nes minėtojo įstatymo 2 str. nustatyta, jog „*Lietuvos žmonių žudymas ar kankinimas, jos gyventojų deportavimas, padaryti nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos Lietuvoje metais, atitinka tarptautinės teisės normose numatyto genocido nusikaltimo požymius*“. Galiausiai pastebėdamas, jog tokia genocido sąvokos formuluotė buvo įtvirtinta 1961 m. BK 71 str. ir perteikta 2000 m. BK 99 str., LAT nutarė, jog „*kasatorių abejonės dėl genocido nusikaltimo sąvokos aiškinimo yra nepagrįstos*“.

Dera pastebėti, jog Tarptautinis Teisingumo Teismas dėl papildomų požymių numatymo yra pasisakęs kitaip: „*[1948 m.] Konvencijos sudarytojai skyrė daug dėmesio pozityviam grupių <...> identifikavimui, <...> [dėl šios priežasties] pasiūlymai Konvencijoje numatyti politinių grupių ir kultūrinį genocidą buvo atmesti <...> tai parodo, jog <...> dėmesys buvo skiriamas <...> grupėms, su specifinėmis, aiškiai išreikštomis arba <...> [tiksliau], kurių neįmanoma pakeisti, skiriamosiomis charakteristikomis*“.³¹⁸ Atsižvelgdama į Tarptautinio Teisingumo Teismo poziciją autorė teikia įžvalgą, jog LAT praktika skatintų kitose baudžiamosiose bylose, priskirtinose minėtiems – b) ir c) – pogrupiams, ir toliau kvalifikuoti genocido nusikaltimą, nepaisant anksčiau pateiktų įžvalgų dėl BK 99 str. įtvirtintos sąvokos neatitikimo THT

³¹⁴ Valstybės žinios, 1993, Nr. 32-735, preambulės 3 d. **Pastaba.** 1997 m. birželio 5 d. buvo priimta nauja įstatymo redakcija, kurioje kalbama ir apie nusikaltimus žmoniškumui bei karo nusikaltimus.

³¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. vasario 22 d. nutartis b.b. Nr. 2K-158/2005.

³¹⁶ *Ibid.*, dėl nuteistojo V. Vasiliausko ir nuteistosios M. Žukaitienės kasacinių skundų.

³¹⁷ **Pastaba.** LAT pastebėjimas, iš esmės, yra teisingas. EŽTT išsakė panašias pastabas 2007 m. liepos 12 d. sprendime byloje *Jorgic prieš Vokietiją*, (kreipimosi nr. 74613/01), para. 114., tačiau, būtina pabrėžti, jog EŽTT pasisakė dėl kitos genocido sąvokos konstrukcinės dalies, t.y. „specialaus tikslo sunaikinti“ (lot. – *dolus specialis*). EŽTT pastebėjo, jog grupę galima sunaikinti ne tik fiziškai ar biologiškai – grupės sunaikinimui prilyginamas ir socialinis grupės sunaikinimas (pvz. užkertant kelią gimstamumui arba vaikų perkėlimu į kitas grupes), kuriame nėra fizinio ar biologinio sunaikinimo veiksnių apraiškos. *Ibid.*, para. 92-99, 104-108; FERDINANDUSSE, W. Prosecution of Grave Breaches in National Courts. JICJ, 2009, nr. 7, p. 734-736.

³¹⁸ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2007 vasario 26 d. sprendimas byloje nr. 91, *Bosnija ir Hercegovina prieš Serbiją ir Juodkalniją*. (Case concerning the application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide), para. 194.

nuostatomis ir galimybės taikyti baudžiamąją atsakomybę už BK 100 str. įtvirtintus nusikaltimus žmoniškumui arba netgi kalbėti apie BK 101 ir 103 str. įtvirtintus karo nusikaltimus. Autorės nuomone, remiantis šiose bylose patvirtintomis faktinėmis aplinkybėmis,³¹⁹ tarp asmenų padarytos bent vienos socialiai žalingos veikos požymių ir BK XV skyriuje perteiktų karo nusikaltimų požymių, kurie iš esmės turi atpindėti THT nuostatas, yra įmanoma nustatyti optimalų tapatumą³²⁰ ir tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiką. Autorės pastebėjimu, atitinkamose bylose galima kvalifikuoti netgi ne vieną karo nusikaltimą.³²¹

2.4.1.2. Išvalgos dėl baudžiamųjų bylų, kuriose asmenys kaltinami dėl civilių gyventojų trėmimo

Atsižvelgdama į šia darbo dalimi siekiamus tikslus, autorė išskiria vieną bylą, kurioje kaltinamojo vaidmuo, tremiant okupuotos šalies civilius gyventojus, buvo pripažintas antraeilium grindžiant tuo, kad jis nusikaltimą padarė būdamas jauno amžiaus, vykdydamas kitų įsakymą, nenustatytas aktyvus išskirtinis jo dalyvavimas, nustatytas tik vieno asmens trėmimas, nusikaltimas įvykdytas atitinkamomis politinėmis aplinkybėmis, kurios vėliau pasikeitusios.³²² Svarbu atkreipti dėmesį, jog LAT pritarė tokiems teismų motyvams ir pakartojo, jog „*pirmaeilį vaidmenį vaidino tie pareigūnai, kurie priminėjo nutarimus dėl trėmimų, organizavo jų vykdymą, aktyviai ir sistemingai dalyvavo tremiant civilius gyventojus*“.³²³ Autorė išvelgia, jog tokia teismų pozicija, vertinant kaltinamojo vaidmenį kaip antraeilį, neatitinka anksčiau šiame darbe aptartos individualios baudžiamosios atsakomybės doktrinos, pagal kurią asmuo turi

³¹⁹ *Supra note 307*, Baudžiamosios bylos dėl nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų perduotos teismams; Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2001 m. balandžio 5 d. nuosprendis *in LANDSBERGIS, V., URBANAVIČIUS, J. et al Pamirštas SSRS karo nusikaltimas. Rainiai 1941 06 24-25*. Vilnius: Baltijos kopija, 2007, p. 232-250.

³²⁰ **Pastaba.** Būtų galima diskutuoti apie tokią oficialiojo nusikalstamų veikų kvalifikavimo sąvoką: „*tai asmenų padarytos bent vienos socialiai žalingos veikos požymių ir baudžiamojoje teisėje numatytos bent vienos nusikalstamos veikos sudėties požymių optimalaus tapatumo nustatymas/atkleidimas ir konstatavimas baudžiamojo proceso teisės nustatyta tvarka*“ (BIELŪNAS, E. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 2008, nr. 69, p. 20.) Pastebėtina, jog kvalifikuojant nusikalstamas veikas atsakymo būtina ieškoti baudžiamojoje teisėje, tačiau autorė pažymi, jog vartojama sąvoka „baudžiamoji teisė“ leidžia preziumuoti, jog atsakymo nebūtinai reikia ieškoti vien BK, t.y. jo galima ieškoti platesnėje erdvėje (nagrinėjamu atveju ir THT, kurios atitinkamos dalys pripažintinos tarptautinės baudžiamosios teisės sudedamąja dalimi), tačiau tokio ieškojimo rezultato konstatavimas turi nepažeisti baudžiamojo proceso teisės nustatytos tvarkos.

³²¹ **Pastaba.** Apžvelgtų bylų (nr. 17, 21, 33, 34) fabulose Lietuvos partizanų nužudymas, sužalojimas arba paėmimas į nelaisvę padarytas apgaulės būdu – persirengiant ir prisistatant Lietuvos partizanis. Autorės pastebėjimu, tai yra THT draudžiamos apgaulės apraiška, kuri yra plačiau aptarta šio magistro darbo 2.3.4.1. dalyje. Dera paminėti, jog bylų (nr. 3, 4) fabulose aptinkami civilių gyventojų kankinimo požymiai, taip pat (nr. 3, 12, 33) civilių gyventojų nužudymo. Pastebėtina, jog šios veikos atskirai nebuvo kvalifikuotos. *Supra note 307*, Baudžiamosios bylos dėl nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų perduotos teismams.

³²² Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 15 d. nuosprendis b.b. Nr. 1-76-508/08; Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gegužės 28 d. nutartis b.b. Nr. 1A-128/2009.

³²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis b.b. Nr. 2K-525/2009; *ibid.*, Nr. 1A-128/2009.

atsakyti už padarytą karo nusikaltimą, net jei – kaip pastebėta šioje byloje – buvo išstremtas tik vienas žmogus.

Dera pažymėti, jog sprendžiant antrajai grupei priskirtinas bylas, kuriose veikos kvalifikuojamos pagal BK 102 str., taip pat neišvengiama atitrūkimo nuo THT nuostatų, tačiau, autorės nuomone, tokio atotrūkio būti neturėtų, primenant, jog karo nusikaltimų traktuotė iš esmės yra įtvirtinta tarptautiniu lygmeniu, o nacionalinėje teisėje perteikiamas reglamentavimas, turėtų būti kuo aiškesnis pastarosios atspindys.

2.4.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo pozicija, vertinant nacionalinių teismų sprendimus bylose dėl karo nusikaltimų

Atlikus trumpą LR teismus pasiekusių bylų, kuriose asmenys kaltinami už karo arba jiems prilygintinus nusikaltimus, padarytus Lietuvos okupacijų laikotarpiu, apžvalgą, dera atkreipti dėmesį, jog dvi, pastarosioms esme artimos, bylos pasiekė EŽTT. Kadangi Lietuva pripažįsta EŽTK tiesiogiai taikomu tarptautiniu teisės aktu, o Lietuvos teismai yra įpareigoti atsižvelgti į EŽTT praktiką,³²⁴ autorės nuomone, šių bylų apžvalga gali turėti esminės reikšmės, siekiant pagrįsti toliau šiame darbe keliamas mintis, dėl galimybės atitinkamus tarptautinius teisės aktus Lietuvos baudžiamojoje teisėje taikyti tiesiogiai arba bent į juos atsižvelgti, nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl BK XV skyriuje reglamentuotų nusikaltimų.

Pažymėtina, jog svarbesnė iš jų yra byla *Kononov prieš Latviją*,³²⁵ kurioje 2004 m. Lietuvos kaimyninė šalis nuteisė V. Kononov už karo nusikaltimus padarytus 1944 m.: autorės nuomone, 2010 m. gegužės 17 d. Didžiosios kolegijos priimtas sprendimas – apimtimi, kalbančia apie EŽTK 7 str. – yra labai svarbus autorės pateiktos minties dėl nusikalstamų veikų padarytų Lietuvos okupacijų laikotarpiu kvalifikavimo karo nusikaltimais pagrindimui.

Vis dėlto ne ką menkesnės svarbos yra ir sprendimas byloje *Kolk ir Kislyiy prieš Estiją*.³²⁶ 2003 m. Estijos teismai nuteisė A. Kolk ir P. Kislyiy už civilių gyventojų trėmimą, kaip nusikaltimą žmoniškumui, įvykdytą 1949 m. kovo mėn. Kaip jau aptarta šiame magistro darbe, civilių gyventojų trėmimas, tačiau kaip karo nusikaltimas, buvo inkriminuotas – autorės išskirtos antrosios grupės – bylose, nagrinėtose ir tebenagrinėjamosiose Lietuvoje. Vedant paralelę ir priimant prielaidą, jog nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų kvalifikavimo takoskyra – ypač kalbant apie nusikalstamas veikas padarytas XX a. viduryje – yra

³²⁴ RAVLUŠEVIČIUS, P. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykis su Lietuvos teise. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 2(92), p. 31-33; **Pastaba.** Kadangi, nurodytame straipsnyje pateikiamas platus tokios minties aiškinimas, nuorodos į teisės aktus nepateikiamos, atsižvelgiant į šių gausą.

³²⁵ EŽTT 2010 m. gegužės 17 d. sprendimas byloje *Kononov prieš Latviją*. (Kreipimosi nr. 36376/04).

³²⁶ EŽTT 2006 m. sausio 17 d. sprendimas dėl bylos *Kolk ir Kislyiy prieš Estiją* priimtumo. (Kreipimosi nr. 23052/04; 24018/04).

persipynusi,³²⁷ būtina atkreipti dėmesį į EŽTT poziciją, išsakytą šioje byloje. Atsižvelgiant į tai, jog EŽTT sprendimas dėl šios bylos priimtumo buvo suformuluotas 2006 m. sausio 17 d., autorė kelia prielaidą, jog Lietuva turėjo galimybę atsižvelgti į EŽTT pastebėjimus ir pakreipti teismų formuojamą praktiką.

Prieš pateikdama šių bylų trumpą apžvalgą, autorė pažymi, jog situacija Latvijoje ir Estijoje buvo labai panaši, susiklosčiusiškai Lietuvoje – tiek politiniu, tiek teisiniu požiūriais,³²⁸ todėl toliau pateikiamus EŽTT pastebėjimus, autorės nuomone, galėtų įsisavinti ir Lietuva, ypač – nusikalstamas veikas kvalifikuojantys subjektai.³²⁹

2.4.2.1. 2010 m. vasario 16 d. sprendimas byloje *Kononov prieš Latviją*

Vertindamas ar Latvijos teismai nepažeidė EŽTK 7 str., įtvirtinčio *nullum crimen, nulla poena sine lege* principą³³⁰ ir „draudžiantį baudžiamųjų įstatymų retroaktyvų taikymą“,³³¹ EŽTT – primindamas, jog įstatymo sąvoka vartojama šiame straipsnyje yra „konceptija, apimanti rašytinę ir nerašytą teisę bei kelianti prieinamumo bei numatomumo reikalavimus“³³² išanalizavo ne tik nacionalinę teisę, galimai įtvirtinusią karo nusikaltimus, bet ir tarptautinę.³³³

EŽTT, prieš atlikdamas taikytinos teisės analizę, pažymėjo, jog karo nusikaltimų reglamentavimą įtvirtinanti nuosta, reglamentuota „1961 m. Baudžiamajame kodekse <...> 1993 balandžio 6 d., <...> nors numato atitinkamas veikas kaip karo įstatymų ir papročių pažeidimų pavyzdžius, tiksliai karo nusikaltimų definicijai nustatyti, remiamasi „dabartinėmis teisinėmis konvencijomis“, <...> [dėl šios priežasties] nuteisimas už karo nusikaltimus yra grįstas labiau tarptautine nei nacionaline teise ir privalo, Teismo požiūriu, būti vertinamas vadovaujantis tokia, [tarptautinės teisės], perspektyva“.³³⁴ Atsižvelgdamas į šį pastebėjimą, EŽTT pabrėžė, jog yra būtina įvertinti ir nuspręsti ar 1944 m. egzistavusi tarptautinė teisė numatė pakankamai aiškų teisinį pagrindą, kuris būtų įgalinęs teismus nuteisti asmenį už karo

³²⁷ **Pastaba.** Nors nusikaltimai žmoniškumui šiame darbe nebuvo analizuoti, dera pažymėti, jog jų traktuotės ištakos slypi karo nusikaltimų traktuotėje. Nusikaltimai žmoniškumui gali būti padaromi ir taikos metu, tik jiems yra keliamas sistemiškumo ir bendros politikos požymių reikalavimas. FERDINANDUSSE, *supra note* 317, p. 727.

³²⁸ **Pastaba.** Latvija ir Estija 1940 m. taip pat buvo okupuotos SSRS (pažymėtina, jog abi valstybės patyrė ir nacistinės Vokietijos okupaciją 1941-1944 m.). Joms buvo „primesti“ (*supra note* 99) teisės aktai, galioję SSRS, kurių svarbiausi – nagrinėjamos temos kontekste – 1926 m. BK bei 1961 m. BK, kuris, su atitinkamais pakeitimais galiojo ir po abiejų valstybių nepriklausomybės atstatymo.

³²⁹ **Pastaba.** Primenant, jog EŽTK Lietuvoje yra tiesiogiai taikomas tarptautinis teisės aktas, o EŽTT sprendimai Lietuvos teismams yra privalomi, autorė veda atitinkamą paralelę, kurios pasekoje yra pateikiama ši mintis.

³³⁰ *Supra note* 325, *Kononov prieš Latviją*, para. 185.

³³¹ CASSESE, A. Balancing the Prosecution of Crimes against Humanity and Non-Retroactivity of Criminal Law: The Kolk and Kislyiy v. Estonia Case before the ECHR. *JICJ*, 2006, nr. 4, p. 410.

³³² *Supra note* 325, *Kononov prieš Latviją*, para. 185, antra pastraipa.

³³³ *Ibid.*, dalies „Faktai“, II ir III skyriai.

³³⁴ *Ibid.*, para. 196.

nusikaltimus.³³⁵ Pažymėtina, jog EŽTT tikrino: ar tarptautinė teisė numatė individualią baudžiamąją atsakomybę; ar konkrečios veikos buvo pripažįstamos karo nusikaltimais; ar buvo nustatyti senaties terminai; galiausiai, ar kaltinamasis, atlikdamas atitinkamą veiką, galėjo numatyti, jog už tai gresia baudžiamoji atsakomybė kaip už karo nusikaltimą. Į visus šiuos klausimus EŽTT rado atsakymus karo įstatymuose bei papročiuose³³⁶ ir konstatavo, jog V. Kononov „nuteisimas už karo nusikaltimus nesudaro Konvencijos 7 str. 1 d. pažeidimo, <...> dėl šios priežasties, nuteisimo nėra būtina vertinti pagal Konvencijos 7 str. 2 d.“³³⁷

Atsižvelgdama į šiame EŽTT sprendime išdėstytas mintis, autorė pažymi, jog BK XV skyriuje įtvirtintas karo nusikaltimų reglamentavimas turėtų būti vertinamas kaip THT nuostatų atspindys, o kvalifikuojant nusikalstamas veikas turėtų būti atsižvelgiama į tarptautinę šių nuostatų perspektyvą.

2.4.2.2. 2006 m. sausio 17 d. sprendimas dėl bylos Kolk ir Kislyiy prieš Estiją priimtimumo

Šioje byloje EŽTT taip pat turėjo pasisakyti dėl EŽTK 7 str., nusprenddamas ar jo nepažeidė Estijos teismai. Pastebėtina, jog, nusikaltimų žmoniškumui atveju, EŽTT sprendime nebuvo pateikiama tokia nuodugni tarptautinės teisės analizė, kaip byloje *Kononov prieš Latviją*. Šį darbą, iš esmės, atliko Estijos teismai, remdamiesi „*Aukščiausiojo Teismo Konstitucinės kontrolės skyriaus pozicija, <...> [jog] pagal tarptautinės teisės pirmumo (angl. - supremacy) koncepcijos prigimtį, valstybės turi pareigą paisyti tarptautinės teisės normų, įskaitant paprotines, <...> [o Estijos] Konstitucijos 3 straipsnis [numato] – visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai ir normos yra neastkiriama Estijos teisinės sistemos dalis*“.³³⁸

Vertindamas Estijos teismų sprendimus ir primindamas, jog nacionalinės teisės taikymo ir interpretacijos klausimai, net jei nacionalinė teisė grįsta tarptautinės teisės nuostatomis ar tarptautiniais susitarimais, priklauso nacionalinių teismų jurisdikcijai, o EŽTT vaidmuo yra užtikrinti, jog šių teismų pateikiama interpretacija būtų suderinama su EŽTK,– EŽTT pažymėjo „*neturįs jokių argumentų, kurie leistų prieiti kitokią, [nei Estijos teismų pateikta], išvadą*“.³³⁹

Dera pastebėti, jog EŽTT argumentacija, kuria grindžiamas šis sprendimas, susilaukė kritikos, tačiau pats sprendimas, iš esmės, laikytinas teisingu.³⁴⁰ Estijos teismai baudžiamosios teisės netaikė retroaktyviai ir EŽTK 7 str. 1 d. nebuvo pažeista, kadangi tarptautinė teisė – iki

³³⁵ *Ibid.*, para. 199.

³³⁶ *Ibid.*, para. 244.

³³⁷ *Ibid.*, para. 245, 246.

³³⁸ *Supra note 326, Kolk ir Kislyiy prieš Estiją*.

³³⁹ *Ibid.*

³⁴⁰ CASSESE, *supra note 331*, p. 417-418.

šių nusikaltimų įvykdymo – jau buvo kriminalizavusi civilių gyventojų trėmimą.³⁴¹ Apžvelgus šį EŽTT sprendimą, autorė pažymi, jog prie pastebėjimų, pateiktų trumpai aptarus bylą *Kononov prieš Latvija*, derėtų pridurti išvalgą, jog Estija yra pripažinusi tarptautinės teisės daromos įtakos svarbą, sprendžiant baudžiamąsias bylas. Tai, kaip jau aptarta, yra išreikšta Estijos Konstitucijos 3 str., teismų praktikoje, galiausiai, tokia Estijos pozicija buvo įvertinta ir EŽTT.

Autorės nuomone, aptarta EŽTT pozicija – teismų sprendimų, priimtų Latvijoje ir Estijoje, atžvilgiu – yra ryškus teigiamas rodiklis, kuris galėtų būti pripažintas kaip kaimyninių šalių teisminės praktikos, nagrinėjant bylas dėl sunkiausių tarptautinių nusikaltimų,³⁴² tendencija, kuri – autorės nuomone – atitinkamu mastu galėtų ar net turėtų daryti įtaką ir Lietuvos teismų praktikai, nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, numatytų BK XV skyriuje, arba bent skatinti keisti požiūrį į galimybę remtis tarptautiniai teisės aktais, kaip pirminiais šaltiniais, apibrėžiančiais atitinkamo nusikaltimo sudėtį.

Nepaisant tokių pastebėjimų, dera atkreipti dėmesį, jog LR Teisingumo ministerija šiais dienai laikosi pozicijos, jog „*baudžiamajoje teisėje tiesiogiai taikomas gali būti tik Baudžiamasis kodeksas, <...> išimčių nenumatyta <...> dėl ratifikuotų tarptautinių sutarčių nuostatų, <...> [tad] jos tiesioginio veikimo baudžiamajoje teisėje <...> neturi, kol nėra perkeliama į BK*“.³⁴³ Tokia pozicija iš esmės tebėra remiama pastebėjimais, kuriuos 1995 m. išreiškė LR Konstitucinis teismas,³⁴⁴ tačiau, dera pastebėti, jog per paskutiniuosius 16 metų Lietuva tapo aktyvia tarptautinės bendruomenės nare, dėl to augo tarptautinių sutarčių skaičius, o jų taikymo atžvilgiu įvyko nemažai pokyčių,³⁴⁵ tad – autorės nuomone – darytina prielaida, jog pokyčiai jau yra prasidėję, tik jie dar nėra perteikti teismų praktikoje.

³⁴¹ *Ibid.*, p. 418; *Supra note 326, Kolk ir Kislyiy prieš Estiją*.

³⁴² **Pastaba.** Tarptautiniais nusikaltimais, šio sakinio kontekste, vadinami nusikaltimai žmoniškumui, įtraukiant genocidą, ir karo nusikaltimai.

³⁴³ *Supra note 288, Pagrindinio komiteto išvada, 5 d. 1 p.*

³⁴⁴ LR Konstitucinio teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

³⁴⁵ RAVLUŠEVIČIUS, *supra note 324*, p. 29-33.

2.4.3. Diskusijų ir tendencijų – karo nusikaltimų traktuotės tematika – tarptautiniame lygmenyje apžvalga

Tarptautiniame lygmenyje vyksta, palyginus, aktyvi diskusija dėl galimybės atitinkamas THT nuostatas, ypač TBT RS – kaip naujausios THT normų kodifikacijos – atitinkamas dalis, pripažinti tiesiogiai taikomomis, sprendžiant klausimus – nagrinėjamu atveju – dėl asmenų, įtariamų padarius karo nusikaltimus, baudžiamosios atsakomybės. Dera atkreipti dėmesį, jog Lietuvos teisės mokslininkų tarpe taip pat pradėtos kelti mintys, jog THT nuostatų perkėlimas į nacionalinę teisę – vadinamoji normos transformacija – nėra vykdomas pakankamai sėkmingai,³⁴⁶ dėl to aptinkama tokios diskusijos – dėl tarptautinių sutarčių tiesioginio taikymo baudžiamojoje teisėje – atgarsių.³⁴⁷ Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje pamažu reiškiasi nauja teisinė mintis, autorės nuomone, svarbu trumpai apžvelgti diskusijas bei tendencijas, aptinkamas užsienio šalių teisės mokslo darbuose: pastarosios, autorės įsitikinimu, gali tapti papildomu atspirties tašku tolimesniems karo nusikaltimų traktuotės įgyvendinimo Lietuvoje pokyčiams.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva yra TBT RS šalimi, trumpai apžvelgiamos diskusijos bei tendencijos, susijusios su šiuo tarptautiniu teisės aktu. Pirmiausia, dera priminti, jog TBT RS imperatyviai nenumato Statuto šalims įpareigojimo vykdyti baudžiamąjį persekiojimą nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos ribose,³⁴⁸ tačiau TBT byloje *Katanga* tokį įpareigojimą išskaitė TBT RS preambulėje: pastarosios 4 ir 6 d. įtvirtintos deklaracijos atskleidžia, kad Statuto šalys vykdys baudžiamąjį persekiojimą už TBT RS įtvirtintus nusikaltimus ir už tuos, kuriuos numato paprotinė bei sutartinė THT, nors jie – siekiant politinio kompromiso – neįtraukti į TBT RS.³⁴⁹ Taip pat tenka pastebėti, jog apskritai, ne tik karo nusikaltimų atžvilgiu, TBT RS 6, 7 ir 8 str. numatytų nusikaltimų vertinimas – ar tai tarptautinės substanyviosios³⁵⁰ teisės (angl. – *substantive law*) išraiška, ar vis dėlto tik normos

³⁴⁶ ŽILINSKAS, *supra note 2*, p. 37; *supra note 65*, p. 150-151; ; ČEPAS, A. Tarptautinės baudžiamosios teisės normas įtvirtinančių sutarčių tiesioginio taikymo problema. *Teisės problemos*, 2007, nr. 1(55), 35-40 psl.

³⁴⁷ ČEPAS, *ibid.*, p. 34-45. **Pastaba.** Straipsnyje autorius analizuoja tarptautinių sutarčių tiesioginio taikymo galimybes, išryškindamas ekstradicijos institutą, tačiau pateikiamą analizę galima paraleliai vertinti ir BK XV skyriuje įtvirtintų karo nusikaltimų atžvilgiu.

³⁴⁸ **Pastaba.** Nors TBT RS yra sudėtinga bei detali tarptautinė sutartis, tačiau, nedera pamiršti, jog ji yra ir politinio – valstybių įgaliotųjų delegatų pasiekto – kompromiso išraiška. Tikėtina, kad dėl šios priežasties TBT RS nėra imperatyviai numatyta valstybių pareiga vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir taip užtikrinti TBT RS įtvirtintų apsaugų ir garantijų įgyvendinimą. Plačiau skaityti: AKHAVAN, P. Whither National Courts? The Rome Statute's Missing Half: Towards an Express and Enforceable Obligation for the National Repression of International Crimes. *JICJ*, 2010, nr. 8, p. 1245-1266.

³⁴⁹ *Ibid.*, p. 1248-1249; TBT apeliacinės instancijos 2009 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje *The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, nr. ICC-01/04-01/07, para. 85-86.

³⁵⁰ **Pastaba.** Sąvoka substanyvioji (lot. *Substantivus* – savarankiškas, esminis) vartojama sąmongai, siekiant išreikšti mintį dėl paprotinės teisės turiningumo.

apibrėžiančios teismo jurisdikciją – yra sudėtingas.³⁵¹ Kol nėra platesnės TBT praktikos, o ypač Apeliacinio skyriaus sprendimų, kėblu atsakyti į tokius klausimus. Pažymėtina, jog šiai dienai egzistuoja tendencija, skatinanti TBT RS įtvirtintų nuostatų vertinimą pateikti priklausomai nuo to, koku pagrindu TBT suteikiama jurisdikcija.³⁵² Statuto šalių atžvilgiu TBT RS 6, 7 ir 8 str. nuostatas yra linkstama laikyti substanyviosios teisės dalimi, grindžiant, jog jų pamatai esti paprotinėje bei sutartinėje THT, ir atitinkamai laikyti jas tiesiogiai taikomomis visiems Statuto šalies piliečiams ar jos teritorijoje esantiems asmenims.³⁵³ Visgi autorė linkusi palaikyti poziciją, jog skubėti teikti išvadas dėl TBT RS tiesioginio taikymo – neverta: tarptautiniame lygmenyje vyksta daug diskusijų, tad, siekiant tinkamai įvertinti tokios tendencijos įgyvendinimo galimybes Lietuvoje, jas dera išanalizuoti nuodugniai. Dėl šios priežasties yra pateikiama kita alternatyvi tendencija, kuri – autorės nuomone – yra priimtinesnė.

Tarptautinėje teisėje yra pripažįstama, kad tarptautinės sutartys, „*skirtos taikyti ginkluotų konfliktų metu <...> ne tik nenutrūksta prasidėjus konfliktui, bet ir pradedamos tiesiogiai taikyti konflikto šalims*“,³⁵⁴ kaip jau aptarta šiame magistro darbe, tokios sutartys įpareigoja valstybes taikyti atsakomybę tarptautinių sutarčių nuostatas pažeidusiems asmenims. Dėl šios priežasties egzistuoja diskusija ar tokios, valstybių valia sukurtos, nuostatos negalėtų būti pripažįstamos tiesiogiai įpareigojančiomis asmenis, o esant tokio pobūdžio įpareigojimui ir tiesiogiai taikomomis, sprendžiant klausimus dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo už atitinkamų nuostatų pažeidimus?³⁵⁵ Teigiamą atsakymą suponuoja tarptautinės bendruomenės palaikoma pozicija, jog paprotinė THT tiesiogiai įpareigoja asmenis paisyti atitinkamų papročių, kurie, beje, taip pat sukurti valstybių, tad, iš principo, tokį įpareigojimą gali numatyti ir tarptautinė sutartis.³⁵⁶

Autorės pastebėjimu, tokių diskusijų ištakos gali slypėti nacionalinių teismų praktikoje.³⁵⁷ Pastaroji rodo, jog baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas, kurios turėtų būti įvardijamos karo nusikaltimais, yra taikoma vadovaujantis labai skirtingais pagrindais, kurių tarpe retai minimos THT nuostatos, o tokia praktika priveda prie švelnių ar net išteisinamųjų nuosprendžių.³⁵⁸ Žinoma, ta pati teismų praktika rodo, kad „rimtų pažeidimų“ režimas „*gali būti efektyvus instrumentas kovoje su nebaudžiamumu už karo nusikaltimus, kuomet valstybės jį*

³⁵¹ **Pastaba.** Keliami klausimai, kaip turėtų būti vertinamos TBT RS nuostatos, kuomet valstybė tapusi TBT RS šalimi po jo įsigaliojimo, pasinaudoja 12 str. 3 d. numatyta galimybe ir suteikia teismui jurisdikciją nuo TBT RS įsigaliojimo dienos (2002 m. liepos 1 d.). Taip pat keliami klausimai dėl JT ST kreipimosi pagal 13 str. b) p. ir pan. Plačiau skaityti: MILANOVIC, M. Is the Rome Statute Binding on Individuals? (And Why We Should Care). *JICJ*, 2011, nr. 9, p. 25-52.

³⁵² *Ibid.*, p. 49-51.

³⁵³ MILANOVIC, *supra note* 351, p. 52.

³⁵⁴ VADAPALAS, *supra note* 51, p. 184.

³⁵⁵ MILANOVIC, *supra note* 351, 25-27;

³⁵⁶ *Ibid.*, p. 38-47.

³⁵⁷ FERDINANDUSSE, *supra note* 317, p. 723-741.

³⁵⁸ *Ibid.*, p. 741

vertina rimtai“.³⁵⁹ Šiame darbe jau buvo minėta Estijos teismų praktikos tendencija dėl THT nuostatų taikymo kvalifikuojant karo nusikaltimus, tad dera pastebėti, jog panaši tendencija yra susiklosčiusi ir Vengrijoje: pastarosios „*Konstitucinis Teismas, <...> palaikydamas poziciją, jog egzistuoja sui generis poreikis vieningai reaguoti į tarptautinius nusikaltimus, <...> sankcionuoja baudžiamojo persekiojimo vykdymą tiesiogiai vadovaudamasis (paprotine) tarptautine teise,<...> [dėl šios priežasties] baudžiamasis persekiojimas yra vykdomas remiantis principais įtvirtintais EŽTK 7 str. 2 d. ir [JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto] 15 str. 2 d.*“.³⁶⁰

Apibendrinant, dera priminti, jog karo nusikaltimų traktuotės ištakos slypi paprotinėje ir sutartinėje THT – tai patvirtina ne tik TBTJ, TBTR, TBT ar kiti tarptautiniai teismai, bet ir EŽTT praktika, teisės mokslininkai, – tad nacionalinėje teisėje pateikiant tik šios traktuotės atspindį, nors ir labai tikslų, taikant baudžiamąją atsakomybę dera atsižvelgti į karo nusikaltimų traktuotę, įtvirtintą tarptautiniuose teisės šaltiniuose – paprotinėje bei sutartinėje THT, tarptautinių baudžiamųjų teismų praktikoje bei užsienio valstybių *opinio juris*.

³⁵⁹ FERDINANDUSSE, *supra note* 317, p. 741.

³⁶⁰ FERDINANDUSSE, W. The Interaction of National and International Approaches in the Repression of International Crimes. *The European Journal of International Law*, 2004, Vol. 15, nr. 5, p. 1052-1053.

Išvados ir pasiūlymai

1. Pamatinės tarptautinės karo nusikaltimų traktuotės nuostatos buvo suformuluotos XIX a. viduryje, tačiau tolimesnė šios traktuotės raida, vis dėlto, nebuvo nuosekli, kadangi tarptautinės bendruomenės valiai – formuoti naujas THT nuostatas, pildančias bei keičiančias karo nusikaltimų reglamentavimą tarptautiniame lygmenyje – įtaką darantys veiksniai: ginkluotų konfliktų pobūdis, jų pasireiškimo laipsnis, sukeltų neigiamų padarinių mastas,– sulaukdavo tarptautinės bendruomenės reakcijos, priklausančios nuo politinių kiekvienos valstybės interesų.
2. Išskirtini du tarptautinės karo nusikaltimų traktuotės raidos etapai: 1) karo nusikaltimai kaip karo įstatymų bei papročių pažeidimai, už kuriuos individuali baudžiamoji atsakomybė taikoma tik nacionalinės teisės pagrindu (XIX a. vidurys – XX a. vidurys); 2) karo nusikaltimai, už kuriuos individuali baudžiamoji atsakomybė taikoma tarptautinių baudžiamųjų teismų pagal paprotinę bei sutartinę THT ir nacionalinių teismų, pagal vietos nacionalinę teisę, kurioje atsispindi THT nuostatos (nuo XX a. vidurio). Pokyčiai, priskirtini antrajam raidos etapui, suformavo šiuolaikinę tarptautinę karo nusikaltimų traktuotę, kuri yra: paprotinės bei sutartinės THT, tarptautinių baudžiamųjų teismų jurisprudencijos ir pasaulio valstybių *opinio juris*, atskleidžiamos analizuojant karo nusikaltimų reglamentavimą konkrečioje valstybėje, bei baudžiamosios atsakomybės realizavimo, remiantis tokiu reglamentavimu, praktiką,– sintezės rezultatas.
3. Preliminariaisiais karo nusikaltimų požymiais, suponuojančiais pagrindą karo nusikaltimo padarymo fakto prezumpcijai, kuri tampa atspirties tašku tolimesniam atitinkamų karo nusikaltimų kvalifikavimui,– pripažįstami: karo nusikaltimo padarymo laikas ir jungtis, kurią būtina nustatyti tarp ginkluoto konflikto sukurtų aplinkybių ir padarytos nusikalstamos veikos.
4. Lietuvos pozicijos dėl karo nusikaltimų traktuotės pripažinimo užuomazgas galima išvelgti tarpukario metais, tačiau dėl tarptautinių politinių veiksnių – Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, suvereniteto suvaržymo dviejais okupaciniais režimais,– ši traktuotė nebuvo įtvirtinta.
5. Karo nusikaltimai Lietuvos baudžiamajame įstatyme reglamentuoti tik 1998 m., tačiau šio reglamentavimo spragos ir neatitikimai – atsižvelgiant į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus bei primenant, jog okupacijų ir 1990–1991 m. laikotarpiu buvo padaryti karo arba jiems prilygintini nusikaltimai,– parodo, jog Lietuvos požiūris į karo nusikaltimų traktuotę po nepriklausomybės atsavytmo nebuvo adekvatus.

6. Teismų praktikoje, neaptinkant nuorodų į tarptautinės teisės šaltinius, teisinį okupacijų ar 1990-1991 m. situacijų vertinimą, pažymėtina, remtasi valstybės pripažinta pozicija, kuri labiau atspindi politinę valią. Tai antrina išvada, jog Lietuvos požiūris į karo nusikaltimų traktuotę yra atsainus.
7. Lietuvos požiūrio permainos tarptautinės karo nusikaltimų traktuotės atžvilgiu įvyko tik 2010 m., kuomet, artėjant senaties terminų pabaigai atitinkamų rezonansinių bylų, kuriose asmenys galėtų būti kaltinami karo nusikaltimų padarymu, atžvilgiu ir EŽTT pateikus reikšmingą sprendimą byloje *Kononov prieš Latviją*, buvo atkreiptas dėmesys į karo nusikaltimų reglamentavimo spragas ir neatitikimus.
8. 2011 m. kovo 22 d. BK XV skyriaus svarbiausi pakeitimai – karo nusikaltimų, padaromų netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, kriminalizavimas; agresijos požymio, padėsiančio tiksliau įvertinti 1990–1991 m. situaciją tarptautinės teisės aspektu, įtvirtinimas; apgaulės, draudžiamos THT, požymio įtvirtinimas; aiškesnis bei platesnis individualios bei „vado atsakomybės“ doktrinos perteikimas,– pakeitė karo nusikaltimų reglamentavimą, kuris – su tam tikromis pastabomis – žymiai tiksliau atspindi tarptautinę karo nusikaltimų traktuotę.
9. Autorė pažymi, jog dabartinis karo nusikaltimų reglamentavimas yra pakankamai lygiagretus su pateiktu THT, tačiau, karo nusikaltimų traktuotės Lietuvoje pripažinimui tarptautinės traktuotės atspindžiu, būtina keisti nusikalstamas veikas kvalifikuojančių subjektų požiūrį. Dėl šios priežasties, atsižvelgdama į EŽTT poziciją bei tendencijas tarptautiniame lygmenyje, autorė siūlo suformuoti bendrą karo nusikaltimų kvalifikavimo sampratą, kurios pagrindu nusikalstamas veikas kvalifikuojantys subjektai galėtų arba net turėtų atsižvelgti į tarptautinę karo nusikaltimų traktuotę: tokios galimybės egzistuoja, tad jomis turi būti pasinaudota.

Literatūros sąrašas

1. Teisės aktai:

1.1. Baudžiamieji įstatymai:

1. 2011 m. kovo 22 d. Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymas. Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1805.
2. 2008 m. sausio 18 d. Baudžiamojo kodekso 109 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 15-516.
3. LR Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 39(1) ir 306(1) straipsniais įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 38-1733.
4. LR baudžiamasis kodeksas (aktualus nuo 2003 m. sausio 1 d. iki 2003 m. balandžio 30 d.). Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-147. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=203576> [žiūrėta 2011 m. vasario 6 d.]
5. LR Baudžiamojo kodekso 8(1), 11(1), 45, 53(1), 232(1), 232(2), 232(5), 232(8), 312, 321(2) straipsnių pakeitimo, 232(3) straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 340(1) straipsniu įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5544.
6. LR baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
7. 1998 m. birželio 9 d. LR įstatymas „Dėl Baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktuoju skirsniu „Karo nusikaltimai“ (333-344 straipsniai), 8(1), 24, 25, 26, 35, 49, 295 straipsnių papildymo ir pakeitimo, 219 ir 261 straipsnių pripažinimo netekusiais galios“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 58 (Atitaisymas)
8. LTSR baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-147.
9. Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. *Официальный текст с изменениями по состоянию на 1 марта 1957 года.* [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.kodeks-luks.ru>> [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]
10. Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241189>> [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]

11. Baudžiamojo Statuto įvedamasis įstatymas. Baudžiamasis Statutas. Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 2. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter_archyvas/dokpaieska_arch.showdoc l?p_id=113361> [žiūrėta 2011 m. vasario 1 d.]

1.2. Kiti Lietuvos teisės aktai:

12. LR Konstitucija. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
13. 1990 m. kovo 31 d. įstatymas Nr. I-14 „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-224.
14. 1990 m. kovo 11 d. aktas Nr. I-12 „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“. Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-222.
15. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktas. Lietuvos Taryba, Vilnius, 1918. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=598&p_d=2816&p_k=1> [žiūrėta 2011 m. sausio 13 d.]
16. LR baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 46 Atitaisymas.
17. LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1985, Nr. 1 – 1.
18. LR ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1927.
19. LR kariuomenės drausmės statuto patvirtinimo įstatymas. Kariuomenės drausmės statutas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 51-1635.
20. LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16.
21. 1993 m. liepos 16 d. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 32-735.
22. 2007 m. rugsėjo 20 d. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomo protokolo dėl papildomos skiriamosios emblemos priėmimo (III protokolo) ratifikavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2007, Nr. 114-4628.
23. 2003 m. balandžio 1 d. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto ratifikavimo įstatymas Nr. IX-1408. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2156.
24. 2002 m. lapkričio 12 d. 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 metų fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose ratifikavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5727.

25. 2000 m. spalio 10 d. Administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo 188(15) straipsniu ir 224, 259(1) straipsnių papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2745.
26. 1994 m. lapkričio 10 d. LR įstatymas „dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ Nr. I-551, priimto 1994 m. liepos 19 d., įsigaliojimo tvarkos“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 92-1800. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6017&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. vasario 11 d.]
27. 1994 m. liepos 19 d. Baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 60-1182. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=5904&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. vasario 11 d.]
28. 1992 m. balandžio 9 d. įstatymas Nr.I-2477 „dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“. Valstybės žinios, 1992, Nr. 13-342. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2006&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. balandžio 9 d.]
29. Karo teismo įstatatai. Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 5. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter_archyvas/dokpaieska_arch.showdoc_l?p_id=112052&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.]
30. 2010 m. gruodžio 14 d. LR Prezidento dekretas Nr. 1K-555 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 113¹ straipsniu įstatymo projekto“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 148-7574
31. 1998 m. gegužės 27 d. LR Seimo nutarimas Nr. VIII-757 „Dėl masinių trėmimų iš Lietuvos į SSRS paskelbimo karo nusikaltimais“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 51-1402.
32. 1998 m. balandžio 7 d. LR Ministro pirmininko potvarkis Nr. 110 „Dėl Lietuvos Respublikos delegacijos dalyvauti Jungtinių Tautų Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimo konferencijoje sudarymo“. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=53313&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]

33. 1997 m. lapkričio 6 d. LR Seimo rezoliucija dėl okupacijų laikotarpio masinių represijų, genocido ir kitų nusikaltimų žmonijai ir žmoniškumui bei karo nusikaltimų tyrimo. Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2629. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=46009&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
34. 1993 m. liepos 7 d. LR Vyriausybės potvarkis Nr. 515P „Dėl prisijungimo prie Ženevos konvencijų „Dėl karo aukų apsaugos““. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11421&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
35. 1992 m. balandžio 9 d. LR AT nutarimas Nr.I-2476 dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie 1948 12 09 Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį ir 1968 11 26 konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai. Valstybės žinios, 1992, Nr. 13-341. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2005> [žiūrėta 2010 m. balandžio 9 d.]
36. 1991 m. sausio 14 d. LR AT nutarimas Nr. I-946 dėl vadinamojo „Nacionalinio gelbėjimo komiteto“ veiklos politinio ir teisinio įvertinimo. Valstybės žinios, 1991, Nr. 3-70. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1052&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
37. 1991 m. sausio 14 d. LR AT pareiškimas dėl Tarybų Sąjungos masinės informacijos priemonių dezinformacijos apie padėtį Lietuvos Respublikoje. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=118708&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
38. 1991 m. sausio 11 d. LR AT kreipimasis į Lietuvos Respublikos žmones. Valstybės žinios, 1991, Nr. 3-54. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=118348&p_query=> [žiūrėta 2011 m. kovo 21 d.]
39. 1990 m. lapkričio 5 d. LR AT Prezidiumo ir Vyriausybės pareiškimas (dėl žmonių pagrobimo, sužalojimo). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117609&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
40. 1990 m. spalio 30 d. LR AT pareiškimas (dėl neteisėto šaukimo į Tarybinę armiją). Valstybės žinios, 1990, Nr. 32-766. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117675&p_query=kariuome_n%EB&p_tr2=2> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]

41. 1990 m. rugsėjo 19 d. LR AT Prezidiumo pareiškimas. (dėl politinės blokados). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117659&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
42. 1990 m. birželio 15 d. LR AT laiškas Suvienytųjų Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui Poniui Peresui De Kujeljarui. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117359&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
43. 1990 m. gegužės 23 d. LR AT pareiškimas Pasaulio Tautoms dėl Lietuvos Respublikos ekonominės blokados. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117347&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
44. 1990 m. balandžio 3 d. LR AT nutarimas Nr. I-100 dėl kreipimosi pagalbos į Raudonąjį Kryžių ir tarptautines žmogaus teisių organizacijas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 11-341. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=3&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
45. 1990 m. kovo 27 d. LR AT aukštoji vyriausybė nota. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117192&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
46. 1990 m. kovo 22 d. LR AT laiškas TSRS Aukščiausiajai Tarybai. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117171&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
47. 1990 m. kovo 19 d. LR AT pareiškimas dėl Tarybinių ginkluotųjų pajėgų Lietuvoje statuso. Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-255. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117165&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]
48. 1990 m. vasario 7 d. LTSR Aukščiausios tarybos nutarimas Nr. XI-3650 dėl 1939 metų Vokietijos-TSRS sutarčių ir jų pasekmių Lietuvai likvidavimo. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.archyvai.lt/exhibitions/kovo11/p7.htm>> [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]

1.3. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų (teismų) statutai:

49. Tarptautinio baudžiamąjo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamąjo teismo įsteigimui. Valstybės žinios, 2003, nr. 49-2165.

50. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai Statutas. Priimtas JT Saugumo tarybos rezoliucija nr. 827 (1993). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf> [žiūrėta 2010 m. spalio 3 d.]
51. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai Statutas. Priimtas JT Saugumo tarybos rezoliucija nr. 955 (1994). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.unictt.org/Portals/0/English/Legal/Statute/2010.pdf>> [žiūrėta 2010 m. spalio 3 d.]
52. Niurnbergo Tarptautinio karinio tribunolo Statutas. Londonas, 1945. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.]

1.4. Tarptautinės sutartys:

53. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų 2005 m. Papildomas protokolas dėl papildomos skiriamosios emblemos priėmimo (III protokolas). Valstybės žinios, 2007, Nr. 114-4635.
54. 1949 metų Ženevos konvencijų 1977 m. papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909.
55. 1949 metų Ženevos konvencijų 1977 m. papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910.
56. 1992 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos susitarimas dėl išvedamų Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų dalių, dalinių ir kariškių elgesio ir funkcionavimo taisyklių (su protokolu ir grafiku). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/unts/120001_144071/2/9/00001533.pdf> [žiūrėta 2011 m. kovo 11 d.]
57. 1991 m. liepos 29 d. sutartis tarp Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos ir Lietuvos Respublikos dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų.). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=97613&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2011 m. kovo 11 d.]
58. 1989 m. vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5734.
59. 1954 metų Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-478.
60. Charter of the United Nations and Statute of the International court of Justice. *United Nations*: Department of Public Information, 1985.
61. 1950 metų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.

62. 1949 metų I Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1905.
63. 1949 metų II Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1906.
64. 1949 metų III Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1907
65. 1949 metų IV Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1908.
66. 1933 m. liepos 5 d. Konvencija agresijai apibrėžti. Londonas, 1933. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.iilj.org/courses/documents/ConventionontheDefinitionofAggression.pdf>> [žiūrėta 2011 m. kovo 11 d.]
67. Lietuvos ir Britų Imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos konvencija dėl Klaipėdos Teritorijos. Vyriausybės žinios, 1924, Nr. 169-1186. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter_archyvas/dokpaieska_arch.showdoc_l?p_id=113575&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2011 m. kovo 30 d.]
68. Versalio taikos sutartis. Versalio rūmai, 1919 m. birželio mėn. 29 d. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.firstworldwar.com/source/versailles.htm>> [žiūrėta 2010 m. spalio 29 d.]
69. 1907 m. spalio 18 d. Hagos (IV) konvencijos priedas „Sausumo karo įstatymų ir papročių nuostatai“. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/195?OpenDocument>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 2 d.]
70. 1899 m. liepos 29 d. Hagos (II) konvencijos priedas „Sausumo karo įstatymų ir papročių nuostatai“. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/150?OpenDocument>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 2 d.]

2. Travaux préparatoires:

71. 2011 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso projektas Nr. 11-871-01. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=79590&p_query=&p_tr2=&p_org=8&p_fix=y&p_gov=n> [žiūrėta 2011 m. kovo 22 d.]
72. 2011 m. kovo 18 d. Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektas, Nr. XIP-2766(2). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=394559> [žiūrėta 2011 m. kovo 19 d.]

73. 2011 m. kovo 18 d. Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektui Nr. XIP-2766. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=394561> [žiūrėta 2011 m. kovo 19 d.]
74. 2011 m. kovo 9 d. Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektui Nr. XIP-2766. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=393900> [žiūrėta 2011 m. kovo 17 d.]
75. 2010 m. gruodžio 27 d. pasiūlymas Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektui Nr. XIP-2766. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=389865> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 28 d.]
76. 2010 m. gruodžio 14 d. Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projektas, Nr. XIP-2766. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388668> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 15 d.]
77. 2010 m. gruodžio 14 d. Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo bei papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Kodekso papildymo 113(1) straipsniu įstatymo projekto Nr. XIP-2766 aiškinamasis raštas. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388670> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 15 d.]
78. 2007 m. rugsėjo 20 d. Baudžiamojo kodekso 109 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2290. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298410> [žiūrėta 2011 m. vasario 4 d.]
79. 2007 m. birželio 1 d. Baudžiamojo kodekso 109 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2290 aiškinamasis raštas. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298415&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2011 m. vasario 4 d.]

80. 2000 m. kovo 23 d. 1949 metų Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų papildomų protokolų ratifikavimo įstatymo projekto Nr. P-2425 aiškinamasis raštas. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=97630&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]
81. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktuoju skirsniu “Karo nusikaltimai” (333-344 straipsniai), 8-1, 24, 25, 26, 35, 49, 295 straipsnių papildymo ir pakeitimo, 261 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto ir Baudžiamojo proceso kodekso 37, 134 ir 143 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [1998 m. birželio 1 d.]. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=57009&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.]
82. *Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, Kampala, 31 May – 11 June 2010. Official Records.* The Hague: International Criminal Court, (printed by Ipskamp), 2010.
83. *Report of International Law Commission. Sixty-second Session.* United Nations, New York, 2010, Nr. A/65/10. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/541/71/PDF/N1054171.pdf?OpenElement>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 3 d.]
84. *Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law.* International Law Association, Use of Force Committee, The Hague Conference 2010. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1022>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 3 d.]
85. *Resolutions adopted by the General Assembly during its Twenty-ninth Session, 17 September - 18 December 1974. Official Records: Twenty-ninth Session. Supplement No. 31 (A/9631).* New York: United Nations, 1975.
86. *Final Record of the Diplomatic Conference of Geneva of 1949.* Berne: Federal Political Department, 1949. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Dipl-Conf-1949-Final_Vol-2-B.pdf> [žiūrėta 2011 m. kovo 26 d.]
87. *Resolutions of the Geneva International Conference.* Geneva, 26-29 October 1863. in SCHINDLER, D., TOMAN, J. *The Laws of Armed Conflicts.* The Hague: Martinus Nijhoff Publisher, 1988, p. 230-231.

2. Specialioji literatūra:

2.1. Monografijos ir vadovėliai:

88. AKEHURST, M., MALANCZUK, P. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000.
89. BASSIOUNI, C. *International Criminal Law*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 3rd edition, Vol. I, 2008.
90. BASSIOUNI, C. *Introduction to International Criminal Law*. New York: Transnational Publishers, 2003.
91. CRYER, R., FRIMAN, H., *et al.* *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2nd edition, 2010.
92. ČIOČYS, P. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2002.
93. LA HAYE, E. *War Crimes in Internal Armed Conflicts*. New York: Cambridge University Press, 2008.
94. SOLIS, G. *Law of Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
95. ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., *et al.* *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009.
96. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

2.2. Straipsniai periodiniuose leidiniuose ir monografijose:

97. AKHAVAN, P. Whither National Courts? The Rome Statute's Missing Half: Towards an Express and Enforceable Obligation for the National Repression of International Crimes. *JICJ*, 2010, nr. 8, p. 1245-1266.
98. BIELIŪNAS, E. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 2008, nr. 69, p. 7-21.
99. BONAFE, B. I. Command Responsibility Between Personal Culpability and Objective Liability: Finding a Proper Role for Command Responsibility. *JICL*, 2007, nr. 5, p. 599-618.
100. CASSESE, A. Balancing the Prosecution of Crimes against Humanity and Non-Retroactivity of Criminal Law: The Kolk and Kislyiy v. Estonia Case before the ECHR. *JICJ*, 2006, nr. 4, p. 410-418.
101. ČEPAS, A. Tarptautinės baudžiamosios teisės normas įtvirtinančių sutarčių tiesioginio taikymo problema. *Teisės problemos*, 2007, nr. 1(55), p. 34-45.

102. FERDINANDUSSE, W. Prosecution of Grave Breaches in National Courts. *JICJ*, 2009, nr. 7, p. 723-741.
103. FERDINANDUSSE, W. The Interaction of National and International Approaches in the Repression of International Crimes. *The European Journal of International Law*, 2004, Vol. 15, nr. 5, p. 1041–1053.
104. FRULLI, M. Exploring the Applicability of Command Responsibility to Private Military Contractors. *JCSL*, 2010, nr. 15(3), p. 435-466.
105. KARSTEN, N. Distinguishing Military and Non-military Superiors: Reflections on the Bemba Case at the ICC. *JICJ*, 2009, nr. 7, p. 983-1004.
106. KATUOKA, S. Agresijos samprata tarptautinėje teisėje. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 10(88), p. 16-22.
107. KREß, C., HOLTZENDORFF, L. The Kampala Compromise on the Crime of Aggression. *JICJ*, 2010, nr. 8, p. 1179-1217.
108. LEE, J. The International Criminal Court: an Historic Leap Forward for Humanity. In *The Changing Face of International Criminal Law: Selected Papers*. Vancouver: The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2002, p. 183-199.
109. MANACORDA, S., MELONI, C. Indirect Perpetration versus Joint Criminal Enterprise: Concurring Approaches in the Practice of International Criminal Law? *JICJ*, 2011, nr. 9, p. 159-178.
110. MELONI, C. Command Responsibility: Mode of Liability for the Crimes of Subordinates or Separate Offence of the Superior? *JICJ*, 2007, nr. 5, p. 619-637.
111. MILANOVIC, M. Is the Rome Statute Binding on Individuals? (And Why We Should Care). *JICJ*, 2011, nr. 9, p. 25-52.
112. RAVLUŠEVIČIUS, P. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykis su Lietuvos teise. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 2(92), p. 28–36.
113. STEWART, J. G. The Future of the Grave Breaches Regime. *JICJ*, 2009, nr. 7, p. 855-877.
114. STOLIAROVAS, A. Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919 – 1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija. *Istorija*, 2010, nr. 79. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=259&Itemid=66#_edn16 [žiūrėta 2011 m. kovo 12 d.]

115. ŠPOKAUSKAS, D. Su kariavimo priemonėmis susiję karo nusikaltimai: tarptautinės humanitarinės teisės ir tarptautinės baudžiamosios teisės santykio problemos. *Teisė*, 2010, nr. 75, p.111-125.
116. ŽALIMAS D. SSRS okupacijos žalos atlyginimo įstatymas tarptautinės teisės normų kontekste. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 10(88), p. 22-32.
117. ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 2(104), p. 91-100.
118. ŽILINSKAS, J. Tarptautinių nusikaltimų tarptautinio pripažinimo problema ir SSRS okupacijos metu padaryti nusikaltimai. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 10(88), p. 33-39.
119. ŽILINSKAS J. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 2(80), p. 144-157.
120. ŽILINSKAS, J. „Genocidas“ – sąvokos traktuotė Lietuvoje ir užsienyje. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.genocid.lt/Leidyba/10/justinas.htm>> [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]

3. Teismų sprendimai:

3.1. Tarptautinių baudžiamųjų teismų sprendimai:

121. Tarptautinio Karinio Tribunolo sprendimas. Niurnbergas, 1946 m. rugsėjo 30 – spalio 1 d. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/judcont.asp> [žiūrėta 2010 m. sausio 30 d.]
122. TBTJ apeliacinės instancijos 2008 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje *Hadzihasanović*, nr. IT-01-47-A.
123. TBTJ apeliacinės instancijos 2004 m. liepos 29 d. sprendimas byloje *Blaškić*, nr. IT-95-14-A.
124. TBTJ apeliacinės instancijos 2002 m. birželio 12 d. sprendimas byloje *Kunarac et al.*, nr. IT-96-23/1-A.
125. TBTJ apeliacinės instancijos 1995 m. spalio 2 d. sprendimas (decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction) byloje *Tadić*, nr. IT-94-1.
126. TBTJ pirmosios instancijos 2008 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *Haradinaj et al.*, nr. IT-04-84-T.
127. TBTJ pirmosios instancijos 2007 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Dragomir Milošević*, nr. IT-98-29/1-T.

128. TBTJ pirmosios instancijos 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje *Mrkšić et al.*, nr. IT-95-13/1-T.
129. TBTJ pirmosios instancijos 2006 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Orić*, nr. IT-03-68-T.
130. TBTJ pirmosios instancijos 2006 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Hadzihasanović*, nr. IT-01-47-T.
131. TBTJ pirmosios instancijos 2005 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Halilović*, nr. IT-01-48-T.
132. TBTJ pirmosios instancijos 2005 m. sausio 31 d. sprendimas byloje *Strugar*, nr. IT-01-42-T.
133. TBTJ pirmosios instancijos 2004 m. birželio 6 d. sprendimas (decision on motion for judgement of acquittal) byloje *Slobodan Milošević*, nr. IT-02-54-T.
134. TBTJ pirmosios instancijos 2003 m. kovo 31 d. sprendimas byloje *Naletilić and Martinović*, nr. IT-98-34-T.
135. TBTJ pirmosios instancijos 1998 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Delalić*, nr. IT-96-21-T.
136. TBTR apeliacinės instancijos 2003 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Rutaganda*, nr. ICTR-96-3-A.
137. TBT apeliacinės instancijos 2009 m. rugsėjo 25 d. sprendimas (Judgment on the Appeal of Mr. Germain Katanga against the Oral Decision of Trial Chamber II of 12 June 2009 on the Admissibility of the Case) byloje *The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, nr. ICC-01/04-01/07.
138. TBT ikiteisminio tyrimo teisėjų 2009 m. birželio 15 d. sprendimas (Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Jean-Pierre Bemba Gombo) byloje *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, nr. ICC-01/05-01/08.
139. TBT ikiteisminio tyrimo teisėjų 2008 m. rugsėjo 30 d. sprendimas (decision on the confirmation of charges) byloje *The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, nr. ICC-01/04-01/07.
140. TBT ikiteisminio tyrimo teisėjų 2007 m. sausio 29 d. sprendimas (decision on the confirmation of charges) byloje *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, nr. ICC-01/04-01/06.

3.2. Kitų tarptautinių teismų sprendimai:

141. EŽTT 2010 m. gegužės 17 d. sprendimas byloje *Kononov prieš Latviją*. (Kreipimosi nr. 36376/04).
142. EŽTT 2006 m. sausio 17 d. sprendimas dėl bylos *Kolk ir Kislyiy prieš Estiją* priimtumo. (Kreipimosi nr. 23052/04; 24018/04).
143. EŽTT 2008 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą*. (Kreipimosi nr. 74357/01; 26764/02; 27434/02).
144. EŽTT 2007 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Jorgic prieš Vokietiją*. (Kreipimosi nr. 74613/01).
145. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2007 vasario 26 d. sprendimas byloje nr. 91, *Bosnija ir Hercegovina prieš Serbiją ir Juodkalniją*. (Case concerning the application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>> [žiūrėta 2011 m. kovo 26 d.]

3.3. Lietuvos Respublikos teismų sprendimai:

146. LR Konstitucinio teismo 1994 m. balandžio 13 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. gruodžio 22 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ 5 punkto pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.
147. LR Konstitucinio teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.
148. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis b.b. Nr. 2K-525/2009.
149. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. vasario 22 d. nutartis b.b. Nr. 2K-158/2005.
150. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 28 d. nutartis b. b. Nr. 2K-595/2001.
151. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gegužės 28 d. nutartis b.b. Nr. 1A-128/2009.
152. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 15 d. nuosprendis b.b. Nr. 1-76-508/08.
153. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 1999 m. rugpjūčio 23 d. nuosprendis b. b. Nr. 1-2/1999.

4. Papildomi šaltiniai:

154. BALAIŠIS A., SURGAILIS G. *Rusijos kariuomenės išvadimas iš Lietuvos dokumentuose*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005.
155. CLINTON H. R. *Seventieth Anniversary of the Welles Declaration*. Washington: Press statement, 2010 july 22. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.state.gov/secretary/rm/2010/07/144870.htm>> [žiūrėta 2011 m. vasario 5 d.]
156. HENCKAERTS, J. M., DOSWALD-BECK L. *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, Reprinted with corrections in 2009.
157. HENCKAERTS, J. M., DOSWALD-BECK L. *Customary International Humanitarian Law. Volume II: Practice*. (Part 1 and 2) Cambridge: Cambridge University Press, (printed by Rotolito Lombarda, Italy), 2005. (Aktualiausia šio rinkinio redakcija yra interaktyvi. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/customaryihl/eng/docs/v2>> [žiūrėta 2011 m. kovo 31 d.]
158. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*, 2002, p. 234-257.
159. LANDSBERGIS, V., URBANAVIČIUS, J. *et al Pamirštas SSRS karo nusikaltimas. Rainiai 1941 06 24-25*. Vilnius: Baltijos kopija, 2007 (antrasis papildytas leidimas).
160. MAROZAS, T. Karo vadų pareigos, jų įgyvendinimas ir atsakomybė pagal tarptautinę humanitarinę teisę: magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra, 2010. (Darbo vadovas – prof. dr. J. Žilinskas).
161. PIROČKINAS A. Klaipėdos krašto teismai – antilietuviškos politikos atrama. *Mokslo Lietuva*: straipsniai, 2010, nr. 6 (428). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://193.219.47.10/mokslo-lietuva/node/2593>> [žiūrėta 2011 m. kovo 25 d.]
162. LR prokuratūros veiklos 2010 metais ataskaita. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=394360&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2011 m. balandžio 2 d.]
163. *Lietuvos karinė doktrina*. Vilnius: Lietuvos kariuomenė, 2010.
164. *The Changing Face of International Criminal Law: Selected Papers*. Vancouver: The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2002.
165. Amicus Curiae Observations on Superior Responsibility submitted pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, regarding the Case *the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, nr. ICC-01/05-01/08. Amnesty International: 20 april 2009, nr. ICC-01/05-01/08-406.

166. Elements of Crimes (liet. – *Nusikaltimų požymiai*). Official Journal of the International Criminal Court, 2002, Nr. ICC-ASP/1/3(part II-B). [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Legal+Texts+and+Tools/Official+Journal/Elements+of+Crimes.htm>> [žiūrėta 2010 m. spalio 23 d.]
167. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. *ICRC*: editors Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, with the collaboration of J. S. Pictet, Geneva, 1987.
168. The Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary. *ICRC*: published under the general editorship of J. S. Pictet. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView>> [žiūrėta 2010 m. spalio 27 d.]
169. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal. *International Law Commission*: report covering its Second Session, 1950 June 5 – July 29, Document A/1316. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_1_1950.pdf> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 7 d.]
170. How is the Term „Armed Conflict“ Defined in International Humanitarian Law? *ICRC Opinion paper*, 2008, p. 1-5. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/armed-conflict-article-170308.htm>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 7 d.]
171. Movement Position Statement on vulnerable people fleeing the violence in Northern Africa. *ICRC Statement*, 2011 March 11. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/2011/movement-statement-2011-03-11.pdf>> [žiūrėta 2011 m. kovo 17 d.]
172. Provisional List of Delegations to the Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. Rome conference, Protocol and Liaison Service, nr. A/CONF-183/INF/5, 1998-06-16. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.legal-tools.org/en/go-to-database/ltfolder/0_3961/#results> [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]
173. The large-scale arrival of irregular migrants, asylum seekers and refugees on Europe's southern shores. *Council of Europe*: Parliamentary Assembly, 2011 April 13, Doc. 12581. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4da6cb062.html>> [žiūrėta 2011 m. balandžio 14 d.]
174. 2011 m. kovo 22 d. Seimo posėdžio nr. 300 darbotvarkė. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_sale.klaus_stadija?p_svarst_kl_stad_id=-9147> [žiūrėta 2011 m. kovo 22 d.]

175. Baudžiamosios bylos dėl nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų perduotos teismams. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/tabid/221/Default.aspx>> [žiūrėta 2011 m. kovo 25 d.]
176. International Humanitarian Law - Treaties & Documents: ICRC database. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf>> [žiūrėta 2011 m. kovo 31 d.]
177. JT narių istoriniai faktai bei informacija. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <[http://treaties.un.org/Pages/HistoricalInfo.aspx?#"Lithuania"](http://treaties.un.org/Pages/HistoricalInfo.aspx?#)> [žiūrėta 2011 m. kovo 30 d.]

Santrauka

XX a. Lietuva ir jos gyventojai nukentėjo nuo ginkluotų konfliktų – ypač okupacijų bei 1990–1991 m. susidariusios situacijos,– kurių metu buvo padaryti karo arba jiems prilygintini nusikaltimai. Kadangi pastarųjų tinkamas kvalifikavimas priklauso ne tik nuo nurodytosios situacijos, bet ir nuo karo nusikaltimų traktuotės vertinimo, šiame magistro darbe nagrinėjama Lietuvoje pripažįstama karo nusikaltimų traktuotė, laikantis pozicijos, jog ji yra tarptautiniame lygmenyje įsitvirtinusios traktuotės atspindys.

Atsižvelgiant į tokio darbo aktualumą bei poreikį, darbe pateikiama ne tik karo nusikaltimų reglamentavimo LR BK apžvalga, bet ir nustatoma, kuomet aptinkamos pirmosios karo nusikaltimų traktuotės užuomazgos Lietuvoje, kaip kito Lietuvos požiūris šių nusikaltimų atžvilgiu, kokios galėjo būti šio požiūrio permainų priežastys. Kadangi šiame magistro darbe daugiau dėmesio skiriama traktuotės raidai Lietuvoje, atitinkami karo nusikaltimų požymiai, darantys ryškiausią įtaką karo nusikaltimų traktuotės Lietuvoje permainoms, susilaukia išskirtinio dėmesio

Laikantis prielaidos, jog karo nusikaltimų traktuotė, pripažįstama valstybėje, yra atskleidžiama analizuojant tokių nusikaltimų reglamentavimą bei baudžiamosios atsakomybės realizavimo, remiantis tokiu reglamentavimu, praktiką, atspindžio tikslumui nustatyti, darbe apžvelgiama Lietuvos teismų praktika, kurioje nagrinėjami karo arba jiems prilygintinių nusikaltimų kvalifikavimo klausimai. Galiausiai, yra atsižvelgiama į tarptautines tendencijas, kurios galėtų daryti įtaką karo nusikaltimų traktuotės tolimesniai raidai Lietuvoje arba net pakreipti Lietuvos teismų praktiką.

Summary

Lithuania and Lithuanian population during the 20th century have suffered from armed conflicts, especially the occupations and the situation that developed in the years 1990–1991, during which war crimes or crimes, that are efficiently similar to war crimes, were perpetrated. Regarding the fact that qualification of the mentioned crimes depends not only on the evaluation of the before mentioned situations, but also on the treatment of war crimes, an overview of the latter, recognized in Lithuania, is submitted in this thesis, holding that the treatment of war crimes in a state is a reflection of the one set out in the international level.

Noticing the need for a specific insight, not only the current implementation of war crimes, present in the Criminal Code of the Republic of Lithuania, is overviewed in this thesis. Whereas there is also defined when the first foundation for the treatment of war crimes was set out in Lithuania, how was the approach changing towards these crimes and which might have been the reasons. Since more attention in this thesis is paid for the evolution of the treatment of war crimes in Lithuania, specific war crime elements request more attention, because of their obvious impact, which might issue subsequent changes.

Recalling, that the treatment of war crimes, recognised by a state, is revealed while analysing the implementation of war crimes and the state practice of enforcing criminal responsibility, entailed by the latter, while willing to judge on the accuracy and consistency of the forth mentioned reflection, an overview of the Lithuanian Courts practice, regarding questions of war crimes or crimes, that are efficiently similar, is presented in this thesis. Subsequently, tendencies growing in the international level are also presented, since they are closely related to the treatment of war crimes and might have an important impact on the further changes towards the treatment in Lithuania and might even modify the direction of current state practice.

Priedas nr. 1

Tarptautinės humanitarinės teisės aktai, kurių dalyve Lietuva tapo tarpukario metais³⁶¹

Tarptautinės humanitarinės teisės aktas	Lietuvos veiksmai
Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. Ženeva, 1906 m. liepos 6.	1921.09.03 prisijungė
1925 m. protokolas dėl troškinamųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo. Ženeva, 1925 m. birželio 17.	1925.06.17 pasirašė 1933.06.15 ratifikavo
Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. Ženeva, 1929 m. liepos 27.	1939.02.27 prisijungė
Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. Ženeva, 1929 liepos 27.	1939.02.27 prisijungė
Procès-verbal dėl povandeninių laivų karo vedimo taisyklių nustatytų 1930 m. balandžio 22 d. Londono Sutarties IV dalyje. Londonas, 1936 m. lapkričio 6.	1936.11.06 pasirašė 1938.01.27 ratifikavo

³⁶¹ Remiantis TRKK informacija, pateikiama sutartinės THT duomenų bazėje. Prieiga prie šios duomenų bazės per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/Pays?ReadForm&c=LT>>

Priedas nr. 2

Karo nusikaltimų reglamentavimo pokyčiai.

1961 m. BK (paskutiniosios aktualios redakcijos) ir 2000 m. priimto BK atitinkamų straipsnių dispozicijų lyginamoji lentelė

	XV skyrius NUSIKALTIMAI ŽMONIŠKUMUI IR KARO NUSIKALTIMAI ³⁶²	XVIII skirsnis KARO NUSIKALTIMAI ³⁶³
1.	<p>101 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas Tas, kas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos metu pažeisdamas tarptautinės humanitarinės teisės normas įsakė žudyti ar žudė: asmenis, kurie kapituliavo sudėdami ginklus arba neturėdami kuo priešintis; sužeistus asmenis, ligonius ar žūvančio karo laivo jūreivius; karo belaisvius; okupuotoje, aneksuotoje, užgroboje ar karo veiksmų teritorijoje buvusius civilius ar kitus asmenis, kuriems karo metu suteikiama tarptautinė apsauga,</p>	<p>333 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas Tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto ar okupacijos metu įsakant žudyti ar žudant: asmenis, kurie kapituliavo sudėdami ginklus ar neturėdami kuo priešintis; sužeistuosius, ligonius ar žūvančio karo laivo jūreivius; karo belaisvius; okupuotoje, aneksuotoje, užgroboje ar karo veiksmų teritorijoje buvusius civilius ar kitus asmenis, kuriems karo metu suteikiama tarptautinė apsauga.</p>
2.	<p>102 straipsnis. Okupuotos valstybės civilių trėmimas Tas, kas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis įsakė trėmti ar trėmė civilius gyventojus iš okupuotos ar aneksuotos teritorijos į okupavusios ar aneksavusios arba trečiosios šalies teritoriją; įsakė perkelti ar perkėlė okupuotos valstybės civilius gyventojus į okupavusios šalies teritoriją.</p>	<p>334 straipsnis. Okupuotos valstybės civilių trėmimas Karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis civilių trėmimas (deportavimas) iš okupuotos ar aneksuotos teritorijos į okupavusios ar aneksavusios arba trečiosios šalies teritoriją.</p>
3.	<p>103 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais Tas, kas karo ar tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis pažeisdamas tarptautinės humanitarinės teisės normas sunkiai sužalojo ar susargdino arba kankino sužeistus asmenis, ligonius, žūvančio karo laivo jūreivius, karo belaisvius, civilius ar kitus tarptautinės humanitarinės teisės saugomus asmenis, atliko su jais biologinį ar medicininį eksperimentą, neteisėtai paėmė persodinti jų organą ar audinį, neteisėtai ėmė jų kraują arba kitaip nežmonišškai su jais elgėsi, baudė kriminalinėmis bausmėmis be nepriklausomo</p>	<p>335 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais Tarptautinių humanitarinės teisės normų pažeidimas karo ar tarptautinio ginkluoto konflikto metu sunkiai sužalojant, susargdinant arba kankinant sužeistuosius, ligonius, žūvančio karo laivo jūreivius, karo belaisvius, civilius ar kitus tarptautinės humanitarinės teisės saugomus asmenis ar atliekant su jais biologinius ar medicininius eksperimentus, neteisėtai paimant persodinti jų organus ar audinius, neteisėtai imant jų kraują ar kitaip nežmonišškai su jais elgiantis, taip pat nukautųjų kūnų išniekinimas keršto arba teroro tikslu.</p>

³⁶² LR Baudžiamasis kodeksas, Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741

³⁶³ LR Baudžiamasis kodeksas (aktualus nuo 2003 m. sausio 1 d. iki 2003 m. balandžio 30 d.). Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-147.

	ir nešališko teismo sprendimo ar be gynybos garantijų teisme arba išniekino nukautųjų palaikus.	
4.	<p>104 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų turto apsaugos karo metu pažeidimas</p> <p>Tas, kas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis pažeisdamas tarptautinės humanitarinės teisės normas prievarta išvarė iš gyvenamosios vietos ar perkeldino civilius gyventojus, ar privertė juos pereiti į kitą tikėjimą; žagino moteris, įtraukė jas į seksualinę vergovę ar vertė jas užsiimti prostitucija; priverstinai sterilizavo arba apvaisino; naudojo bauginimo ir teroro priemones; ėmė įkaitus; taikė kolektyvines bausmes; uždarė į koncentracijos stovyklą; atskyrė vaikus nuo tėvų ar globėjų; sukėlė jiems mirties nuo bado grėsmę; baudė kriminalinėmis bausmėmis be nepriklausomo ir nešališko teismo sprendimo arba be gynybos garantijų teisme; konfiskavo jų turtą ar vykdė didelio masto jo nusavinimą, nepateisinamą kariniu būtinumu; nustatė nepagrįstai dideles kontribucijas bei rekvizicijas.</p>	<p>336 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų teisių apsaugos karo metu pažeidimas</p> <p>Tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis: išvarant iš gyvenamosios vietos ar perkeldinant; priverčiant pereiti į kitą tikėjimą; žaginant moteris ar verčiant jas užsiimti prostitucija; naudojant įbauginimo ir teroro priemones, imant įkaitus, taikant kolektyvines bausmes, neteisėtai uždarant į koncentracijos stovyklą, atskiriant vaikus nuo tėvų ar globėjų, sukeltiant bado mirties grėsmę gyventojams, nubaudžiant kriminaline bausme be nepriklausomo teismo sprendimo arba be gynybos garantijų teisme, konfiskuojant jų turtą ar dideliu mastu jį nusavinant arba sunaikinant, kai tai nepateisinama kariniu būtinumu; nustatant neteisėtas ir nepagrįstai dideles kontribucijas bei rekvizicijas.</p>
5.	<p>105 straipsnis. Civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotuosiose pajėgose</p> <p>Tas, kas karo, ginkluoto tarptautinio konflikto, okupacijos ar aneksijos metu pažeisdamas tarptautinę humanitarinę teisę vertė civilius ar karo belaisvius tarnauti jų prieš ginkluotuosiose pajėgose, naudojo juos kaip gyvąjį skydą karo operacijoje, ėmė ar verbavo vaikus iki penkiolikos metų į ginkluotąsias pajėgas arba panaudojo juos karo operacijoje.</p>	<p>338 straipsnis. Civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotuosiose pajėgose</p> <p>Tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis verčiant civilius arba karo belaisvius tarnauti prieš ar okupanto ginkluotuosiose pajėgose, arba civilių ar karo belaisvių kaip gyvojo skydo panaudojimas karo operacijoje.</p> <p>340⁽¹⁾ straipsnis. Vaikų ėmimas į karo tarnybą arba jų panaudojimas karo operacijoje³⁶⁴</p> <p>Asmenų iki aštuoniolikos metų ėmimas į karo tarnybą valstybės ginkluotosioms pajėgoms nepriklausančiose ginkluotose grupėse arba panaudojimas karo operacijoje.</p>

³⁶⁴ LR Baudžiamojo kodekso 8(1), 11(1), 45, 53(1), 232(1), 232(2), 232(5), 232(8), 312, 321(2) straipsnių pakeitimo, 232(3) straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 340(1) straipsniu įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5544, 12 str.

<p>6. 106 straipsnis. Saugomų objektų naikinimas ar nacionalinių vertybių grobstymas Tas, kas davė karo būtinumu nepateisinamą įsakymą naikinti arba naikino tarptautinių sutarčių ar valstybės vidaus teisės aktų saugomus istorinius paminklus, kultūros, meno, švietimo, auklėjimo, mokslo ar religijos objektus, grobstė nacionalines vertybes okupuotoje ar aneksuotoje teritorijoje ir padarė didelės žalos.</p>	<p>339 straipsnis. Saugomų objektų naikinimas ar nacionalinių vertybių grobstymas Karo būtinumu nepateisinamas istorinių paminklų, kultūros ar religijos objektų, saugomų tarptautiniais ar valstybės vidaus teisės aktais, naikinimas arba nacionalinių vertybių išgrobstymas okupuotoje ar aneksuotoje teritorijoje, padarę didelę žalą.</p>
<p>7. 107 straipsnis. Vilkinimas repatriuoti karo belaisvius Tas, kas po taikos sutarties sudarymo ar karo veiksmų nutraukimo, nepateisinamai vilkino paleisti ar repatriuoti karo belaisvius.</p>	<p>342 straipsnis. Vilkinimas repatriuoti karo belaisvius Nepateisinamas vilkinimas paleisti ar repatriuoti karo belaisvius sudarius taikos sutartį ar nutraukus karo veiksmus.</p>
<p>8. 108 straipsnis. Vilkinimas paleisti internuotus civilius ar trukdymas repatriuoti kitiems civiliams Tas, kas po karo veiksmų nutraukimo nepateisinamai vilkino paleisti internuotus civilius ar neleido kitiems to pageidaujantiems civiliams repatriuoti į Tėvynę iš ginkluoto konflikto teritorijos.</p>	<p>343 straipsnis. Vilkinimas paleisti internuotus civilius arba neleidimas repatriuoti kitiems civiliams Nepateisinamas vilkinimas paleisti internuotus užsieniečius civilius ar neleidimas kitiems civiliams jų pageidavimu repatriuoti į tėvynę iš ginkluoto konflikto šalies teritorijos, kai karo veiksmai buvo nutraukti.</p>
<p>9. 109 straipsnis. Neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio ir Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos (ženklų) panaudojimas 2. Tas, kas karo ar tarptautinio ginkluoto konflikto metu neteisėtai panaudojo Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio ir Jungtinių Tautų Organizacijos emblema ar kitą visuotinai pripažintą karo metu naudojamą emblema (ženklą).</p>	<p>344 straipsnis. Neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio ženklo, Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos panaudojimas Neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio ženklo, Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos ar kito visuotinai pripažinto tarptautinės organizacijos ženklo ar emblemos panaudojimas karo ar tarptautinio ginkluoto konflikto metu.</p>
<p>10. 111 straipsnis. Draudžiama karo ataka 1. Tas, kas įsakė vykdyti ar vykdė tarptautinės humanitarinės teisės draudžiamą karo ataką prieš civilius, medicinos ar civilinės gynybos personalą, karo ar civilinę ligoninę, medicinos punktą, sužeistus asmenis ar ligonius vežančią transporto priemonę, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ar nacionalinės Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pasmėnulio draugijos personalą, karo ataką prieš neginamą gyvenvietę ar demilitarizuotą zoną, karo ataką, nepasirinkęs konkretaus taikinio ir žinodamas, kad dėl jos gali žūti civiliai ar būti sunaikintas civilinis objektas, arba karo ataką prieš aiškiai iš mūšio pasitraukusius ir nesipriešinančius kombatantus.</p>	<p>337 straipsnis. Draudžiama karo ataka 1. Tarptautinės humanitarinės teisės normų draudžiama karo ataka prieš civilius, medicinos ar civilinės gynybos personalą, karo ar civilinę ligoninę, medicinos punktą, transporto priemonę, pervežančią sužeistuosius ar ligonius, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto ar nacionalinės Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pasmėnulio draugijos personalą, jeigu šis personalas, ši ligoninė, medicinos punktas ar transporto priemonė turi specialius tarptautinius skiriamuosius ženklus, arba karo ataka prieš neginamą gyvenvietę ar demilitarizuotą zoną, arba karo ataka nepasirenkant konkretaus taikinio ir žinant, kad ji gali sukelti civilių žūtį arba civilinio objekto sunaikinimą, arba prieš kombatantus, aiškiai pasitraukusius iš mūšio ir</p>

	<p>2. Tas, kas įsakė vykdyti ar vykdė prieštaraujančią tarptautinei humanitarinei teisei karo ataką prieš didelį pavojų aplinkai ir žmonėms keliantį objektą – atominę elektrinę, užtvanką, nuodingųjų medžiagų saugyklą ar kitą panašų objektą, žinodamas, kad dėl jos gali atsirasti labai sunkių padarinių, arba karo ataką naudojant masinio naikinimo ginklą.</p>	<p>nesipriešinusius.</p> <p>2. Karo ataka prieš didelį pavojų aplinkai ir žmonėms keliantį objektą - atominę elektrinę, užtvanką, nuodingųjų medžiagų saugyklą ar kitą panašų objektą žinant, kad ji gali sukelti itin sunkių pasekmių.</p>
<p>11.</p>	<p>112 straipsnis. Uždraustų karo priemonių naudojimas Tas, kas pažeisdamas Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ar visuotinai pripažintų tarptautinių papročių dėl karo priemonių ar kariavimo būdų nuostatas įsakė karo veiksmuose panaudoti arba panaudojo uždraustas karo priemones ar kariavimo būdus.</p>	<p>340 straipsnis. Uždraustų karo priemonių naudojimas Įsakymas karo veiksmuose panaudoti uždraustas karo priemones ar karo vedimo būdus, jų panaudojimas pažeidžiant tarptautinių sutarčių ar visuotinai pripažintų tarptautinių papročių dėl karo vedimo priemonių ar būdų nuostatas.</p>
<p>12.</p>	<p>113 straipsnis. Marodieriaivimas Tas, kas įsakė grobti ar grobė kautynių lauke turtą iš nukautų ar sužeistų asmenų.</p>	<p>341 straipsnis. Marodieriaivimas Įsakymas grobti arba pagrobimas kautynių lauke daiktų iš nukautųjų ar sužeistųjų.</p>
<p>Žymėjimų reikšmės:</p> <p>Įsakė/davė įsakymą (paryškintas dispozicijų tekstas) Tekstas (geltoname fone, kairiajame stulpelyje)</p> <p>Tekstas (geltoname fone, dešiniajame stulpelyje)</p> <p>nuoroda į vado atsakomybės įtvirtinimą. nuoroda į 2000 m. BK papildomai įtvirtintus požymius. Nuoroda į požymius, kurie buvo įtvirtinti 1961 m. BK, tačiau nebuvo perkelti į analogišką straipsnį 2000 m. BK.</p>		

Priedas nr. 3

Pokyčiai karo nusikaltimų reglamentavime nuo 2000 m. BK priėmimo iki jo įsigaliojimo 2003 m. gegužės 1 d.

	2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusio BK nuostatos ³⁶⁵	2000 m. rugsėjo 26 d. priimto BK nuostatos
1.	<p>102 straipsnis. Okupuotos valstybės civilių trėmimas ar okupavusios valstybės civilių gyventojų perkėlimas</p> <p>Tas, kas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis įsakė trėmti ar trėmė civilius gyventojus iš okupuotos ar aneksuotos teritorijos į okupavusios ar aneksavusios arba trečiosios šalies teritoriją; įsakė perkelti ar perkėlė okupavusios valstybės civilius gyventojus į okupuotos šalies teritoriją.</p>	<p>102 straipsnis. Okupuotos valstybės civilių trėmimas</p> <p>Tas, kas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis įsakė trėmti ar trėmė civilius gyventojus iš okupuotos ar aneksuotos teritorijos į okupavusios ar aneksavusios arba trečiosios šalies teritoriją; įsakė perkelti ar perkėlė okupuotos valstybės civilius gyventojus į okupavusios šalies teritoriją.</p>
2.	<p>105 straipsnis. Civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotuosiose pajėgose</p> <p>1. Tas, kas karo, ginkluoto tarptautinio konflikto, okupacijos ar aneksijos metu pažeisdamas tarptautinę humanitarinę teisę vertė civilius ar karo belaisvius tarnauti jų prieš ginkluotuosiose pajėgose, naudojo juos kaip gyvąjį skydą karo operacijoje, ėmė ar verbavo vaikus iki aštuoniolikos metų į ginkluotąsias pajėgas arba panaudojo juos karo operacijoje.</p> <p>2. Tas, kas ėmė arba verbavo vaikus iki aštuoniolikos metų į karo tarnybą valstybės ginkluotosioms pajėgoms nepriklausančiose ginkluotose grupėse arba panaudojo juos karo operacijoje.</p>	<p>105 straipsnis. Civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotuosiose pajėgose</p> <p>Tas, kas karo, ginkluoto tarptautinio konflikto, okupacijos ar aneksijos metu pažeisdamas tarptautinę humanitarinę teisę vertė civilius ar karo belaisvius tarnauti jų prieš ginkluotuosiose pajėgose, naudojo juos kaip gyvąjį skydą karo operacijoje, ėmė ar verbavo vaikus iki penkiolikos metų į ginkluotąsias pajėgas arba panaudojo juos karo operacijoje.</p>
<p>Žymėjimų reikšmės:</p> <p>Tekstas (žaliame fone) nuoroda į dispozicijų pakeitimus, padarytus po BK priėmimo iki šio įsigaliojimo.</p> <p>Tekstas (geltoname fone) nuoroda į požymius, kurie buvo pakeisti.</p>		

³⁶⁵ LR Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 39(1) ir 306(1) straipsniais įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 38-1733, 24 ir 25 str.